

Osuustoiminnan kehityksestä ja jäsenten omistajahallinnosta

Lapin yliopisto

Oikeustieteiden tiedekunta

Kauppaoikeus

Pro gradu -tutkielma

Kevät 2012

Maria Tuulia Piilma
(0231840)

10.5.2012

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Osuustoiminnan kehityksestä ja jäsenten omistajahallinnosta

Tekijä: Maria Tuulia Piilma

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Kauppaoikeus

Työn laji: Tutkielma_X_Laudaturtyö__ Lisensiaatintyö__ Kirjallinen työ__

Sivumäärä: X + 80

Vuosi: Kevät 2012

Tiivistelmä:

Tutkielmani on yleisesitysmäinen kirjoitus osuustoiminnallisten yritysten omistajaohjauksesta ja -hallinnosta ajankohtaisine kysymyksineen. Omistajuus on osuuskunnissa omanlaistaan. Jäsenet voivat toimia yrityksissä hyvin monenlaisissa rooleissa osuuskunnan tyypistä riippuen. Siinä missä osakeyhtiön osakas toivoo mahdollisimman suurta tuottoa sijoitukselleen, osuuskunnan osakas hyötyy jäsenyhteisön tarjoamista palveluista, joita osuuskunta tuottaa taloudellisella toiminnallaan.

Jäsenet käyttävät päätösvaltaansa osuuskunnan kokouksessa tai valitsemansa edustajiston välityksellä yhdenvertaisuuden periaatetta noudattaen. Osuuskuntalaissa taataan jäsenille useita oikeuksia kokousmenettelyyn liittyen. Jäsenten oikeuksista ja velvollisuuksista määrätään tarkemmin osuuskunnan säännöissä, joiden muuttamiseen sovellettavilla määräenemmistö- ja yhdenvertaisuusvaatimuksilla turvataan jäsenten oikeuksia. Ehdotuksessa uudeksi osuuskuntalaiksi tahdonvaltaisuutta ollaan lisäämässä, jolloin sääntöjen merkitys kasvaa. Jäsenen oikeuksiin vaikuttavat myös osuustoiminnan yhteisyrityksyyteen perustuvat arvot.

Eri toimielinten roolijakojen selkeys on tärkeää hyvän hallinnon takaamiseksi. Lähtökohtaisesti omistajat valitsevat hallituksen, joka valitsee toimitusjohtajan. Omistajaohjauksessa hallintoneuvostolla on myös tärkeä roolinsa hallinnon valvojana.

Omistajaohjauksessa korostuvat etenkin hallituksen kokoonpano, sen eri valiokuntien ja toimikuntien merkitys, toiminnan tehokkuus, hallituksen jäsenten pätevyys ja riippumattomuus. Hyvä hallinto toimii vastuullisesti ja laillisesti avoimuuden periaatetta noudattaen. Omistajien oikeuksien toteutumiseksi tiedonantovelvollisuuksien tehokas toteutuminen on keskeisen tärkeää.

Ehdotus uudeksi osuuskuntalaiksi pyrkii osaltaan parantamaan osuuskuntien toimintaedellytyksiä. Uudistuksina tulivat esimerkiksi mahdollisuus antaa osakkeita, muu-

tokset osuuskunnan kokouksen enemmistövaatimuksiin sekä yleinen tahdonvaltaisuu-
den lisääntyminen. Pysin Kansainvälisenä Osuustoiminnan vuotena 2012 tuomaan esiin
osuustoiminnallisen yrityksen hallintojärjestelmän piirteitä, jotka mahdollistavat sen
aikaisempaa laajemman käytön liike-elämässä. Osuuskunnat ovat jääneet pitkälti osake-
yhtiöiden varjoon, eikä yritysten potentiaalia ei ole täysin ymmärretty ja osattu hyödyn-
tää elinkeinoelämässä. Myös julkisen sektorin, etenkin kuntien, palvelutuotannossa yri-
tysmuodon erityispiirteet voivat tarjota vaihtoehtoisia tapoja järjestää toimintaa.

Hyödynnän myös oikeusvertailevaa metodia suhteessa Ruotsin ja Norjan lainsää-
däntöön ja selvitän osuustoiminnan tilaan kyseisissä valtioissa, joiden sääntely on onnis-
tunut tarjoamaan hyvät puitteet osuustoiminnalle. Kansainvälistymisen instrumenttina
esittelen myös neuvoston asetukseen eurooppaosuuskunnan säännöistä perustuvaa eu-
rooppaosuuskuntaa ja sen mukaisen hallinnointijärjestelmän käyttöedellytyksiä.

Avainsanat: osuustoiminta, omistajaohjaus, päätöksenteko, hallinto, oikeustiede

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen Rovaniemen hovioikeuden käyttöön_X_

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi_X_

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi_X_

(vain Lappia koskevat)

Sisällysluettelo	
Sisällysluettelo.....	I
Lähteet	III
1. Johdanto.....	1
2. Omistajuudesta	3
3. Kehityskulkuja.....	8
3.1 Vuoden 1954 osuuskuntalaki.....	8
3.2 Nykytila	10
3.2.1 Osuustoiminnan arvot ja periaatteet.....	10
3.2.2 Osuuskuntalain kokonaisuudistus 2002	11
4. Osuuskunnan sääntöjen merkitys	17
5. Omistajaohjauksesta	18
5.1 Yleistä	18
5.2 Suosituksia hyvästä hallintotavasta	21
5.2.1 Kansainväliset suositukset	22
5.2.2 Kotimaiset suositukset.....	25
5.3 Johdon palkitsemisesta	31
5.4 Tuloraportoinnista	35
6. Johtajuudesta	37
6.1 Yleistä.....	37
6.2 Roolijaosta	39
7. Hallintoneuvoston rooli omistajaohjauksessa	44
7.1 Asema ja tarpeellisuus	44
7.2 Tehtävät	46
8. Kansainvälistä näkökulmaa	48
8.1 Yleistä.....	48
8.2 Ruotsi	49
8.3 Norja	52
8.4 EU	56
8.4.1 SCE.....	56
8.4.2 SCE:n hyödyntäminen käytännössä	60
9. De lege ferenda.....	62
9.1 Yleistä.....	62
9.2 Osuuskuntatoiminnan hallitusohjelmatavoitteet.....	63

9.3 Lakiehdotus uudeksi osuuskuntalaiksi.....	65
9.3.1 Jäsenten päätöksenteosta	65
9.3.2 Enemmistövaatimuksista.....	69
9.3.3 Johdosta.....	72
9.3.4 Tavoitteista	73
9.4 Haasteita ja mahdollisuuksia	74

Lähteet

Kirjallisuus

Akkanen, Riku-Matti: Anne Santamäki haluaa avointa keskustelua yrityskulttuuriin, s 36-37. OT Osuustoiminta. Helsinki 2/2007.

Akkanen, Riku-Matti: Yhteistyökyvyn arvo nousussa, s 19. OT Osuustoiminta. Helsinki 1/2009.

Akkanen, Riku-Matti: Uudet suositukset osuustoimintayritysten hallinnolle, s 10-11. OT Osuustoiminta. Helsinki 2/2011.

Akkanen, Riku-Matti: Uusi osuuskuntalaki etenee, s 6-7. OT Osuustoiminta. Helsinki 1/2012.

Alarotu, Pekka: Osuustoiminta vaihtoehtona, s 31; Borgström suositteli hallitukseen ulkopuolisia, s 33. OT Osuustoiminta. Helsinki 2/2007.

Alarotu, Pekka: Hyvä johtaminen kysyy kärsivällisyyttä ja omistajan ammattitaitoa, s 20-21; Johtajan on toimittava muuttuvat tosiasiat ennakoiden, s 21; Johdon tärkein tehtävä on löytää pitävä strategia, s 22; Johtajan osana on huikea yksinäisyys, s 22-23; Kuka määrää, mikä on osuuspankin omistaja-arvo? s 23-24; Johtajan pitää nähdä 360 astetta, s 24-25; Johtajan saatava kaikki sisäistämään strategia, s 25. OT Osuustoiminta. Helsinki 3/2007.

Alarotu, Pekka: EU-direktiivien orjailu lisää erityisesti pienten yritysten velvoitteita, s 60. OT Osuustoiminta. Helsinki 5/2007.

Arvonon, Arvo: Näkemykseni osuuskuntien hallinnon kehittämistarpeesta, s 2. OT Osuustoiminta. Helsinki 5/2008.

Arvopaperimarkkinayhdistys ry: Suomen listayhtiöiden hallinnointikoodi (Corporate Governance) 2010, 15.6.2010.

Arvopaperimarkkinayhdistys ry:n www-sivut, <http://cgfinland.fi/>, 25.2.2012.

The Committee on the Financial Aspects of Corporate Governance: The Code of Best Practice, London Stock Exchange Cadbury Report (The Financial Aspects of Corporate Governance) 1.12.1992. Burgess Science Press.
<http://www.ecgi.org/codes/documents/cadbury.pdf>.

Ehdotus uudeksi osuuskuntalaiksi lähtenyt lausuntokierrokselle, uutinen www.om.fi -sivuilta. 22.12.2011.

Europa-sivusto: Tiivistelmät EU:n lainsäädännöstä; Eurooppaosuuskunnan perussääntö. 20.1.2011.
http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/social_dialogue/126018_fi.htm.

Farin, Matti: Johdosta kiinni; Osuustoimintayrityksen johtajan johtaminen. Iisalmi 2006.

Farin, Matti: Hallituksen toimintakyky punnitaan kriisitilanteessa, s 16-17. OT Osuustoiminta. Helsinki 2/2008.

Fjørtoft, Tove – Gjems-Onstad, Ole: Cooperative law in Norway – Time for Codification. Stockholm Institute for Scandinavian Law 2003.
<http://www.scandinavianlaw.se/pdf/45-7.pdf>.

Greenbury-komitea: Report of a Study Group chaired by sir Richard Greenbury (Greenbury Report) 17.7.1995.

Haavisto, Heikki: Osuustoiminnan arvot globalisaation aikakaudella, s 16. OT Osuustoiminta. Helsinki 6/2010.

Hakulinen, Y.J – Repola, Marjos: Osuuskuntalaki selityksineen. Helsinki 1954.

Halme, Liisa: Corporate Governance ja pankin johdon vahingonkorvausvastuu, s 39-56. Lakimies 1/2000.

Heikonen, Jaakko – Lehto, Kari: Osuuskunnan jäsenet, hallinto ja tilintarkastus. Juva 1983.

Helminen, Sakari: Osuuskuntalaki uudistuu. Oikeustieto 5/1999.

Helsingin Osuuskauppa Elanto: Säännöt. 1.1.2009 alkaen.

Hemström, Carl: Bolag, Föreningar, Stiftelser; En introduction. Vällingby 2010.

Hirvonen, Ahti – Niskakangas, Heikki – Steiner, Maj-Lis: Corporate Governance – Hyvä omistajaohjaus ja hallitustyöskentely. Helsinki 2003.

Huhtala, Kari – Karhu, Sami: Professori Michael L. Cook: Pääomarakenteella, strategialla ja organisaatiolla on yhteys, s 9. OT Osuustoiminta. Helsinki 4/2011.

Hämäläinen, Veikko: Hallitusohjelma ja osuustoiminta, s 3. OT Osuustoiminta. Helsinki 2/2007.

Hämäläinen, Veikko: Monenlaiset omistajuuden mallit ovat kansallinen voimavara, s 3. OT Osuustoiminta. Helsinki 6/2010.

Immonen, Raimo: Yritysmuodot ja liiketoiminta. Helsinki 2000.

Inkinen, Kari: Asiakasomistajuuden ulottuvuuksista väitöstutkimus, s 15. OT Osuustoiminta. Helsinki 5/2007.

Jussila, Iiro – Tienari, Janne: Omistajaohjaus asiakasomisteisissa yrityksissä; Uuden keskustelun paikka? s 16-17. OT Osuustoiminta. Helsinki 3/2008.

Jussila, Iiro: Omistajuus asiakasomisteisissa osuuskunnissa, Väitöskirjan tiivistelmä. Lappeenranta 2007.

Jussila, Iiro: Jaettu johtajuus kiinnostaa, s 25. OT Osuustoiminta. Helsinki 6/2011.

Juusola, Markku: Viisi osuuskuntaa voisi pelastaa Suomen terveydenhuollon, s 10. OT Osuustoiminta. Helsinki 3/2007.

Juutinen, Heikki – Stenström, Åke – Vuori, Raimo: Tehokas omistajahallinto; Osuuskunnan hallintohenkilöstön käsikirja. Pellervo-Seura ry. 2006.

Kaisanlahti, Timo – Lagus, Lasse: Hallintoneuvosto eurooppayhtiöissä ja corporate governance, s 575-597. Lakimies 4/2003.

Karhu, Sami: Osuustoimintajohtamiseen tarvitaan oppirakenne, s 14. OT Osuustoiminta. Helsinki 3/2010.

Karhu, Sami, Rehellinen työ valmentaa myös pankkitoimintaan, s 31. OT Osuustoiminta. Helsinki 1/2011.

Karhu, Sami: Osuustoiminta-ajattelun edistäminen kuuluu hallintoneuvostolle, s 18. OT Osuustoiminta. Helsinki 2/2011.

Karhu, Sami: Hallitusohjelma lupaa uuden osuuskuntalain, s 3. OT Osuustoiminta. Helsinki 4/2011.

Karhu, Sami: Osuustoiminnan idean ja kilpailuetujen kirkastaminen tärkeintä, s 18-20. OT Osuustoiminta. Helsinki 1/2012.

Karjalainen, Mauno-Markus: Suomi, osuustoiminnan pikkujättiläinen, s 18. OT Osuustoiminta. Helsinki 5/2007.

Karjalainen, Mauno-Markus: Osuuskunnat pelastamaan Suomen terveydenhuoltoa, s 15. OT Osuuskunta. Helsinki 6/2007.

Karjalainen, Mauno-Markus: Miksi osuustoimintamalli hyllytettiin? s 14. OT Osuustoiminta. Helsinki 6/2008.

Karjalainen, Mauno-Markus: Vuoden tulos; Opas osuustoimintayritysten tulosten raportointiin. Pellervo-Seura ry. Joensuu 2009.

Karjalainen, Mauno-Markus: Osuuskunta jakaa myös riskit tehokkaammin, s 64; Konkurssiherkkyydessä 29-kertainen ero, s 67. OT Osuustoiminta. Helsinki 4/2009.

Karjalainen, Mauno Markus: Jäsenhyödyistä raportoitava osuustoiminnan idea muisteen, s 16-17. OT Osuustoiminta. Helsinki 5/2010.

Karjalainen, Mauno-Markus: Mitä yhteistä löytyy suomalaisen osuustoiminnan tavoitteisiin? Yrittäjyyden edistämishjelmat puntarissa, s 20-21. OT Osuustoiminta. Helsinki 1/2011.

Karjalainen, Mauno-Markus: Pikakurssi osuustoiminnan peruskäsitteisiin ja tuloksiin, s 15-16; Tuottajien, kuluttajien ja asiakkaiden perusintressit jakavat osuustoimintaliikettä, s 17-18. Osuustoiminnan vuosikirja 2011. OT Osuustoiminta. Helsinki 4/2011.

Kaskinen, Hannu: Tulospalkkioilla lisää tuottavuutta, s. 24-25; Johtoa kannustetaan yleensä osakkeilla, s 25. OT Osuustoiminta. Helsinki 6/2008.

Keskuskauppakamari: Listaamattomien yhtiöiden hallinnoinnin kehittäminen, Corporate governance, Helsinki 2006.

Kivimäki, Riikka: Hallintoneuvostojen tehtävät ja tarpeellisuus valtionyhtiöissä ja osuuskunnissa – vertaileva mediatutkimus 2000-luvun talouslehtikirjoituksista. Pro gradu -tutkielma. Tampere toukokuu 2010.

Knuutila, Annakaisa: Corporate governance lisäämään avoimuutta ja asiantuntijuutta. Tampereen Kauppakamari lehti 7/2004.
http://www.tampereenkauppakamarilehti.fi/Arkisto/Lehtiarkisto/2004/7_04/corporate.html.

Kontro, Lauri: Pääkirjoitus; Palkkiot haaste osuustoiminnallekin, s 2. Maaseudun Tulevaisuus. 11.4.2012.

Kotisalo, Yrjö: Asiakasomistajuus on arvokas perustan, s 26. OT Osuustoiminta. Helsinki 3/2007.

Laakkonen, Vesa – Laurinkari, Juhani: Uudistuva Osuustoiminta. Helsinki 1995.

Laurinkari, Juhani – Laukkanen, Tuula – Miettinen, Antti – Pusa, Olli: Vaihtoehdoksi osuuskunta; yhteisö kunnan palvelutuotannossa. Vammala 1997.

Laurinkari, Juhani: Osuuskunta, Utopiasta kansainvälisen yrittämisen muodoksi. Kuopio 2004.

Laxåback, Jonas: Osuustoiminnan edistäminen vaatii konkretiaa. OT Osuustoiminta. Helsinki 6/2009.

Laxåback, Jonas: Osuuskunnat mukaan EU-strategiaan. OT Osuustoiminta. Helsinki 2/2010.

Lehto, Juhani: Ruotsin osuustoiminnan kehittäjät – Companion Sverige, s 56. OT Osuustoiminta. Helsinki 4/2008.

Lehto, Juhani: Mikä mättää yritysneuvonnassa? s 28. OT Osuustoiminta. Helsinki 1/2009.

Lehto, Kari: Osuuskunnan toimitusjohtajan erottaminen, s 61. OT Osuustoiminta. Helsinki 4/2007.

Lehto, Kari: Uusi laki voimaan vuoden 2010 alusta? Uutta osuuskuntalakia valmistellaan täydellä höyryllä, s 7. OT Osuustoiminta. Helsinki 2/2008.

Lehto, Kari: Tarvitaanko uutta osuuskuntalakia? s 3. OT Osuustoiminta. Helsinki 4/2008.

Lehto, Kari: Huomio hallituksen valvontavastuuseen, s 32; Osuuskuntalaki puhuttaa, s 3. OT Osuustoiminta. Helsinki 1/2012.

Leiponen-Syyrakki, Hanna: Cooperatives Europe aloittanut työnsä, s 8. OT Osuustoiminta. Helsinki 6/2007.

Lennung, Sven-Åke – Nelson-Bülow, Helena: Styrelse, stämma och stadgar I förening; Effektivare målfokuresat arbete i ideella föreningar, bostadsrättsföreningar och andra ekonomiska föreningar. Lund 2005.

Lindström, Per-Erik: Osuuskuntalaki voimaan Norjassa; Lain uskotaan lisäävän osuuskuntien määrää, s 7. OT Osuustoiminta. Helsinki 1/2008.

Mustonen, Antti: Uudet jäsenetkin ovat löydettävissä; Kevään ot-vaalit kohtuullisen vilkkaita, s 11. OT Osuustoiminta. Helsinki 3/2010.

Mustonen, Antti: Vain neljät osuuskuntavaalit tulossa tänä vuonna; OP-Pohjola-ryhmä tähtää yhteisiin edustajistovaaleihin 2013, s 11. OT Osuustoiminta. Helsinki 1/2011.

Mustonen, Antti: Vilkas vaalivuosi alkaa osuuskunnissa, s 7. OT Osuustoiminta. Helsinki 1/2012.

Mähönen, Jukka – Villa, Seppo: Osakeyhtiö III; Corporate Governance. Turku 2006.

Mähönen, Jukka – Villa, Seppo: Osuuskunta. Vantaa 2006.

Männikkö, Pirita: Osuuskunta kasvattaa suosiotaan. Kauppalehti 10.1.2012.

Nerg, Päivi: Näkemyksiäni osuuskuntien hallinnon kehittämistarpeesta, s 7. OT Osuustoiminta. Helsinki 6/2007.

Norway: Housing Co-operatives in Norway. <http://www.ica.coop/al-housing/attachments/Housing%20co-ops%20in%20Norway.pdf>.

Nummi, Markku: Järjestelyt rajojen yli helpottuvat; Eurooppaosuuskuntia voi perustaa ja rekisteröidä marraskuun alusta lähtien. Viikko-Pellervo. 24.10.2006.

The OECD Policy Brief: The OECD Principles of Corporate Governance. Elokuu 2004. <http://www.oecd.org/dataoecd/41/32/33647763.pdf>.

Oikeusministeriö: Yhteenveto luonnoksesta uudeksi osuuskuntalaiksi 15.12.2011. <http://www.om.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=urldata&SSURlappotype=BlobServer&SSURlcontainer=Default&SSURlsession=false&blobkey=id&blobheadervalue1=inline;%20filename=OKLE-lausuntokierrosSaateP%C3%A4%C3%A4asiallinenSis%C3%A4lt%C3%B6.pdf&SSURlIsscontext=Satellite%20Server&blobwhere=1324301748959&blobheadername1=Content-Disposition&ssbinary=true&blobheader=application/pdf>.

Ollila, Petri: Jäsenet vastustavat investointeja ulkomaille, s 21. OT Osuustoiminta. Helsinki 3/2011.

Osuustoiminnan neuvottelukunta: Vastuullista suomalaista omistajuutta. Helsinki 2005.

Osuustoiminnan neuvottelukunta: Osuustoiminnan arvot ja periaatteet 2000-luvulle. Rauma 2009.

Osuustoiminnan neuvottelukunta, Pellervo-Seura ry, Osuustoiminnan Kehittäjät – Coop Finland ry, Suomen vesihuolto-osuuskunnat SVOSK ry: Osuustoiminnan tavoitteet eduskuntavaaleissa 2011; Palveluja, vakautta ja turvaa osuustoimintaa edistämällä, s 17-19. OT Osuustoiminta. Helsinki 1/2011.

Pellervon omistajaohjaustyöryhmän mietintö: Omistajaohjaus ja valvonta osuuskunnissa. Pellervo-Seura ry. 2001.

Pellervon palkkiosuosituksukset vuodelle 2011, s 22. OT Osuustoiminta. Helsinki 1/2011.

Pellervo-Seura ry: Yritysneuvojan osuuskuntaopas, 2005.

Pellervo-Seura ry: Eurooppaosuuskuntalaki. Kotka 2007.

Pellervo-Seura ry:n raportti, Omistajuus ja hallinto; osuustoiminta- ja keskinäisissä yrityksissä. Osuustoiminta-lehden 2/2011 liite.

Pellervo-Seura ry: Osuuskuntalaki sellaisena kuin se oli 2. tammikuuta 2011. Rauma 2011.

Pellervo-Seura ry: Pieni voima suureksi voimaksi, Käsikirja osuuskunnan jäsenelle, http://www.pellervo.fi/pdf/jasen_kasikirja_verkossa2011.pdf.

Pötry, Jukka: Kansainvälistä ja kansallista, s 26. OT Osuustoiminta. Helsinki 1/2012.

Pöyhönen, Seppo: Osuuskunnan hallinto ja osuuskuntalaki. Jyväskylä 2005.

Pöyhönen, Seppo: Omistajaoikeudet ja omistaja-arvo osuuskunnissa. Helsinki 2011.

Roos, Carl Martin: Företags former. Kristianstad 1995.

Ruuhela, Reijo – Laitinen, Teija: Osakeyhtiön johtamisen valvonta (corporate governance) laskentatoimen tutkimuksen näkökulmasta. Liiketaloudellinen Aikakauskirja, 3, s 311–327. 1997. http://lta.hse.fi/1997/3/lta_1997_03_a4.pdf.

Saarnivaara, Pasi – Karjalainen, Mauno-Markus: Vuoden 2009 ennätys jäi saavuttamatta; Asiakasomistajille 800 miljoonan bonukset, s 38-39. OT Osuustoiminta. Helsinki 5/2011.

Salonen, Aki: Osakeyhtiön hallituksen jäsenen huolellisuusvelvollisuus. Vantaa 2000.

Satakunnan Osuuskauppa: Säännöt.

Savela, Ari: Havaintoja yhtiöoikeuden harmonisoinnista, s 231-255. Lakimies 2/1999.

Siljeström, Gösta – Svennegård, Carl: Lagen om bostadsrättsföreningar. Tukholma 1965.

Skurnik, Samuli: Osuustoiminnasta oppia? Kuntapalvelut uudessa talousmallissa. Kunnallisan alan kehittämissäätiön Polemia-sarjan julkaisu nro 61. Vammala 2006.

Suomen Kuntaliitto: Lausunto oikeusministeriölle, dnro 4087/90/2011, PirkkaPetri Lebedeff. Lausunto ehdotuksesta uudeksi osuuskuntalaiksi. 9.2.2012.

Tainio, Risto: Omistus- ja johtamisstrategiat tulevaisuuden Euroopassa. Liiketaloudellinen aikakauskirja 1, s 158-172. 2002. http://lta.hse.fi/2000/1/lta_2000_01_d8.pdf.

Timonen, Pekka: Corporate Governance: Instituutiot ja lainsäädännön merkitys. Helsinki 2000.

Toiviainen, Heikki: Johtajasopimuksesta I, s 114-128; Johtajasopimuksesta II, s 165-189. Defensor Legis 1995, 76. Vuosikerta. Helsinki.

Uusitalo, Arimo: Hallituksen ja toimitusjohtaja yhteispelin rakennusaineena luottamus, s 6. OT Osuustoiminta 2/2007.

Valtioneuvoston kanslian omistajaohjauksen www-sivusto. 25.2.2012. <http://www.valtionomistus.fi/etusivu/fi.jsp>.

Veranen, Jyrki: Omistajat yrityksen menestystekijänä. Espoo 1988.

Veranen, Jyrki: Tuottoa vaativat omistajat – menestykseen omistajalähtöisellä johtamisella. Porvoo 1996.

Virallislähteet

Hallituksen esitys 27/1977 vp. Eduskunnalle Uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi.

Hallituksen esitys 176/2001 vp. Eduskunnalle osuuskuntalaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

Hallituksen esitys 109/2005 vp. Eduskunnalle uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi.

Hallituksen esitys 54/2006 vp. Eduskunnalle eurooppaosuuskuntalaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

Komission kertomus Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaali-komitealle ja alueiden komitealle Eurooppaosuuskunnan (SCE) säännöistä 22 päivänä helmikuuta 2003 annetun neuvoston asetuksen (EY) N:O 1435:2003 soveltaminen. Bryssel 23.2.2012.

Oikeusministeriön luonnos uudeksi osuuskuntalaiksi – vertailu voimassa olevaan lakiin ja osakeyhtiölakiin 29.12.2011.

Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö (eng. Organisation for Economic Co-operation and Development): OECD Principles of Corporate Governance. Pariisi, Ranska 2004. <http://www.oecd.org/dataoecd/32/18/31557724.pdf>.

Haastattelu

Kansainvälisen osuustoimintaliitto ICAN:n pääjohtaja Charles Gould, 17.3.2011.
<http://www.youtube.com/watch?v=96EOrgPJf8>.

Internet-lähteitä on viimeksi katsottu 14.4.2012.

1. Johdanto

Kuluva vuosi 2012 on Yhdistyneiden kansakuntien julistama kansainvälinen osuustoimintavuosi. Osuustoimintayrityksellä tarkoitetaan osuuskuntia ja niiden vähintään 50 prosenttisesti omistamia osakeyhtiöitä. Kansainvälisen osuustoimintaliitto ICAN:n pääjohtaja Charles Gouldin mukaan vuoden tavoitteena on lisätä ihmisten tietämystä osuuskunnasta arvoihin perustuvana yritysmuotona, jossa omistajat voivat vaikuttaa päätöksentekoon. Tavoitteena on kasvattaa osuuskuntien jäsenten määrää ja tehdä siitä vakavasti otettava vaihtoehto yrityksen perustamista suunnitteleville. Gould viittaa mahdollisuuteen, että vuosikymmenen loppuun mennessä osuuskunta olisi nopeimmin kasvava yritysmuoto, ja korostaa osuuskuntien moninaisuutta ja mahdollisuuksia.¹

Suomi on osuustoiminnan luvattu maa. Suomen osuustoiminnan keskusjärjestön, Pellervo-seuran, mukaan yli 80 prosenttia aikuisista on jäsenenä jossain osuustoiminnallisessa yrityksessä. Yritysmuoto on käytössä monilla aloilla ja suurillakin toimijoilla, kuten osuustoiminnallisella kauppamuodostumalla S-ryhmällä, osuuspankeilla ja Metsäliitto Osuuskunnalla. Työelämän muuttuessa osuustoiminta voi tarjota mahdollisuuksia työllistyä. Osuustoiminnalle potentiaalista käyttöalaa voisi olla esimerkiksi sosiaali- ja terveysaloilla, kunhan sen tarjoamat mahdollisuudet ymmärretään.²

Keskityn tutkimaan laajaa ja monitahoista ongelmakenttää koskien osuustoiminnallisten yritysten omistajahallintoa. Näkökulmani on omistajan eli osuuskunnan jäsenen näkökulma. Tarkoitukseni on selvittää, miten omistajat voivat vaikuttaa yrityksen päätöksentekoon, missä rooleissa he toimivat, mitä oikeuksia heillä on, sekä millaisia mahdollisuuksia omistajilla olisi hyödyntää yritysmuotoa tulevaisuudessa. Kuvaan osuustoiminnan ja sen hallinnointijärjestelmän kehitystä pyrkien kuitenkin keskittymään ajankohtaisiin kysymyksiin.

Suomessa on voimassa vuoden 2002 osuuskuntalaki (1488/2001) (OKL). Se yhtenäisti osuuskuntalain säännökset osittain osakeyhtiölain kanssa säilyttäen osuuskunnan erityispiirteet. Osuuskunnan perusideana on harjoittaa taloudellista toimintaa sen jäsenten elinkeinon tukemiseksi. Myös suomalaista osuuskuntaa voidaan luonnehtia taloudelliseksi yhdistykseksi, vaikka Ruotsin tavoin nimityksenä yritysmuodosta sitä ei käytetäkään³. Osuuskuntien määrä on vähäinen verrattuna osakeyhtiöihin, mutta sen suosio on kasvussa. Viime vuoteen mennessä kaupparekisterissä oli reilu neljä tuhatta osuuskuntaa. Jotta yritysmuotoa saadaan hyödynnettyä liiketoiminnassa, täytyy myös

¹ Gould 2011.

² Männikkö 2012.

³ Immonen 2000, s 45.

lainsäätäjän pysyä kehityksessä mukana ja tarjota ajantasainen oikeudellinen viitekehys osuuskuntien hallinnointiin. Ehdotus uudeksi osuuskuntalaiksi (29.12.2011, OKLE) onkin tätä kirjoitettaessa valmisteltavana.

Tutkimukseni on pitkälti lainsäädäntäkatsaus, sillä osuuskuntalaki muodostaa perustan kaikkien osuuskuntien toiminnalle ja hallinnolle. Tutkin, miten osakkaan osuuskuntalain mukaiset, kokousmenettelyyn liittyvät vaikutusmahdollisuudet yrityksessä ovat muuttuneet vuoden 1954 osuuskuntalain (247/1954) ajasta nykyhetkeen. Peilaan osuuskuntalain hallintojärjestelmää useissa kohdin osakeyhtiölaissa omaksuttuihin ratkaisuihin ja hyödynnän myös jonkin verran osakeyhtiöoikeudellista tutkimusta, jota on enemmän saatavilla. Tutkielmani lopussa käsittelen OKLE:n sisältämiä muutoksia osuuskuntien päätöksenteko- ja hallinointijärjestelmään.

Lähestyn aihetta kuitenkin melko käytännönläheisesti esimerkkejä antaen. Etenkin OT Osuustoiminta -lehden artikkeleista olen saanut käytännön näkökulmaa osuuskuntien hallintoon liittyviin asioihin. Huomioin myös hallinnossa toimivien näkemyksiä ja esille nostamia asioita. Osuustoiminnan ollessa kyseessä myös osuustoiminnan arvoilla ja periaatteilla – osuustoiminnallisuuden idealla – on suuri merkitys toimijoille, joten pyrin huomioimaan tämän erityispiirteen tutkielmassani.

Lähden liikkeelle omistajuuden käsitteestä osuuskuntakontekstissa, sillä omistajuus on yhtiömuodon tarkoituksesta ja erityispiirteistä johtuvista eroista osuuskunnissa erilaista kuin esimerkiksi tunnetummissa osakeyhtiöissä. Tuon esiin tutkimukseni eri kohdissa myös osuuskunnan sääntöjen merkityksen osakkaille ja yhtiölle.

Omistan jakson tutkielmastani osuuskuntien omistajaohjauksen liittyvään hyvän hallinnon määrittelyyn kotimaisten ja kansainvälisten suositusten kautta. Keskityn myös tulosraportointia ja johdon palkitsemista koskeviin ohjeisiin. Aiheet ovat ajankohtaisia, ja niiden tärkeys omistajille on suuri. Lainsäädännön ja oikeustieteen rooli corporate governancessa on nähty vähäisempänä, mutta se määrittelee kuitenkin yritysmuodot, yritysten hallinnon rakenteet ja ainakin osan päätöksentekojärjestelmistä sekä sisältää korjausmekanismeja erilaisten epäonnistumistilanteiden varalta⁴.

Selvitän osuustoiminnallisten yritysten eri toimielinten rooleja ja tehtävänjakaja. Kysymykset johtajuuden luonteesta, johdolta vaadittavista taidoista, johdon ja omistajien suhteesta sekä hallintoneuvostojen tarpeellisuudesta ovat keskeisiä teemoja. Vertailun vuoksi ja luodakseni kattavamman kuvan osuustoiminnallisten yritysten

⁴ Timonen 2000, s 6.

omistajahallinnosta käsittelen myös eurooppaoikeudellista osuustoiminnallista yhtiölainsäädäntöä ja yksittäisistä valtioista Ruotsin ja Norjan osuustoimintalakeja. Norjan ja Ruotsin osuustoimintalakien mukaiset hallintojärjestelmät ovat lähellä suomalaista sääntelyä, joten omaksuttaja ratkaisuja voidaan hyvin verrata keskenään.

Pyrin tutkielmassani yleisesitysmäiseen kirjoitukseen osuuskunnan hyvin toimivasta hallinnointijärjestelmästä. Lopussa pohdin sääntelytarpeita liittyen ehdotukseen uudeksi osuuskuntalaiksi. Arvioin osuuskuntamuodon käyttökelpoisuutta ja mahdollisuuksia tulevaisuudessa eri aloilla. Aiheen laajuuden vuoksi olen rajannut tutkimukseni ulkopuolelle yksittäisiä mainintoja lukuun ottamatta tilintarkastusta, jäsenen tarkastusoikeutta ja erityistä tarkastusta koskevat ongelmat. Osakkaiden asemaan ja oikeuksiin liittyen en paneudu yksityiskohtaisesti myöskään johdon vahingonkorvausvastuuseen, joka ei käytännössä ole realisoitunut, enkä esteellisyysoongelmiin, jotka tarvitsisivat oman tutkimuksensa.

Osuuskuntien omistajanhallinnon tutkimukselle on tarvetta. Osuuskunta yritysmallina on monille vieras, mikä johtuu pitkälti tutkimuksen ja koulutuksen puutteesta. Janakkalan Osuuspankin toimitusjohtaja Vesa Lehiköisen mukaan ot-puolelta puuttuu yhtenäinen oppirakenne, minkä vuoksi ne rinnastetaan liikaa osakeyhtiöihin omistajuusintressien erilaisuus unohtaen.⁵ Osuuskuntien perustamisneuvontaa ei myöskään ole saatavilla Suomessa kuin muutamalta asiantuntijalta, sillä neuvontaa on toteutettu lähinnä väliaikaisen projektirahoituksen turvin. Ottaen huomioon sen, että osuuskuntia on Suomessa jo reilut 4000, jäseninä on 88 prosenttia suomalaisista aikuisista ja vaikutus kansantalouteen on merkittävä, kyse on vakavasti otettavasta toiminnasta.^{6,7} Osuustoiminnan merkittävyys on suuri etenkin finanssialalla, elintarviketuotannossa, kaupassa, ravintola- ja hotellitoiminnassa, vesihuollossa, polttoainejakelussa sekä sähkö- ja puhelinliiketoiminnassa⁸. Tulevaisuudessa osuustoiminnalla on mahdollisuus laajentua yhä uusille alueille.

2. Omistajuudesta

Osuustoiminta on Suomen ylivoimaisesti laajimmin omistettu yritysryhmä. Omistajia on jo noin seitsemän miljoonaa jäsenen kuuluessa usein kahdesta kolmeen eri alojen osuuskuntaan samanaikaisesti.⁹ Osuuskunnan jäsenyyden perusajatus on samaan aikaan

⁵ Karhu 3/2010, s 14.

⁶ Saarnivaara – Karjalainen 5/2011, s 38.

⁷ Lehto 1/2009, s 28.

⁸ Hämäläinen 6/2010, s 3.

⁹ Karjalainen 4/2011, s 16.

omistaa omaa yritystä ja käyttää sen palveluita. Jäsen voi toimia osuuskunnassa useissa rooleissa: omistajana, sijoittajana, raaka-aineen toimittajana, palvelujen ja tuotteiden ostajana, työntekijänä ja hallintohenkilönä. Jäsen voi suorittaa osuusmaksun tai useita, antaa lisälainaa osuuskunnalle, osallistua kokouksiin, äänestää vaaleissa, toimia hallintoelimityksissä, osallistua toimikuntatyöhön, osuuskunnan järjestämään neuvontaan tai vapaaehtoisuuteen tilaisuuksiin, hankkia lisäosuuksia ja lunastaa sijoitusosuuksia¹⁰.

Osuuskunta eroaa osakeyhtiöstä siinä suhteessa, että jäsenten hyvä palvelu menee sijoitetun pääoman tuoton edelle. Osuuskunnan jäsen ei ole henkilökohtaisessa vastuussa osuuskunnan velvoitteista. Hän vastaa velvoitteista ainoastaan sijoittamansa osuuspääoman tai osuusmaksuvelvoitteen määrällä, mikäli se on suurempi kuin maksettu osuuspääoma.¹¹

Osuuskuntalain 3:7.1:n mukaisesti osuuskunnan jäsenyys on henkilökohtainen, eikä sitä voi luovuttaa toiselle. Jäsen voi kuitenkin luovuttaa osuuteen perustuvat oikeutensa, ja luovutuksensaaja voidaan hyväksyä osuuskunnan jäseneksi, jolloin hän voi lukea luovuttajan maksaman osuusmaksun oman osuusmaksunsa lyhennykseksi. Mikäli häntä ei hyväksytä jäseneksi, on hänellä oikeus maksamansa osuusmaksun palautukseen.¹² Osuuskuntaa ei voi vallata, sillä erotessa jäsenyydestä osuuskunta lunastaa maksun nimellisarvoisena, eikä jälkimarkkinoita osuuksille pääse syntymään. Se ei myöskään olisi osuuskunnan tarkoituksen mukaista.¹³

Vallitsevan näkemyksen mukaan asiakasomistajuus pitää sisällään talousrationaalisen ja psykologisen ulottuvuuden niin yksittäisen asiakasomistajan kuin jäsenyhteisönkin kannalta. Kauppatieteiden tohtori Iiro Jussilan väitös asiakasomistajuudesta osuuskunnissa oli urauurtava alallaan. Osuuskuntien omistajuus nähdään siinä pitkälti psykologisena ilmiönä¹⁴. ”Tulkinta rajoittuu OP-ryhmän osuuspankkien ja S-ryhmän osuuskauppojen johtajien ja hallintohenkilöiden sekä tutkijoiden tutkimusaineistossa esittämiin puheenvuoroihin” koostuen kaikkiaan kolmestakymmenestä viidestä haastattelusta sekä dokumenttiaineistosta.

Jussilan mukaan asiakasomistajan henkilökohtainen talousrationaalinen omistajuus koostuu lyhyen aikavälin hyödyistä: palveluista, niiden laadusta ja hinnasta sekä bonuksista ja joissain tapauksissa vuotuisista ylijäämänpalautuksista. Jäsenyhteisön hyöty perustuu paikalliseen yhteistoiminnan kautta rakentuvaan yhteisomaisuuteen,

¹⁰ Laurinkari 2004, s 74-75.

¹¹ Pellervo-Seura ry:n Käsikirja, s 6,10.

¹² Mähönen – Villa 2006 (Osuuskunta), s 15.

¹³ Jussila – Tienari 3/2008, s 16.

¹⁴ Inkinen 5/2007, s 15.

sisältäen investointeja, työllisyyttä ja paikallisten yritysten tukemista sekä laajaa voimavarojen käyttöä omistajayhteisön hyväksi. Kollektiivisen talousrationaalisen omistajuuden idea liittyy osuuskunnan jatkuvuuden turvaamiseen. Jussila nostaa esiin myös yritystoiminnan paikallisen ja alueellisen, aluetaloutta vakauttavan merkityksen. Asiakasomistajuus on mahdollisuus tyydyttää yhteisöllisyyden tarvettaan ja saada samalla turvaa globalisaation myllerryksessä.

Asiakasomistajuuden henkilökohtaisessa psykologisessa ulottuvuudessa keskeistä Jussilan mukaan on henkilökohtainen omistajuuden tunne. ”Aktiivinen asiakasomistaja voi osallistumisensa kautta tuntea omistajuutta osuuskuntaansa, tuntea vaikuttavuutta sekä rakentaa minäkuvaansa ja omaa elinpiiriään toimimalla luottamustehtävissä.¹⁵ Yhteisöllisen psykologisen ulottuvuuden ydinkäsite on vastaavasti yhteisöllinen omistajuuden tunne, joka tyydyttää yhteisöllisen vaikuttavuuden, identiteetin ja turvallisuuden tarpeita. Eri ulottuvuudet kietoutuvat Jussilan mukaan toisiinsa.¹⁶

Henkilökohtaiseen omistajuuteen liittyvät jäsenen hallinnointi- ja varallisuusoi-keudet. Verrattuna osakeyhtiöön osuuskunnissa jäsenellä on kaksoisrooli toisaalta palveluiden käyttäjänä ja toisaalta omistajana, eikä intressiristiriitaa asiakkuuden ja omistajuuden välillä perinteisesti ole nähty. Yhteisömuodot ovat kuitenkin lähentyneet tois-iaan. Suurimmat osuuskunnat toimivat yleisesti moniyhteisömallilla, jossa osuustoimin- nalliseen ryhmään kuuluu myös osakeyhtiöitä. Esimerkiksi Suomen suurimmalla osuus- kaupalla, Helsingin Osuuskauppa Elannolla, on tytäryhtiöinä monipuolista liiketoimintaa harjoittava HOK-Elanto Liiketoiminta Oy, HOK-Elanto Palvelu Oy sekä 45 kiinteistöyhtiötä.

Yhteistä pörssiyhtiöille on äänimäärän enemmistön säilyttäminen omistaja- osuuskunnilla ja liiketoimintojen laajentaminen ulkomaille, jotka vaikuttavat osakkaan asemaan. Osuuskunnat ovat myös lähentyneet sijoittajapohjaista toimintamallia antamalla lisäosuuksia. Esimerkiksi Metsäliitossa ja OP-Pohjola-ryhmässä näin on kerätty useiden satojen miljoonien eurojen pääomat, jotka ovat moninkertaiset suhteessa jäsen- ten perusosuuspääomaan. Lisäosuuksien ostamisen kannustimena on niistä saatava kor- kotuotto. Perinteinen käsitys osuuskunnan omistajuudesta on täten muuttumassa saman- aikaisesti kun osakeyhtiöihinkin on tullut kanta-asiakasetuja saava asiakasryhmä.¹⁷ Osuuskunnan jäsenen omistajuutta voidaan toisaalta verrata myös henkilöyhtiön omista- juuteen, sillä omistajan suhde omistukseensa on kiinteä.

¹⁵ Jussila 2007, tiivistelmä.

¹⁶ Inkinen 5/2007, s 15.

¹⁷ Pöyhönen 2011, s 79, 82, 85, 87, 88, 90.

Osuuskunnan omistusfunktion toimivuutta voi haitata se, että jäsenmäärän ollessa suuri ja yksittäisen jäsenen taloudellisen panostuksen osakuntaan ja riippuvuuden siitä ollessa pieni, ei hänellä ole kiinnostusta ottaa vastuuta osuuskunnan asioista omistajana eikä asiakkaana. Kauppatieteiden tohtori Jyrki Veranen kutsuu tilannetta lamaan-tuneen omistusfunktion kaudeksi. Sitä voi seurata rappioittavan omistusfunktion kausi, jota Veranen kuvailee tilanteeksi, jossa omistuksen ollessa hajautunutta ja demokraattisesti toimittaessa yksittäisellä omistajalla ei ole vahvaa valtaperustaa. Tilanteessa valtasemat ovat mutkikkaita, yrityksen uudistaminen hankalaa, omistajien edustajilla on omia sivuintressejä eikä riittävästi mielenkiintoa yritystä kohtaan.¹⁸ Jäsenedut vaikuttavat kuitenkin siten, että jäsenyys koetaan myönteiseksi.

Jäsenen suhtautuminen osuuskuntaansa vaihtelee usein sitoutuneisuudesta muodolliseen jäsenyyteen. Jäsenten osallistumiseen vaikuttavat muun muassa jäsenten ja osuuskunnan välinen vuorovaikutus, osallistumisilmapiiri, luottamushenkilöiden vaalitapa, yhteisön tyyppi ja rakenne sekä jäsenten sosioekonominen asema ja asenteet. Välinpitämättömän asenteen lisäksi osallistumattomuus voi johtua siitä että jäsenet ovat tyytyväisiä osuuskuntansa toimintaan. Esimerkiksi nuorten ja naisten mukaan saaminen olisi tärkeää osuuskuntien tulevaisuudelle.¹⁹

Osuuskunnan jäseniä voidaan tyypitellä eri tavoin. Suonojan malli perustuu jäsenten sitoutumisasteeseen ja osuustoiminta-aktiivisuuteen. Osuuskuntaansa sitoutunut ja aktiivisesti siinä toimiva henkilö edustaa tyypillistä luottamushenkilötyyppiä. Sitoutuneisuus voi olla myös moraalista ja ilmetä palveluiden käyttämisenä. Sitoutumattomat jäsenet Suonoja jakaa politikoija- ja ”massa-apatia” -tyyppeihin. Ilmonen puolestaan jakaa asiakas- ja jäsensuhteet taloudellis-käytännölliseen ja poliittis-aatteelliseen. Jäsenten tarpeet ja odotukset suuntautuvat palveluihin ja hallintoon, ja jäsenyydessä tärkeitä ovat muun muassa tarjottavan palvelun laatu, mahdollisuus osallistua palvelun ja tavaroiden hankintaan, tuottamiseen tai markkinointiin. Astetta tiiviimpi suhde osuuskuntaan syntyy jäsenen osallistuessa luottamustyöhön.²⁰

Esimerkiksi Osuustoiminnan Vuosikirjassa osuuskunnat jaotellaan lisäksi tuottaja-, kuluttaja-, palvelu- ja pienosuuskuntiin, jotka eroavat toisistaan jäsenten perustressissä markkinoiden suuntaan, jäsensuhteen tiiviyydessä sekä pääomapanoksen suuruudessa. Tuottajaosuuskunnassa jäsenten intressissä on oman tuotteen markkinoille saaminen ja myyminen mahdollisimman korkeaan hintaan ja osin myös tuottajapalve-

¹⁸ Veranen 1988, s 38-38.

¹⁹ Laurinkari 2004, s 74, 76, 77.

²⁰ Laurinkari 2004, s 78-79.

luiden saanti. M-real, HKScan ja Atria ovat myös listautuneet pörssiin. Kuluttajaosuuskunnissa, kuten osuuskaupoissa, jäsenet haluavat edullisia ja laadukkaita tuotteita ja hyötyvät tiiviistä asioinnista saaden bonuksia, jotka viime vuosina ovat yleistyneet ja parantuneet²¹. Pääomapanostus puolestaan on tuottajaosuuskuntaa paljon pienempää. Palveluosuuskuntatoiminnassa korostuu usein paikallisuus, sillä tärkein intressi on saada mahdollisimman hyvää ja edullista palvelua asiakkaan tarpeisiin. Jäsensuhde jää helpposti etäiseksi ja osallistumisaktiivisuus päätöksentekoon vähäiseksi. Esimerkiksi osuuspankki- ja keskinäinen henki- ja vahinkovakuutustoiminta kuuluvat tähän ryhmään. Pienosuuskunnat erotetaan muista yrityksen koon perusteella.²² Kaikilla sektoreilla, joskaan ei kattavasti, maksetaan osuuspääomille korkoa, millä voi olla ratkaiseva merkitys etenkin tuottajaosuuskunnissa ja uusissa pienosuuskunnissa.²³

Vuonna 2010 osuuskunnat ja keskinäiset yhtiöt maksoivat bonuksina ja lisätuina asiakkailleen yhteensä noin 800 miljoonaa euroa. Suurimmat maksajat olivat S-ryhmän osuuskaupat ja OP-Pohjola-ryhmän osuuspankit, joiden bonukset jatkoivat kasvuaan vuonna 2011. S-ryhmän asiakasomistaja sai vuodessa keskimäärin 172 euroa, osuuspankin jäsen 116 euroa ja Suomi-yhtiön asiakasomistaja 240 euroa. Keskinäisistä vakuuttajista parhaiten omistajiaan on palkinnut Suomi-yhtiö, joka jakoi viidessä vuodessa lisätuja 1,2 miljardia. Tuottajaosuuskunnista maidon- ja munantuottajien tilityshinnat nousivat vuonna 2010, mutta tuotantopanosten kallistumisen ja alhaisten lähtöhintojen vuoksi toiminnan kannattavuus ei ole noussut muutaman vuoden takaisesta.²⁴

Sitoutuminen omaan osuuskuntaan vaatii sen, että jäsen saa osuuskunnalta tauloudellista hyötyä. Jäsenen vastuuseen kuuluu, että hän noudattaa osuuskunnan sääntöjä ja käyttää sen palveluita, vaikkei jälkimmäinen yleensä ole ehdoton velvollisuus. Ei pidä unohtaa myöskään jäsenyyteen kuuluvia oikeuksia, kuten oikeutta käyttää yrityksen palveluita ja oikeutta osallistua sen päätöksentekoon sekä oikeutta osuuskunnan tulokseen ylijäämän muodossa. Osuuskunta saattaa myös tarjota jäsenilleen rahan arvoista koulutusta.²⁵

²¹ Karjalainen 4/2011, s 16.

²² Karjalainen 4/2011, s 17-18.

²³ Karjalainen 4/2011, s 16.

²⁴ Saarnivaara – Karjalainen 5/2011, s 38-39.

²⁵ Pellervo-Seura ry:n Käsikirja, s 14-15.

3. Kehityskulkuja

3.1 Vuoden 1954 osuuskuntalaki

Suomen osuuskuntia koskeva lainsäädäntö on alusta saakka ollut riippuvuussuhteessa osakeyhtiöoikeudelliseen lainsäädäntöön. Ensimmäinen osuuskuntia koskeva yhteisölaki oli vuoden 1901 osuustoimintalaki (22/1901), joka koostui ainoastaan 36:sta pykälästä ja sisälsi lukuisia viittauksia osakeyhtiölakiin. Vuoden 1918 lainmuutokset mahdollistivat äänioikeuden porrastamisen toisen asteen osuuskunnissa, joiden jäsenten enemmistö koostui yhteisöistä sekä osuuskunnan kokouksen korvaamisen suhteellisella vaalitivalla valittavalla edustajistolla.

Vuoden 1954 osuuskuntalaki oli sitä vanhanaikaisemmasta osakeyhtiölaista riippumaton, joskin sitä yhdenmukaistettiin myöhemmin osakeyhtiölainsäädännön uudistusehdotusten kanssa.²⁶ Sen mukaiset lakimääräiset toimitelimit osuuskunnassa olivat osuuskunnan kokous, hallitus ja tilintarkastajat²⁷. Lisäksi voitiin valita edustajisto käyttämään jäsenten päätösvaltaa joko kaikissa tai joissakin asioissa (9 §) sekä hallintoneuvosto tai muu hallintoelin valvomaan hallintoa ja hoitamaan hallinnollisia tehtäviä hallituksen ohella (10 §).

Vuoden 1954 osuuskuntalain 8. luvussa säädettiin osuuskunnan kokouksesta ja edustajistosta. Osuuskunnan kokous oli sen ylin päättävä elin. Jäsenten päätösvaltaa käyttivät kokouksessa läsnä olevat jäsenet siten, että jokaisella oli yksi ääni. Tästä voitiin poiketa ainoastaan toisen asteen osuuskunnissa, joiden jäsenistä enemmistö on sääntöjen mukaan yhteisöjä. Jokaisella jäsenellä oli oikeus osallista kokoukseen ja käyttää siellä puhe- ja äänivaltaa ottaen kuitenkin huomioon esteellisyysäännökset. Kokouksella oli päätösvalta asioissa, jotka lain ja osuuskunnan sääntöjen mukaan kuuluivat kokoukselle tai jotka kokouskutsussa oli erikseen mainittu sekä ainoastaan kyseisen osuuskunnan sääntöjen mukaiseen toimialaan kuuluvissa asioissa.

Varsinaisessa kokouksessa, joka oli pidettävä kuuden kuukauden kuluessa tilikauden päättymisestä, oli päätettävä edellisen tilikauden tilinpäätöksen vahvistamisesta, vastuuvapauden myöntämisestä hallituksen jäsenille, mahdollisesta ylijäämän käyttämisestä sekä toimitettava hallituksen sekä tilintarkastajien vaalit (59 §). Ylimääräisessä kokouksessa käsiteltiin kokouskutsussa mainitut asiat, joiden vuoksi

²⁶ Pöyhönen 2005. s 13-14.

²⁷ Osuuskunnan kokousta ei tarkkaan ottaen lueta toimitelimiin, ei myöskään tilintarkastajia, sillä heidän on oltava riippumattomia. (Pöyhönen 2005, s 83-84.)

kokous yleensä oli kutsuttu koolle²⁸. Sen koollekutsumiseen oli oikeus hallituksella, sen jäsenillä, osuuskunnan jäsenillä, joka edustivat vähintään kymmenesosaa jäsenten äänimäärästä sekä tilintarkastajilla, milloin tarkastus antoi siihen aiheita.²⁹

Päätökset vuoden 1954 lain mukaan tehtiin enemmistöperiaatteella, ellei laissa tai säännöissä toisin määrätty. Tasatilanteessa vaali ratkaistiin arvalla ja muissa asioissa puheenjohtajan kanta ratkaisi (61 §). Sääntöjen muuttamiseen vaadittiin kaikkien jäsenten suostumus, tai vaihtoehtoisesti asia oli käsiteltävä kahdessa kokouksessa, joista jälkimmäisessä vaadittiin kahden kolmasosan määräenemmistö annetuista äänistä. Kaikkien suostumus vaadittiin myös jäsenen eroamisoikeutta koskevaan päätökseen sekä päätökseen, jolla rajoitettiin jäsenen oikeutta osuuskunnan omaisuuteen tai ylijäämään. Korotettu kolmen neljäsosan määräenemmistö vaadittiin osuuskunnan toimialan olennaista muuttamista, sen toiminnan jatkamista yli säännöissä määrätyn ajan sekä lisämaksuvelvollisuuden tai ylimääräisen maksun määräämistä, enentämistä tai niihin sovellettavan laskentaperusteen muuttamista koskeviin päätöksiin. Sääntöihin voitiin ottaa myös ankarampia ehtoja 63 pykälän mukaan.

Kokouksen päätökset eivät saaneet loukata jäsenten yhdenvertaisuutta. Sääntö ilmeni lain 66 §:n kiellosta hankkia epäoikeutettua etua muun jäsenen tai osuuskunnan kustannuksella. Päätös ei myöskään ollut ainakaan poissaolevaa sitova, jos kokouksen kutsuminen tai asian käsittely ei ollut tapahtunut lain tai sääntöjen mukaisessa järjestyksessä, tai jos päätös asiasisältöisesti oli niiden vastainen³⁰. Moitteenvaraiseen pätemättämyyteen oli vedottava määräajassa, kun taas päätöksen ollessa mitätön ei vaadittu kanteen nostamista.³¹

Edustajiston kokoukseen sovellettiin lain 67 §:n mukaan mitä osuuskunnan kokouksesta oli säädetty. Edustajiston jäsen ei voinut asettaa tilalleen valtuutettua, kuten ei yksityinen henkilö osuuskunnan kokouksessaakaan ellei säännöissä niin määrätty. Osuuskunnan säännöissä voitiin antaa lakitekstistä poikkeavia määräyksiä koskien kokouspaikkaa, kokouskutsuaikaa, yhteisöjäsenten äänimääriä, valtuutetun käyttämistä, suhteellista vaalitapaa ja oikeutta vaatia edustajiston ylimääräistä kokousta (Vuoden 1954 osuuskuntalaki 51, 52.1, 53, 62.2 ja 67.2§).

Vuoden 1954 osuuskuntalaki oli edeltäjänsä laajempi sisältäen aikaisempaa yksityiskohtaisempia määräyksiä. Tulkinnanvaraisuus väheni ja tahdonvaltaisuus

²⁸ Heikonen – Lehto 1983, s 7.

²⁹ Hakulinen – Rapola 1954, s 180, 181, 200.

³⁰ Päätöksentekoon osallistuminen ei estä kanteen nostamista myöhemmin, mutta voi yksittäistapauksessa merkitä sitä, että kantaja on luopunut kyseisestä oikeudestaan. (Hakulinen – Rapola 1954. s 274.)

³¹ Hakulinen – Rapola 1954, s 272-274.

lisääntyi, kun säännöissä voitiin määrätä monista asioista laista poiketen. Se täytti vuosikymmenien kuluessa syntyneet muutostarpeet. Sitä muutettiin sen voimassa oloaikana 20 kertaa osan muutoksista ollessa pieniä ja teknisluontoisia. Merkittävimmät muutokset olivat lisäosuusmaksu- ja sijoitusosuusmaksujärjestelmien lisäämiset vuosina 1981 ja 1989.³²

3.2 Nykytila

3.2.1 Osuustoiminnan arvot ja periaatteet

Osuuskuntatoiminta syntyi alun perin 1800-luvun puolivälissä nimenomaan arvopohjaiseksi yrittäjämalliksi valistusaatteiden jälkeen³³. ICAN:n osuustoiminnan identiteettiä koskeva kannanotto määrittää osuustoiminnan kansainvälistä arvopohjaa, jolle osuuskuntien hallinnon ja päätöksenteon tulisi perustua. Sen mukaan osuuskunnat perustuvat omatoimisuuden, omavastuisuuden, demokratian, tasa-arvon, oikeudenmukaisuuden ja solidaarisuuden arvoille.

Ihmiset kehittyvät osuustoiminnallisessa yhteistyössä toisten kanssa. Jäsenet ovat vastuussa osuuskunnastaan, sen edistämisestä ja riippumattomuuden säilyttämisestä julkisista ja muista yrityksistä. Heillä on osallistumis-, tiedonsaanti- ja kuulluksitulemisoikeudet sekä oikeus vaikuttaa päätöksentekoon mahdollisimman tasa-arvoisesti. Jäseniä tulee myös palkita oikeudenmukaisella tavalla heidän osallistumisestaan osuuskuntaan pitäen mielessä jäsenten yhteinen etu ja keskinäinen vastuu. Kannanoton toisen lauseen mukaan ”osuustoimintaliikkeen jäsenet uskovat rehellisyyden, avoimuuden, yhteiskunnallisen vastuun ja muista ihmisistä välittämisen eettisiin arvoihin”.³⁴

Osuuskuntien toiminta perustuu ICA:n kannanoton mukaan seitsemän periaatteen varaan. Ensimmäisen mukaan jäsenyys on avoin kaikille, jotka haluavat liittyä ja ovat valmiita noudattamaan jäsenyyden velvoitteita. Se liittyy osuuskunnan määritelmään ja perimmäiseen tarkoitukseen eli erityisesti jäsentensä laadukkaaseen palvelemiseen. Toiseksi jäsenhallinnon tulisi olla demokraattista, mitä ilmentää perusosuuskuntien jäsen per ääni -periaate ja luottamushenkilöiden vastuu jäsenistölle. Jäsenet päättävät keskeisistä asioista. Kolmanneksi jäsenet osallistuvat yhdenvertaisesti ja oikeudenmukaisesti osuuskunnan pääoman kartuttamiseen ja hallitsevat sitä demokraattisesti. Neljänneksi osuuskuntien tulisi olla itsenäisiä ja riippumattomia muista organisaatioista ja

³² Pellervo-Seura ry 2011, s 4-5.

³³ Karjalainen 5/2010, s 17.

³⁴ Osuustoiminnan neuvottelukunta 2009, s 12-14.

perustua omatoimisuuteen. Viidenneksi osuuskuntien tulisi tarjota eri sidosryhmilleen – johdolle, jäsenille, luottamushenkilöille ja henkilöstölle – koulutusta sekä tiedottaa osuuskuntatoiminnasta ja sen eduista. Periaate liittyy myös tiedonvälityksen parantamiseen toimivan johdon ja jäsenten välillä. Kuudenneksi osuuskuntien johdon tulisi harjoittaa yhteistyötä toisten osuuskuntien kanssa ja seitsemänneksi ottaa huomioon myös toimintaympäristönsä taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen kestävä kehitys.³⁵

Osuuskuntien toimintaympäristössä tapahtuneiden muutosten takia perusarvojen toteutuminen käytännön osuustoiminnassa kohtaa haasteita. Kansainvälistyminen, jossa osuustoiminnalliset yritykset ovat menestyneet hyvin, voi vaatia perusarvoista joustamista. Osa toiminnasta voidaan siirtää myös osakeyhtiölle. Esimerkkeinä mainittakoon osuusmeijereiden omistama Valio Oy ja pörssilistatut Atria ja HKScan. Palveluosuuskunnat, kuten osuuspankit, osuuskaupat ja vakuutusyhdistykset, ovat onnistuneet vastaamaan haasteisiin toimivalla bonus-järjestelmällä kunnioittaen samalla jäsentensä yksilöllisyyden tarvetta. Vallalla olevaa yksilöllisyyttä korostavaa kautta seuraa mahdollisesti suuremman omavastuun ja yhteisöllisyyden aika, jolloin osuuskunnan perusarvojen ja osuustoiminnan arvostus nousee.³⁶

3.2.2 Osuuskuntalain kokonaisuudistus 2002

Tämänhetkinen osuuskuntalaki tuli pääosin voimaan 1.1.2002. Laissa osuuskuntalain voimaannpanosta (1488/2001) on siirtymäsäännöksiä, joiden mukaiset siirtymäajat ovat päättyneet, pääosin viimeistään vuoden 2006 lopussa, jolloin myös osuuskuntien säännöt oli muutettava uuden lain mukaisiksi. Lain 2 pykälässä osuuskunta on aiemman lain tavoin määritelty yhteiseksi, ”jonka jäsenmäärää eikä osuuspääomaa ole ennalta määrätty”. Osuuskunnan tarkoitus on jäsenten taloudenpidon ja elinkeinon tukemiseksi harjoittaa taloudellista toimintaa siten, että sen jäsenet käyttävät hyväkseen osuuskunnan tarjoamia palveluita. Erotukseksi aiempaan lakiin säännöissä voidaan nyt määrätä, että osuuskunnan tarkoitus on aatteellisen tarkoituksen yhteinen toteuttaminen, jolla viitataan yleishyödyllisen tarkoituksen edistämiseen.³⁷

Osuuskuntalain kokousta ja edustajistoa koskeva 4. luvun sääntely vastaa sisällöltään pääosin aiemman lain 8. luvun sääntelyä sekä sisällöltään ja kieliasultaan osakeyhtiölain (734/1978) säännöksiä, jollei osuuskuntamuodon erityispiirteiden vuoksi ole tarvetta poikkeavaan sääntelyyn. Uudistus muutti oikeustilaa osuuskunnan kokouksen

³⁵ Osuustoiminnan neuvottelukunta 2009, s 17-24 ja Osuustoiminnan neuvottelukunta 2005, s 12-13.

³⁶ Haavisto 6/2010, s 16.

³⁷ Ks. myös Pöyhönen 2005, s 26, 33.

osalta koskien jäsenten äänimääriä, oikeutta asiamiehen käyttämiseen, osuuskunnan määräysvallassa olevien jäsenyhteisöjen ja -säätiöiden äänivallan käyttöä sekä jäsenten tiedonsaantioikeuksia. Myös kahden kokouksen päätösvaatimusta, yksimielisyys- ja enemmistövaatimuksia, kokousmenettelyä, jäsenen eroamisoikeutta, päätösten moittimista ja edustajistoa koskevia säädöksiä muutettiin tai selkeytettiin.³⁸

Merkittävä uudistus oli jäsenten erisuuruisen äänimäärän salliminen sääntömääräyksiin myös ensimmäisen asteen osuuskunnissa sellaisin rajoituksin, ettei jäsenen äänimäärä saa olla yli kymmenkertainen toisen jäsenen äänimäärään verrattuna. Toisen asteen osuuskunnissa rajoitusta ei edelleenkään ole. Jäsenellä on myös lähtökohtaisesti oikeus käyttää asiamiestä, jollei säännöissä määrätä toisin. Vuoden 1954 lain mukaan oletta oli päinvastainen. Mahdollisuus asiamiehen käytön kieltämiseen on kuitenkin haluttu säilyttää, koska osuuskunta perustuu sen jäsenten henkilökohtaiseen osallistumiseen. Jäsenellä on aina oikeus käyttää avustajaa.³⁹

Osuuskunnan määräysvallassa olevat tytäryhteisöt eivät saa osallistua osuuskunnan kokoukseen (OKL 4:5.2). Säännöksen tarkoituksena on estää osuuskunnan johtoon kuuluvia vaikuttamasta heitä koskevaan päätöksentekoon, kuten johdon valintaan ja vastuuvapautta koskeviin päätöksiin⁴⁰. Lisäksi jäsenten tiedonsaantimahdollisuuksia ennen kokousta ja kokouksen aikana lisätään säännöksillä erityisestä kokouskutsuajasta jäsenen oikeusturvan kannalta merkittävimpien päätösten tekemiseen liittyen, kokousasiakirjoista ja niiden nähtävinä pitämisestä ennen kokousta, jäsenen kyselyoikeudesta kokouksessa sekä kokouskutsusta poikkeavan päätöksen ilmoittamisesta jäsenelle.

Tiettyjä päätöksiä koskevasta kahden kokouksen päätösvaatimuksesta luovuttiin voimassa olevassa laissa. Osuuskunnan sääntöjä voidaan muuttaa kahden kolmasosan enemmistöllä yhdessä kokouksessa. Muutoksen taustalla oli käytännön tarve nopeuttaa päätöksentekoa ja säästää kustannuksissa toisen kokouksen jäädessä usein muodollisuudeksi. Yksimielisyysvaatimus lievennettiin 9/10 määräenemmistöksi kokouksessa annetuista äänistä, kun rajoitetaan jo jäsenenä olevan eroamisoikeutta, annettujen osuuksien vähentämis- tai siirto-oikeutta tai lykätään annettua osuutta koskevan osuusmaksun palautusta (OKL 4:22.1).

Uusi yksimielisyysvaatimus asetettiin päätökselle, joka koskee osuuskunnan pääasiallisen tarkoituksen muuttamista, mikä viittaa hallituksen esityksen mukaan aatteellisen tarkoituksen käyttöönottoon tai siitä luopumiseen. Yksimielisyyttä vaaditaan

³⁸ HE 176/2001 vp, s 46.

³⁹ Mähönen – Villa 2006 (Osuuskunta), s 23.

⁴⁰ HE 176/2001 vp, s 50.

aiemmasta laista poiketen myös päätöksille, joilla määrätään jäsenten erisuuruudesta äänimäärästä osuuskunnassa, jossa jokaisella jäsenellä on yksi ääni, tai muutetaan jäsenten erisuuruista äänimäärää. Viimeisin vaatimus on kuitenkin tahdonvaltainen, sillä säännöissä voidaan määrätä, että jäsenten äänimäärää voidaan muuttaa vähintään kahden kolmasosan määräenemmistöllä (OKL 4:20.5).

Päätöksiä, jotka koskevat jäsenen maksuvelvollisuuden lisäystä määräyksellä, joka koskee ylimääräisiä maksuja, lisämaksuvelvollisuutta taikka ei-palautettavissa olevaa liittymismaksua, koskee myös yksimielisyydeksi kiristetty päätösvaatimus. Päätösvaatimuksen kiristämisen tarkoitus oli korostaa sitä, että lähtökohtaisesti osuuskunnan jäsen vastaa vain jäsenyyden edellytyksenä olevien osuuksiensa maksamisesta. Vuoden 1954 lain tapaan yksimielisyyttä vaaditaan myös, kun säännöillä rajoitetaan jo jäsenenä olevan tai jo annetun osuuden tuottamaa oikeutta ylijäämään, osuusmaksun palautukseen tai osuuskunnan säästöön muuten kuin edellä 1 momentissa tarkoitettulla tavalla, tai kun rajoitetaan jo jäsenenä olevan eroamisoikeutta tai oikeutta vähentää jo annettujen osuuksien lukumäärää osuuskunnassa, jonka säännöissä määrätään ylimääräisistä maksuista tai lisämaksuvelvollisuudesta (OKL 4:22.2 kohdat 4 ja 6).⁴¹

Kokousmenettelyä selkeytettiin aiemmasta laista poiketen seuraavasti: Varsinaisen kokouksen ajankohdasta ei tarvitse määrätä säännöissä. Hallintoneuvoston valvontatehtävän selkeyttämiseksi myös hallintoneuvoston on annettava lausunto tilinpäätöksestä. Sillä on myös aina oikeus vaatia ylimääräisen kokouksen järjestämistä, kuten myös jokaisella tilintarkastajalla itsenäisesti. Kokous päättää myös toimitusjohtajalle ja hallintoneuvoston jäsenille myönnettävästä vastuuvapaudesta. Aiempi enemmistö päätös kokouksen asioiden siirtämiseksi jatkokokoukseen on korvattu vähemmistön harkinta-ajan riittävyttä turvaavalla, jäsenten äänimäärästä kymmenesosaa edustavien oikeudella vaatia käsittelyn siirtoa.⁴²

Osuuskunnan kokouksen päätöstä vastustavan jäsenen ylimääräistä eroamisoikeutta koskevan sääntelyn soveltamisalaa laajennettiin ja sääntely muutettiin tahdonvaltaiseksi. Jäsenellä on OKL 4 luvun 25 §:n mukaan oikeus määrääjassa erota osuuskunnasta, kun osuuskunnan kokous on päättänyt 12 §:ssä tarkoitettua asiasta, kuten osuuskunnan toimialan tai jäsenen äänimäärän muuttamisesta, ilman että muutosta sovelletaan häneen. Muutoksena edelliseen lakiin pykälässä on huomioitu uudet rahoituskeinot, kuten osuusmaksun korottaminen rahasto- tai sekakorotuksella.⁴³

⁴¹ HE 176/2001 vp, s 63, 66, 67.

⁴² HE 176/2001 vp, s 48-49.

⁴³ HE 176/2001 vp, s 70, 21.

Päätösten moittimista koskevaa sääntelyä tarkistettiin siten, että kanteen voi nostaa myös hallintoneuvosto, sen jäsen ja toimitusjohtaja. Tuomioistuin voi kumoamisen lisäksi myös muuttaa päätöstä. Vanhan lain tavoin päätökseen liittyvä virhe voi aiheuttaa päätöksen mitättömyyden tai pätemättömyyden, ja rajanveto näiden välillä on vastaa pääosin vanhaa sääntelyä. Myös määränemmistö- tai yksimielisyysvaatimuksen rikkomiseen on nyt vedottava määräajassa. Tämän ei katsottu vaarantavan jäsenen oikeusturvaa, koska tiedonantovelvollisuuksia osuuskunnan kokouksen päätöksistä lisättiin. Osuuskuntalain 4 luvun 26 pykälän 3 momentin 3 kohdassa mainitaan nimenomaisesti että päätös on mitätön, jos kokoukseen ei ole toimitettu kutsua taikka jos kokouskutsusta tai kokousasiakirjojen nähtävänä pitämisestä voimassa olevia säännöksiä tai määräyksiä on olennaisesti rikottu.⁴⁴

Edustajistoa koskevaa sääntelyä selvennettiin kokoamalla kaikki edustajistoa koskevat säännökset saman otsikon alle. Voimassa oleva laki poikkeaa aiemmasta siten, että edustajiston jäsenen toimikausi rajoitetaan päättymään kuudentena valinnan jälkeisenä tilikautena. Säännöissä voidaan myös määrätä osuuskunnan jäsenen oikeuksista – kuten puhe- tai läsnäolo-oikeudesta – edustajiston kokouksessa, lukuun ottamatta ääni-oikeutta. Säännöissä voidaan määrätä edustajiston jäsenten valitsemisesta myös jäsenryhmittäin muodostettavista vaalipiireistä aiempien alueittain muodostettavien vaalipiirien sijaan.⁴⁵

Etäosallistuminen edustajiston jäsenten tai valitsijamiesten vaaliin voidaan järjestää kirjeitse tapahtuvan osallistumisen lisäksi myös muulla luotettavalla tavalla, esimerkiksi telekopio-, sähköposti- tai muun tietoliikenneyhteyden välityksellä. Edustajiston toimikauden keskeyttämisestä ja uuden edustajiston valinnasta kesken toimikauden voivat päättää puolta osuuskunnan äänimäärästä – tai säännöissä määrättyä pienempää osaa – edustavat jäsenet. Lain 30 §:ssä säädetään lääninhallitukselle tehtävästä hakeuksesta koskien määräystä edustajiston jäsenten valinnan järjestämiseksi siinä tapauksessa, että osuuskunta ei järjestä valintaa tämän lain ja sääntöjen mukaisesti.⁴⁶

Jäsenten aktiivinen osallistuminen luottamushenkilöiden valintaan on tärkeää demokratian toteutumiseksi. Alkuvuonna 2010 pidetyissä edustajistovaaleissa äänestysaktiivisuus vaihteli runsaasti. Suonenjoen Osuuspankissa päästiin 45,4 prosenttiin, Oulun Osuuspankissa 26,9 prosenttiin, Osuuskauppa Keulassa 24 prosenttiin, Osuuskunta Tradeka-yhtymässä 39,5 prosenttiin ja parhaimpana Osuuskunta ItäMaidossa 57,5

⁴⁴ HE 176/2001 vp, s 71-73.

⁴⁵ HE 176/2001 vp, s 73-74.

⁴⁶ HE 176/2001 vp, s 74-75.

prosenttiin. Naisten ja nuorten vähäinen määrä luottamustehtävissä on koettu ongelmaksi. Kuitenkin esimerkiksi Savitaipaleen Osuuspankissa alle 40-vuotiaita oli 40 prosenttia ja Osuuskauppa Arinassa naisia 51 prosenttia edustajistoon valituista.⁴⁷ Esimerkiksi HOK-Elannon vuoden 2012 edustajistovaaleissa on 550 000 äänioikeutettua jäsentä.

Esimerkiksi OP-Pohjola-ryhmässä halutaan vahvistaa asiakasomistajuuden merkitystä ja taata mahdollisimman hyvä jäsenten edustavuus hallinnossa. Osuuspankit pyrkivät ottamaan käyttöön yhtäaikaiset, netti- ja postivaaleina käytävät edustajistovaalit vuodesta 2013 eteenpäin. Tavoitteena on, että mahdollisemman moni pankki siirtyisi edustajistopohjaiseen hallintomalliin. Pohjois-Savon Osuuspankin toimitusjohtaja Jaakko Ojanperän mukaan hallinto on paikallisuuden ydin, joka erottaa pankin kilpailijoistaan, sekä jäsenistön pienoiskuva. Uudistus siirsi vaaleja useissa pankeissa, ja vuonna 2011 ryhmässä olikin vain neljät osuuskuntavaalit⁴⁸ ja vuonna 2012 viidet, johtuen fuusioiden tarpeista. Kuluva vuosi 2012 on vilkas vaalivuosi edustajiston postivaalien osalta sisältäen myös kymmenet Osuuskauppojen, POP-ryhmän edustajistopankin, Suupohjan Osuuspankin ja tuottajaosuuskunnista Lihakunnan vaalit.⁴⁹

Edustajiston ilmoitusvelvollisuutta osuuskunnan jäsenille laajennettiin kokonaisuudistuksessa koskemaan jäsenten asemaan olennaisesti vaikuttavia seikkoja siten, että päätösehdotuksen pääasiallinen sisältö pitää ilmoittaa jäsenille vähintään kuukautta ennen kokousta kuten myös asiasta päättävän kokouksen ajankohta. Tieto on toimitettava samalla tavoin kuin kutsu osuuskunnan kokoukseen. Edustajiston päätösten moittimiseen ja sen jäsenten vahingonkorvausvastuuseen sovelletaan samoja sääntöjä kuin osuuskunnan kokousta koskeviin vastaaviin. Edustajiston jäsenten määrävähemmistöllä on nyt myös oikeus nostaa osuuskunnan lukuun vahingonkorvauskanne, jos osuuskunnan kokous on päättänyt vastuuvapaudesta tai muutoin päättänyt, ettei korvausvaatimusta esitetä, ja vaatia erityisen tarkastuksen suorittamista.⁵⁰

Osuuskuntalain 4 luvun 2 pykälässä säädetään kaikkien jäsenten yksimielisestä päätöksestä kokousta järjestämättä. Se tulee kyseeseen osuuskunnissa, joissa kaikilla jäsenillä on mahdollisuus osallistua päätöksentekoon. Yksimielinen päätös on tehtävä kirjallisesti, päivättävä ja vähintään kahden jäsenen allekirjoitettava sekä siinä on mainittava jäsenten nimet. Muutoksen tarkoituksena oli helpottaa päätöksentekoa suppean jäsenkunnan osuuskunnassa, kuten pienessä työ- tai tuottajaosuuskunnassa.⁵¹

⁴⁷ Mustonen 3/2010, s 11.

⁴⁸ Mustonen 1/2011, s 11.

⁴⁹ Mustonen 1/2012, s 7.

⁵⁰ HE 176/2001 vp, s 75-76.

⁵¹ HE 176/2001 vp, s 47 ja Mähönen – Villa 2006 (Osuuskunta), s 20.

Osuuskunnan kokousta ja edustajistoa koskevien säännösten muutoksilla haluttiin lisätä joustavuutta päätöksentekoon ja parantaa jäsenen asemaa. Osuuskunnille aiheutui ylimääräisiä hallintokuluja, koska asiantuntijat eivät tunteneet osuuskuntalain osakeyhtiölainsäädännöstä poikkeavaa lainsäädäntöä. Sääntely poikkesi osin tarpeettomasti myöhemmin säädetyn OYL:n säännöksistä, joten taustalla oli tarve yhdenmukaistamiseen sen kanssa. Lain säännösten esittämisjärjestys, lukujaottelu, lukujen otsakkeet ja väliotsikot sekä pykälien otsakkeet parantavat lain luettavuutta⁵². Tahdonvaltaisen sääntelyn lisäämisellä pyrittiin vähentämään osuuskunnan perustamis- ja hallintokustannuksia.

Jäsenen hallinnointioikeudet koostuvat kappatieteiden tohtori, oikeustieteen lisensiaatti Seppo Pöyhösen mukaan jäsenyyteen liittyvistä, päätöksentekoon liittyvistä yksilöllisistä, päätöksentekoon ja valvontaan liittyvistä kollektiivisista hallinnointioikeuksista sekä tiedonsaantioikeuksista. Kollektiivisilla viitataan edellä käsiteltyihin määränemmistö- ja vähemmistösäännöksiin. Edustukselliseen päätöksentekoon siirryttäessä jäsenten oikeus rajoittuu edustajiston valintaan, ellei säännöissä ole määrätty jäsenten laajemmista oikeuksista edustajiston kokouksessa.⁵³

Kokonaisuudistuksen tarkoituksena oli saattaa osuuskuntien yhteisöläinsäädäntöön perustuvat toimintaedellytykset nykyaikaisen yritystoiminnan vaatimusten mukaisiksi sekä edistää jäsen- ja sijoittajarahoituksen hankintaa. Pyrittiin myös parantamaan osuuskunnan jäsenten mahdollisuuksia vaikuttaa osuuskunnan toimintaan edustajansa kautta. Tarkoitus oli myös helpottaa erityisesti pienosuuskuntien perustamista siten, että sääntöjen sisältöä koskevia vaatimuksia vähennetään. Myös perustajien lukumäärän vähentäminen viidestä kolmeen tuki tavoitetta⁵⁴. Vuoden 1954 osuuskuntalain säännösten oli katsottu vaikeuttavan myös taloudellisen yhdistyksen muuttamista osuuskunnaksi silloin, kun taloudellisessa yhdistyksessä on poikettu jäsen ja ääni -periaatteesta.⁵⁵

Vuoden 2002 lakia on koko ajan päivitetty, mutta muutosten merkitys on ollut melko vähäinen ja pitkälti muusta lainsäädännöstä ja EU-säädöksistä johtuva. Esimerkiksi lailla osuuskuntalain 5 luvun 5 ja 15 §:n muuttamisesta (890/2002) osuuskuntalain hallituksen jäseniä ja toimitusjohtajaa koskeva lupamenettely yhdenmukaistettiin muun

⁵² Pellervo-Seura ry 2011, s 5.

⁵³ Pöyhönen 2011, s 198, 200.

⁵⁴ Pellervo-Seura ry 2011, s 5.

⁵⁵ HE 176/2001 vp, s 11-13, 48.

yhteisölaainsäädännön kanssa vuonna 2003. Seuraavana vuonna pienet osuuskunnat vapautettiin velvollisuudesta laatia toimintakertomus (OKL 6:7.1).⁵⁶

4. Osuuskunnan sääntöjen merkitys

Osakeyhtiömuoto perustuu laajasti omistajien tahdonvaltaisuuteen ja sopimusvapauteen. Osakeyhtiölain (21.7.2006/624, OYL) 1:9 pykälän mukaan ”Osakkeenomistajat voivat yhtiöjärjestyksessä määrätä yhtiön toiminnasta. Yhtiöjärjestykseen ei voida ottaa määräystä, joka on tämän lain tai muun lain pakottavan säännöksen taikka hyvän tavan vastainen.” Sääntelemättömistä asioista, kuten liiketoiminnan hoitamisesta, osakkeenomistajat voivat sopia vapaasti yleisen sopimisvapauden rajoissa.⁵⁷

Osuuskuntien säännöt ikään kuin korvaavat osakeyhtiön yhtiöjärjestyksen. Säännöissä määrätään vähintään osuuskunnan toiminimi, kotipaikkana oleva Suomen kunta, toimiala, osuuden nimellisarvo, sen suorittamisaika ja -tapa sekä osuuskunnan tilikausi (OKL 2:5.1). OKL 2:6.2:n mukaan ”Sääntöihin voidaan ottaa myös muita määräyksiä, jollei laissa muuta säädetä.” Määrätä voidaan esimerkiksi ylijäämän palautuksesta ja osuuskunnan palveluiden tarjoamisesta muille kuin jäsenille.⁵⁸ Säännöissä voidaan määrätä lukuisista asioista yksityiskohtaisesti tai tyytyä noudattamaan lain tahdonvaltaisia säännöksiä.

Osuuskunnan jäsenten on tunnettava yritysmuodon ominaisuudet ja menettelytavat. Jäsenten oikeudet ja velvollisuudet määritellään osuuskuntakohtaisesti säännöissä, joiden laatiminen on pakollista OKL 2 luvun 2.1 §:n 1. kohdan mukaan. Varsinaista osuuskunnan kokousta, kokouskutsua ja hallituksen jäsenten, varajäsenten ja tilintarkastajien lukumäärään ja toimikauteen sovelletaan lain olettasäännöksiä, jollei säännöissä toisin määrätä (OKL 2:5.3 §). Sääntöihin voidaan vaihtoehtoisesti ottaa keskeiset hallinnointiin liittyvät periaatteelliset määräykset ja menettelytavat vuosittain toistuvista asioista.⁵⁹ Sääntöjä muutettaessa noudatetaan edellä mainittuja enemmistövaatimuksia.

⁵⁶ Pöyhönen 2005, s 27, 29.

⁵⁷ Mähönen – Villa 2006 (Osakeyhtiö III), s 50.

⁵⁸ Pellervo-Seura ry 2005, s 15.

⁵⁹ Pöyhönen 2005, s 45.

5. Omistajaohjauksesta

5.1 Yleistä

Maailmanpankki on määritellyt omistajaohjauksen seuraavasti: ”Yrityksen omistajaohjauksessa on kysymys niistä säännöistä ja kannustimista, joilla yrityksen liikkeenjohtoa ohjataan ja kontrolloidaan, tavoitteena yrityksen mahdollisimman hyvä kannattavuus ja pitkän aikavälin arvo omistajille, ottaen kuitenkin huomioon myös yrityksen muiden asiaankuuluvien sidosryhmien oikeutetut intressit.” Pyritään siis takaamaan, että yritysjohto toimii omistajien parhaaksi, mikä ei aina ole ollut itsestään selvää johdon henkilökohtaisen etujen ja tavoitteiden vaikuttaessa päätöksentekoon.⁶⁰ Sivulauseessa mainitaan myös muiden sidosryhmien asiaankuuluvat intressit.

Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestön määritelmässä puolestaan täsmennetään yrityksen osapuolten oikeudet ja velvollisuudet sekä määritellään päätöksenteossa noudatettavat säännöt ja menettelytavat⁶¹. Englanninkielisessä kirjallisuudessa omistajaohjausta vastaa pitkälti termi corporate governance, vaikeivät käsitteet ole synonyymeja omistajaohjauksen ollessa hieman suppeampi⁶².

Osakeyhtiön corporate governancessa on Mähösen ja Villan mukaan kyse niistä säännöistä, joilla varallisuus, valta ja vastuu jaetaan yhtiön keskeisten sidosryhmien kesken yhtiössä. Sitä koskevaa sääntelyä on etenkin osakeyhtiölaissa, yleisissä kauppasopimus, arvopaperimarkkina- ja insolvenssioikeudellisissa normeissa. Itsesääntelyn, kuten corporate governance -ohjeiden, -suositusten sekä -koodien merkitys on myös keskeinen hyvän hallintotavan luomisessa. Esimerkiksi Osakeyhtiölakityöryhmän mielestä hyvään hallintotapaan liittyvät periaatteet tulisi jättää elinkeinoelämän itsesääntelyn varaan.⁶³

Omistajuuden merkitys huomattiin 1990-luvulla, jonka jälkeen omistajalähtöinen ajattelutapa on voimistunut. Corporate governance -ajattelu tuli Suomeen Euroopasta, jossa 1990-luvun alussa Lontoon pörssi, The Financial Council ja Englannin tilintarkastajien etujärjestöt asettivat Cadburyn komitean selvittämään yritysten johtamisjärjestelmien ja valvonnan ongelmia ja sitä, miten hallinto, tilintarkastus ja valvonta tulisi järjestää osakkeenomistajien edut huomioiden. Raportti, the Code of Best Practice, muodostui eurooppalaisittain merkittäväksi lähteeksi yritysten hyvästä hallintotavasta.⁶⁴

⁶⁰ Pellervon omistajaohjaustyöryhmän mietintö 2001, s 5-6.

⁶¹ Jussila – Tienari 3/2008, s 16.

⁶² Hirvonen – Niskakangas – Steiner 2003, s 23-24.

⁶³ Mähönen – Villa 2006 (Osakeyhtiö III), s 1.

⁶⁴ Kivimäki 2010, s 15.

Verasen mukaan aikaisemmin omistus useissa suomalaisyrityksissä on ollut strategista, ja omistajilla on ollut sivuintressejä. Strateginen omistus ei painottanut omistajien vaurastumisen merkitystä, mikä jätti yritysjohdolle paljon valtaa päättää yrityksen voimavarojen käytöstä. Verrattuna perinteiseen johtokeskeiseen johtamiskulttuuriin omistus on alettu nähdä investointina ja yritys sijoituskohteena. Menestyskriteereinä liikevaihdon, kasvun ja markkinaosuuksien suuruuden sijaan ovat yrityksen arvonnousu ja osinkojen määrä, osuuskuntien tapauksessa osuuspääoman koron maksaminen. Yrityksen tehtävä on luovuttaa suurehko osa luodusta lisäarvosta sen omistajille, mikä aiheuttaa tuottovaatimuksia johdolle. Aikaisemmin omistajien tehtävänä pidettiin edullisen lisäpääoman sijoittamista yritykseen.⁶⁵

Omistajalähtöisessä kulttuurissa omistajia arvostetaan ja heistä kilpaillaan. Yritysjohdon tulee ylläpitää hyviä ja luottamuksellisia suhteita sijoittajiin. Markkinoille on annettava riittävästi tietoa yrityksen arvon määrittämiseksi. Hallitus hyväksyy riskinoton, jota omistajat pitävät hyväksyttävänä. Esimerkiksi yritysostoilla saavutettavan kasvun tai teknologian uudistamisen tulee olla omistajien intressissä. Johdon vaurastuminen sidotaan usein omistajien vaurastumiseen erilaisten palkitsemisjärjestelmien avulla.

Asennemuutos on suuri, sillä aikaisemmin omistajat oli taipumusta nähdä ”välttämättömänä pahana”, jotka pyrittiin pitämään pimennossa. Hallitustyöskentely oli Verasen mukaan usein varsin amatöörimäistä, eikä hallituksen vastuuta korostettu. Hallitus ja johto saattoivat kasvattaa yrityksen omaa pääomaa, koska johdon palkkiot olivat usein sidoksissa yrityksen kokoon tai tulokseen. Yritysostot nostivat johtajien statusta.⁶⁶ Olennaista hyvän hallinnon järjestelmissä onkin havaita, että omistusrakenteen kehitys on erottanut toisistaan intressit ja vallan, jolloin valta ei välttämättä ole omistajilla, mistä puolestaan aiheutuu intressiristiriitoja johdon ja omistajien välille⁶⁷.

Osakkeenomistajien oikeuksien toteutumista parannetaan antamalla osakkeenomistajille mahdollisimman vahva asema ja oikeudet, kuten vähemmistönsuoja ja tiedonsaantioikeudet, sekä helpottamalla päätöksentekoon osallistumista ja väärinkäyttötilanteisiin reagoimista esimerkiksi moite- ja kanneoikeutta käyttämällä. Tällä pyritään vaikeuttamaan eturistiriidan hyödyntämistä. Lisäksi tyypilliset aseman väärinkäyttämisen muodot, kuten sisäpiirikauppa ja lähipiiritransaktiot on kielletty.⁶⁸ Osuuskuntien

⁶⁵ Veranen 1996, s 13,15,16,18,20 Myös Pellervon omistajaohjaustyöryhmän mietintö 2001, s 30.

⁶⁶ Veranen 1996, s 16-20. Myös Pellervon omistajaohjaustyöryhmän mietintö 2001, s 30.

⁶⁷ Jussila 2000, s 49.

⁶⁸ Timonen 2000, s 84.

kohdalla tunnetaan myös kyseiset oikeussuojakeinot, joiden merkitys ja painoarvo voivat vaihdella yritysmuodosta ja yrityksestä riippuen.

Osuuskunnissa omistajuus eroaa pörssiyhtiöistä muun muassa siinä, etteivät osuudet yleensä ole vaihdannan kohteina, vaan hyöty omistajille kanavoidaan osuuskunnan ja jäsenen liikesuhteen kautta. Osuustoimintaliikkeen kohdalla korostuu helposti sidosryhmänäkökulma, jonka mukaan yritysten tulisi tavoitteenasettelussaan huomioida intressiryhmät, kuten ammattijohto, jäsenet palveluettujen käyttäjinä sekä osuudenomistajina, jäsenkunnan ulkopuoliset osuudenomistajat, velkojat ja työntekijät⁶⁹. Jäsenillä osuuskunnissa on kuitenkin yleensä täydet omistajan oikeudet ja velvollisuudet ja ottaen huomioon osuuskunnan tarkoitus, omistajalähtöinen näkökulma sopii erittäin hyvin osuuskuntien ohjauksen ja valvonnan tarkasteluun. Matti Farinin mukaan osuuskunnan omistajaohjaus tarkoittaa sitä, että omistajat paitsi tietävät yrityksensä asiat, myös ovat niistä äänessä. Omistaja on heikoimmassa asemassa taloudellisen hyödyn saajana, joten hänelle on tärkeää tietää yrityksen todellinen kannattavuus sekä ohjata ja valvoa toimintaa.⁷⁰

Osuuskuntien ollessa kyseessä omistajalähtöisen kulttuurin voimistumisesta kertovat yleistynyt osuuspääoman koron maksaminen ja esimerkiksi osuuskauppojen jäsenbonukset. Osuuskuntien johdon tulee harkita tarkoin, mitkä ovat jäseniä hyödyttäviä ydintoimintoja, joissa ollaan mukana.⁷¹ Huomiota onkin herättänyt se, ettei jäsenten mielipiteitä esimerkiksi ulkomaan investointien osalta oteta huomioon riittävässä määrin. TNS-Gallupin keräämän 996 tuottajaosuuskunnan jäsenen vastaukset kysymykseen osuuskunnan tuottaman ylijäämän käytöstä osoittivat 83 prosentin kannattavan sen jakamista jäsenille ulkomaille investoimisen sijaan. Oli kyse johdon puutteellisesta tiedottamisesta tai jäsenten mielipiteen huomiotta jättämisestä, uusia toimintatapoja tarvittaisiin.⁷²

Pörssiyhtiöiden hallinnointitapaa koskevia lain taseisia säännöksiä sisältyy osakeyhtiölakiin, arvopaperimarkkinalakiin, tilintarkastuslakiin sekä kirjanpitolakiin. Lisäksi on huomattava keskeisimmät EU:n tasolta tulevat direktiivit, kuten osakkeen omistajien oikeuksia koskeva direktiivi ja neljäs yhtiöoikeudellinen direktiivi (osakeyhtiön tilinpäätös) sekä komission suositukset johdon palkkioista ja riippumattomista joh-

⁶⁹ Pöyhönen 2011, s 303.

⁷⁰ Farin 2006, s 26.

⁷¹ Pellervon omistajaohjaustyöryhmän mietintö 2001, s 3, 7-10.

⁷² Ollila 3/2011, s 21.

don jäsenistä.⁷³ Suomessa Keskuskaupakamarilla, Elinkeinoelämän keskusliitolla sekä pörssillä on omat suosituksensa omistajaohjauksesta⁷⁴.

5.2 Suosituksia hyvästä hallintotavasta

Corporate governancelle ei ole suomenkielistä käännöstä, joskin käsitettä "hyvä hallintotapa" käytetään toisinaan. Hirvonen, Niskakangas ja Steiner esittävät vaihtoehtoisiksi käännöksiksi myös yrityksen hallinnon, hallinnoinnin, hallinnan ja hallintokulttuurin⁷⁵. Valtioneuvoston internetsivujen mukaan sillä tarkoitetaan yrityksen johdon toimintaa ja valvontaa, tai suppeammin sitä miten hallitus työskentelee.⁷⁶ Oikeustaloustieteen sanakirjassa "The New Palgrave dictionary of economics and the law" corporate governance määrittellään ensiksi sellaiseksi monimutkaiseksi ohjainten kokonaisuudeksi, joka määrittää yrityksen tuottaman tuloksen jakamista koskevaa jälkikäteistä päätöksentekoa. Toiseksi se tarkoittaa myös tapoja päätöksenteon ja päätösvallan jakamiseen osakkeenomistajien, yritysjohdon ja yhtiön hallituksen kesken.⁷⁷ Molemmat aspektit yhdistyvät hyvässä hallintotavassa, mutta tutkielmani painottuu jälkimmäiseen.

Osakeyhtiöiden hyvästä hallinnosta on tehty runsaasti tutkimusta sekä annettu suosituksia. Käsitellen seuraavaksi Cadbury-raportin, Greenbury-raportin, Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestön (OECD) periaatteiden ja kotimaisista Arvopaperimarkkinayhdistyksen julkaiseman Suomen listayhtiöiden hallintokoodin sekä Keskuskaupakamarin raportin listaamattomien yhtiöiden hallinnoinnin kehittämistä keskeisiä suosituksia hyvästä hallintotavasta.

Vaikka edellä mainituista osa onkin tehty pörssiyrityksiä varten osaksi pörssin sääntöjä, niiden yleinen hyväksyminen hyvän hallintotavan mittareiksi mahdollistaa niiden soveltamiseen myös osuuskuntien hallintoon, pitäen mielessä osuuskuntien erityispiirteet. Osuuskunnat voivat myös liittää osuutensa arvo-osuusjärjestelmään osuuskuntalain 21 a luvun 1 §:n mukaan, jos osuuskunnan säännöt sen mahdollistavat. Uudenlaiset osuustoiminnalliset organisaatiot ovat yleistyneet; osuuskunnat voivat yhtiöittää toimintojaan ja viedä omistamansa osakeyhtiön pörssiin tai tehdä yhtiöstä suljetun sekä sallia kaupankäynti jäsenyyteen oikeuttavalla paperilla⁷⁸, jolloin niiden hallinnossa

⁷³ Corporate Governance ja Suomen lainsäädäntö, Arvopaperimarkkinayhdistyksen www-sivu, <http://cgfinland.fi/corporate-governancesta/corporate-governance-ja-suomen-lainsaadanto/>.

⁷⁴ Jussila – Tienari 3/2008, s 16.

⁷⁵ Hirvonen – Niskakangas – Steiner 2003, s 23.

⁷⁶ Corporate governance, Valtioneuvoston kanslian omistajaohjauksen www-sivu.

http://www.valtionomistus.fi/omistajapolitiikka_ ja_ ohjaus/omistajaohjaus/Corporate_Governance/fi.jsp.

⁷⁷ Timonen 2000, s 1.

⁷⁸ Pellervon omistajaohjaustyöryhmän mietintö 2001, s 23.

täytyy huomioida pörssiyhtiöitä koskeva sääntely. Monet osuustoimintayritykset ovatkin kokonsa ja toimintansa laajuuden perusteella velvollisia noudattamaan corporate governance -suosituksia⁷⁹.

Omistamisen ollessa osuuskunnissa erityistä, ei pidä kuitenkaan kriitikittömästi omaksua osakeyhtiöiden omistajaohjausmallia. Osuuskunnat eivät ole ”spekulaatioinstrumentteja”, mikä tuo tiettyä vakautta ja voi avata uusia mahdollisuuksia, jota omistajaohjauskin voi hyödyntää. Osuuskunnan vakavaraisuuden ja kasvun turvaaminen nähdään usein omistajahallinnon tärkeimpänä tehtävänä. Lisäksi korostetaan osuuskunnan ja sen toimialueen välistä vuorovaikutusta ja hallintoväen strategista roolia sekä sidosryhmien arvostusten ja tavoitteiden tunnistamista ja vaalimista päätöksenteossa. On huomioitava myös osuuskuntayritysten moninaisuus; samat omistajaohjauskäytännöt eivät sovi kaikille yrityksille. Sen sijaan olemassa olevia malleja tulee kehittää avoimuutta, läpinäkyvyyttä ja uskottavuutta korostaen.⁸⁰

5.2.1 Kansainväliset suositukset

Lontoon pörssin ja laskentatoimen ammattilaisten muodostama ns. Cadburyn komitea työsti raportin osakeyhtiöiden johtamisen valvonnasta, jonka lopullinen versio, mietintö, keskeisenä tuloksenaan suositus ”The Code of Best Practice” valmistui joulukuussa 1992⁸¹. Jäljempänä viitataan suositukseen Cadbury-raporttina. Siinä on 1) hallituksen kokoonpanoa ja työskentelytapoja yleisemmin koskevia 2) ulkopuolisia, riippumattomia hallituksen jäseniä sekä yhtiön palveluksessa olevia hallituksen jäseniä koskevia ja 3) raportointia ja valvontamekanismeja koskevia suosituksia. Lontoon pörssissä olevien yhtiöiden täytyy ilmoittaa vuosikertomuksessaan, missä määrin ne noudattavat raportin velvoitteita, joista monet ovat yleisesti hyväksytyjä.

Raportti korjasi puutteen hallituksen kokoonpanoa koskevista suosituksista, sillä aikaisemmin sellaisia ei ollut. Suosituksen mukaan hallituksen kokoonpano onkin tärkeää johtamisen valvonnan näkökulmasta; johtoryhmään tulisi kuulua riittävän monta henkilöä, ja heidän tulisi omata riittävästi kokemusta ja arvovaltaa. Lisäksi heidän tulisi olla täysin riippumattomia yrityksen toiminnallisesta johdosta ja kaikista tekijöistä, jotka voivat materiaalisesti heikentää heidän itsenäistä päätöksentekoaan, lukuun ottamatta johtoryhmän työstä saatua palkkiota sekä mahdollista osakkeenomistusta. Myöskään

⁷⁹ Jussila – Tienari 3/2008, s 17.

⁸⁰ Jussila – Tienari 3/2008, s 16-17.

⁸¹ Ruuhela – Laitinen 1997, s 2.

uudelleennimityksen hallitukseen ei tulisi olla itsestäänselvyys, vaan jäsenet tulisi valita muodollisen prosessin kautta.⁸²

Usein mainittuihin suosituksiin kuuluu myös se, että yrityksen hallituksen jäseniä koskevia tietoja, kuten henkilön nimi, ikä, koulutus, kokemus, päätehtävät ja muut tehtävät, pitäisi lisätä. Hallituksen tulisi myös kokoontua säännöllisesti. Cadbury-raportti korostaa hallituksen puheenjohtajan tärkeää roolia erillään yrityksen päivittäisestä asioiden hoidosta osakkaiden etujen valvojana. Puheenjohtajan ja toimitusjohtajan ei tulisi olla sama henkilö, ja mikäli näin on, tulisi hallituksessa olla vastavoimana kokenut yhtiön ulkopuolinen hallituksen jäsen – esimerkiksi varatoimitusjohtaja – tasapainottamassa vallankäyttöä ja vastaamassa kaksoisroolin aiheuttamiin ongelmiin hallinnossa⁸³. Raportin mukaan tulisi olla myös riippumattomia hallituksen jäseniä, vähintään kolme, jotka itsenäistä päätösvaltaa käyttäen pystyisivät vaikuttamaan merkittävästi hallituksen päätöksentekoon. Hallituksen jäsenillä olisi hyvä olla mahdollisuus lainopilliseen neuvontaan yrityksen kustannuksella sekä koulutukseen. Myös työntekijöiden tietoja oikeasta toimintatavasta ja -periaatteista tulisi lisätä julkaistuilla toimintaohjeilla.⁸⁴

Cadbury-raportissa suositellaan myös nimitys- ja palkitsemistoimikuntien sekä tilintarkastuskomitean perustamista yrityksiin. Jälkimmäiseen tulisi kuulua vähintään kolme yrityksen ulkopuolista johtoryhmän jäsentä. Tilintarkastuskomitea toimisi hallituksen ja tilintarkastajien yhteistyöelimenä puuttuen ilmeneviin epäkohtiin. Sillä on oikeus saada kaikki tarvitsemansa informaatio tehtävänsä hoitamiseksi. Suosituksen mukaan tämän komitean tehtävänä olisi arvioida sisäisen tarkastuksen tehokkuutta ja yleistä raportointia ja sitä kautta parantaa ulkoisen raportoinnin tehokkuutta ja varmistaa sen luotettavuus. Komitean yhtenä tehtävänä on toimia johdon tukena sekä tasapainottaa johdon ja varsinaisten tilintarkastajien välistä yhteistyötä.⁸⁵

Palkitsemistoimikunnan jäsenten enemmistön – samoin kuin nimitystoimikunnan – tulisi olla riippumattomia, toimivan johdon ulkopuolisia, jotta kukaan ei pääsisi päättämään omista palkkioistaan. Johtajien palkitsemisen tulisi olla avointa, siten että osakkaat saavat tietoa hallituksen jäsenten saamista palkkioista, kuten optiojärjestelyistä ja osakkeiden arvostamisesta, sekä niiden perusteista. Nimitystoimikunta puolestaan tekisi hallitukselle ehdotukset uusien jäsenten nimittämiseksi. Hallituksen jäsenten si-

⁸² Ruuhela – Laitinen 1997, s 2-3.

⁸³ Cadbury Report 1992, s 19-20.

⁸⁴ Cadbury Report 1992, s 21, 22, 25.

⁸⁵ Ruuhela – Laitinen 1997, s 3.

donnaisuuksiin puututtiin myös suosittamalla, ettei jäsenellä olisi yli viittä paikkaa eri yhtiöiden hallinnoissa.⁸⁶

OECD on julkaissut uudistetut periaatteet Corporate Governancesta vuonna 2004. Niitä edelsivät vuoden 1999 periaatteet, joista on sittemmin tullut kansainvälinen malli hallitusten ja yksityisten toimijoiden toimenpideoitteille koskien hyvää hallintotapaa. Uudistusta edelsi OECD-maiden omistajaohjausta koskenut selvitys vuosilta 2002-2003. OECD:n periaatteet ovat nimensä mukaisesti periaatteellisia ja ohjeellisia, joten ne ovat sovellettavissa erilaisissa laillisissa, taloudellisissa ja sosiaalisissa konteksteissa. Ne eivät poistaneet tarvetta täytäntöönpanokelpoisille säädöksille.⁸⁷

OECD periaatteiden mukaisen corporate governance -järjestelmän tavoitteena on edistää läpinäkyvien ja tehokkaiden markkinoiden syntymistä, joilla kunnioitetaan laillisuusperiaatetta. Vastuu on jaettu selkeästi eri valvovien, sääntely- ja täytäntöönpanoelinten kesken, myös julkiset intressit huomioiden. Ne kiinnittävät huomiota osakkeenomistajien yhdenvertaiseen kohteluun, heidän ja muiden sidosryhmien laillisten ja sopimusperusteisten oikeuksien toteutumiseen ja yhteistyöhön yrityksen eri tahojen välillä. Periaatteiden mukaan läpinäkyvyyttä tulisi lisätä tiedonannon muun muassa yrityksen tuloksesta, omistajuudesta ja hallinnosta. Tärkeässä roolissa on myös omistajille ja yrityksille vastuullisen hallituksen harjoittama strateginen ohjaus ja valvonta.⁸⁸

OECD:n periaatteiden mukaan osakkeenomistajilla tulisi olla oikeus ainakin rekisteröidä omistuksensa, siirtää tai vaihtaa osakkeita, saada asiaankuuluva ja merkityksellinen informaatio yrityksestä ajallaan ja säännöllisesti, osallistua ja äänestää yhtiökokouksessa, valita ja vaihtaa hallitus sekä saada osansa yrityksen voitosta. Heillä on myös oikeus osallistua merkittäviä yritystoiminnan muutoksia koskevien päätösten, kuten lisäosakkeiden antamisen tai varojen luovutuksen kaltaisten epätavallisten transaktioiden, tekoon ja tulla niistä informoiduiksi. Yhtiökokousta koskien suositellaan tarkkojen tietojen antamista kokouksesta osakkeenomistajille, mahdollisuuden järjestämisestä heille esittää kysymyksiä hallitukselle sekä osallistua johdon palkitsemista koskevaan päätöksentekoon. Järjestelyt, joiden avulla joku taho saa omistukseensa nähden suhteellisesti suuremman määräysvallan yhtiössä, pitää tuoda julki. Mainittujen oikeuksien toteutuminen pitää turvata, myös institutionaalisten omistajien osalta.⁸⁹

Yhdenmukaisen kohtelun tulee periaatteiden mukaan koskea myös vähemmistö- ja ulkomaalaisia omistajia osakelajikohtaisesti, ja osakkeenomistajilla ja muilla sidos-

⁸⁶ Cadbury Report 1992, s 26-28, 30 ja Pellervon omistajaohjaustyöryhmän mietintö 2001, s 28.

⁸⁷ The OECD Policy Brief 2004, s 1-2.

⁸⁸ The OECD Policy Brief 2004, s 2 sekä OECD Principles of Corporate Governance 2004, s 14, 17.

⁸⁹ OECD Principles of Corporate Governance 2004, s 18-19.

ryhmillä tulee olla tehokkaat keinot korjata ja hyvittää rikkomukset. Sidosryhmien tulisi saada osallistua hyvän hallinnon prosesseihin ja ilmaista huolensa laittomuuksista tai epäeettisistä toimintatavoista. Hyvään hallintoon kuuluu myös tehokas insolvenssipolitiikka velkojien suojaksi.⁹⁰

OECD periaatteiden Corporate Governancesta mukaan julki täytyy tuoda yrityksen taloudellinen ja operationaalinen tulos, tavoitteet, merkittävimmät osakkeenomistukset ja äänioikeudet, hallituksen ja pääjohtajien palkkiopolitiikka, tiedot hallituksen jäsenistä ja heidän pätevydestään sekä riippumattomuudestaan. Tiedotettava on myös osallisuudesta transaktioihin, ennustettavissa olevista riskitekijöistä, hallintorakenteista ja -politiikasta sekä sen implementoinnista. Vuosittaisesta tilintarkastuksesta huolehtivat ulkopuoliset, riippumattomat, kvalifioidut ja pätevät omistajille vastuunalaiset tilintarkastajat.⁹¹

Hallituksen jäsenten tulisi olla täysin informoituja yhtiön asioista ja toimia yhtiön ja omistajien sekä sidosryhmien etua valvoen. Periaatteiden mukaan hallituksen päätehtäviä strategisen päätöksenteon lisäksi on muun muassa hallinnon tehokkuuden ja johdon valvonta, muodollisen ja läpinäkyvän hallituksen jäsenten valintaprosessin varmistaminen sekä intressiristiriitojen, jotka voivat johtaa vallan väärinkäyttöön, valvonta. Hallituksen vastuulla on myös varmistaa lain ja standardien noudattaminen yrityksen taloudellisessa ja muussa raportoinnissa ja valvonnassa sekä toimivan johdon ulkopuolisten jäsenten valitseminen varmistamaan puolueeton päätöksenteko esimerkiksi nimitys-, palkkio- ja taloudellista raportointia koskevissa asioissa.⁹²

Euroopan unioni on suositellut jäsenmaitaan luomaan omat suosituksensa. Suomalaisen corporate governance -suosituksen voidaan katsoa olevan hyvää kansainvälistä tasoa, sillä siinä on huomioitu corporate governancen kehittyminen kansainvälisesti sekä Suomen lainsäädännön erityispiirteet.⁹³

5.2.2 Kotimaiset suositukset

Suomen vuoden 2010 listayhtiöiden hallinnointikoodia edelsi vuoden 2008 hallinnointikoodi, jossa otettiin huomioon muuttunut sääntely ja kansainvälinen kehitys parantaen kansainvälisten sijoittajien tiedonsaantia Suomen corporate governance -järjestelmästä kokonaisuutena ja erityisesti osakkeenomistajien oikeuksista. Suomen ensimmäinen

⁹⁰ OECD Principles of Corporate Governance 2004, s 20-21.

⁹¹ OECD Principles of Corporate Governance, s 22-23.

⁹² OECD Principles of Corporate Governance, s 24-25.

⁹³ CG maailmalla, Arvopaperimarkkinayhdistys ry:n www-sivu, <http://cgfinland.fi/corporate-governancesta/cg-maailmalla/>.

corporate governance suositus oli Keskuskauppakamarin ja Teollisuuden ja Työnantajain keskusliiton (nykyinen Elinkeinoelämän keskusliitto) suositus vuodelta 1997. Sen korvasi vuoden 2003 Hex Oyj:n (nykyinen NASDAQ OMX Helsinki oy), Keskuskauppakamarin sekä Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliiton suositus listayhtiöiden hallinnointi- ja ohjausjärjestelmistä, joka lisäsi merkittävästi suomalaisten listayhtiöiden avoimuutta ja sisälsi muun muassa suosituksen hallituksen jäsenten riippumattomuudesta.⁹⁴ ”Kehityksen painopisteessä ovat avoimuus, hallitustyöskentely ja valiokuntien käyttäminen hallituksen apuna”, sanoi Keskuskauppakamarin johtaja Pentti Mäkinen esitellessään suositusta eräässä seminaarissa. Hän korosti lainsäädännön kehittämisen tärkeyttä, jotta menettelytavat ja tiedot listayhtiöistä olisivat kansainvälisen käytännön mukaisia.⁹⁵

Vuoden 2010 hallinnointikoodi perustuu elinkeinoelämän itsesääntelyyn ja täydentää lakisääteisiä menettelytapoja. Itsesääntelyllä tarkoitetaan niitä menettelytapoja, jotka elinkeinoelämä on luonut sääntelemään yritysten toimintaa sekä niitä koskevia valvontamekanismeja. Mukana olevat yhteisöt itse ohjaavat, valvovat ja tarvittaessa sanktioivat jäsentensä käyttäytymistä.⁹⁶ Hallintokoodi on kansanvälisten esikuvien mukainen sisältäen suosituksia valiokunnista. Koodi on laadittu noudatettavaksi Comply or Explain -periaatteen mukaisesti siten, että poikkeaminen yksittäisestä suosituksesta on mahdollinen, kunhan se selostetaan ja perustellaan. Koodin tavoitteena on yhtenäistää listayhtiöiden toimintatapoja sekä osakkeenomistajille ja muille sijoittajille annettavaa tietoa sekä lisätä avoimuutta hallintoelimestä, johdon palkkioista ja palkitsemisjärjestelmistä.⁹⁷

Asialista listaamattomien yhtiöiden hallinnoinnin kehittämiseksi on puolestaan laadittu ensisijaisesti osakeyhtiömuotoisia yrityksiä varten vapaaehtoiseksi keinoksi kehittää yrityksen toimintaa hyvän hallintotavan mukaisesti, mutta sen periaatteita voidaan soveltaa myös muihin yrityksiin. Kannanotossa todetaan, että suurimpien listaamattomien yritysten tulee noudattaa soveltuvien osin listayhtiöille annettua suositusta⁹⁸.

Listayhtiöiden hallinnointikoodi sisältää suosituksia yhtiökokoustietojen antamisesta osakkeenomistajille tiedottamalla niistä yhtiön internetsivuilla. Kokouskutsu tulee julkaista vähintään kolme viikkoa ennen yhtiökokousta yhtiökokoukselle esitettävien asiakirjojen ja päätösehdotusten kanssa. Yhtiökokoukseen liittyviä asiakirjoja tulee säi-

⁹⁴ Suomen listayhtiöiden hallinnointikoodi 2010, s 4-5.

⁹⁵ Knuutila 2004.

⁹⁶ Itsesääntelystä, Arvopaperimarkkinayhdistys ry:n www-sivu2.http://cgfinland.fi/suosituksset/itsesaantelysta/. Ks myös Kivimäki 2010, s 18.

⁹⁷ Suomen listayhtiöiden hallinnointikoodi 2010, s 8.

⁹⁸ Keskuskauppakamari 2006, s 2.

lyttää ainakin 3 kuukautta samoilla sivuilla. Yhtiökokouskutsun tulee sisältää laajasti tietoja, muun muassa ehdotuksen kokouksen asialistaksi sekä maininnan menettelyistä, joita osakkeenomistajan on noudatettava voidakseen osallistua yhtiökokoukseen ja äänestää siinä. Osakkeen omistajien osallistumisoikeuksien käyttämisen turvaamiseen kiinnitetään huomiota. Myös asialistassa listaamattomien yhtiöiden hallinnoinnin kehittämiseksi korostetaan osakkaiden kyselyoikeutta ja oikeutta tehdä päätösehdotuksia. Hallituksen, toimitusjohtajan ja tilintarkastajien osallistuminen kokoukseen mainitaan molemmissa ohjeissa kuin myös hallituksen uuden jäsenen läsnäolo valinnasta päättävässä kokouksessa.⁹⁹

Hallitusta koskien asialistassa suositetaan, että hallituksen jäsenillä tulee olla riittävästi tietoa yhtiöstä ja sen toiminnasta sekä heidän tulee olla osaavia, kriittisiä, itsenäisiä mielipiteenmuodostuksessa ja yhteistyökykyisiä. Molemmat suositukset sisältävät ohjeita siitä, että hallituksen jäsenten tulee olla riittävän päteviä ja heillä pitää olla aikaa perehtyä yhtiön asioiden hoitoon. Hallituksen tehtävät ja toimintaperiaatteet tulee myös kirjata työjärjestykseen ja asialistassa mainitaan myös kokouksesta tehtävä pöytäkirja, jonka tekemistä vaaditaan myös osuuskuntalain 5:8.3 pykälässä. Hallinnointikoodi suosittaa hallitusta vahvistamaan toimintansa arvot ja arvioimaan vuosittain toimintaansa ja työskentelytapojaan. Yhtiökokouksen tulisi lisäksi valita hallituksen jäsenet riippumatta siitä, onko yhtiöllä hallintoneuvosto.¹⁰⁰ Hallituksen on myös saatava yhtiöltä riittävästi tietoa yhtiön liiketoiminnasta, rakenteesta ja markkinoista.

Jäsenten enemmistön tulisi olla riippumattomia yhtiöstä ja vähintään kahden riippumattomia myös merkittävistä osakkeenomistajista. Hallintokoodi sisältää ohjeita riippumattomuuden arviointiin. Tarkoituksena on tukea sitä, että hallitus toimisi yhtiön ja sen kaikkien osakkeenomistajien edun mukaisesti yhdenvertaisuusperiaatetta noudattaen. Myös OKL 5:11 §:ssä säädetään, että ”Hallitus tai toimitusjohtaja ei saa ryhtyä sellaiseen oikeustoimeen tai muuhun toimenpiteeseen, joka on omiaan tuottamaan jäsenelle tai muulle henkilölle epäoikeutettua etua osuuskunnan tai toisen jäsenen kustannuksella”.¹⁰¹

Hallinnointikoodissa annetaan suosituksia listayhtiöihin perustettavista valiokunnista. Kansainvälisten esikuvien mukaisesti mainitaan tarkastus-, nimitys- ja palkitsemisvaliokunnat (tai toimikunnat), joista tarkastusvaliokunta on perustettava sellaisessa yhtiössä, jonka liiketoiminnan laajuus edellyttää taloudellista raportointia ja valvontaa

⁹⁹ Suomen listayhtiöiden hallinnointikoodi 2010, s 10-11 ja Keskuskauppakamari 2006, s 4.

¹⁰⁰ Suomen listayhtiöiden hallinnointikoodi 2010, s 11-12 ja Keskuskauppakamari 2006, s 5-7.

¹⁰¹ Suomen listayhtiöiden hallinnointikoodi 2010, s 13.

koskevien asioiden valmistelua. Sen jäsenillä tulee olla riittävä pätevyys erityisesti las-
kentatoimesta ja kirjanpidosta, sillä valiokunnan tehtäviin kuuluu muun muassa seurata
sisäisen valvonnan tehokkuutta, tilinpäätösraportointia ja lakisääteistä tilintarkastusta.
Muidenkin valiokuntien jäsenillä tulee olla riittävä asiantuntemus, ja enemmistön heistä
tulee olla yhtiöstä riippumattomia, kuten Cadbury-raportinkin mukaan. Valiokuntien
tehtävät tulee kirjata työjärjestykseen.¹⁰²

Toimitusjohtajan roolista todetaan asialistassa, että hän ei ole työsuhteessa yhti-
öön eikä häneen sovelleta työsopimuslakia. Hän ei toimi työnantajan työnjohdon alaise-
na eikä hänellä ole työsopimuslain mukaista irtisanomissuojaa. Toimitusjohtajan toi-
misuhteen ehdot tulisi näin ollen määritellä kirjallisessa sopimuksessa yhtiön ja toimi-
tusjohtajan välisen suhteen selkeyttämiseksi. Hallituksen ja toimitusjohtajan välisen
työnjaon määrittely on tarpeen. Toimitusjohtajan velvollisuudeksi mainitaan myös tieto-
jen antaminen hallitukselle.¹⁰³

Listayhtiöiden kohdalla suositellaan, että yhtiön on ilmoitettava toimitusjohtajan
henkilö- ja omistustiedot. Toimitusjohtajan ei tulisi olla sama kuin hallituksen puheen-
johtaja, mutta mikäli näin on, täytyy valinta perustella. Osuuskuntalaki, samoin kuin
osakeyhtiölaki, ei kylläkään estä toimitusjohtajan olemista samalla myös hallituksen
puheenjohtaja. Suurissa, vähintään 80 000 euron osakepääoman omaavissa osakeyhti-
öissä toimitusjohtaja saa olla hallituksen puheenjohtaja vain, jos yhtiöllä on hallinto-
neuvosto. Sääntöä voisi soveltaa myös osuuskuntiin valta- ja vastuusuhteiden selkeyt-
tämiseksi.¹⁰⁴ Hallintoneuvoston jäsen toimitusjohtaja ei saa olla (OKL 5:12 §), mikä
tasapainottaa valtasuhteita. Lisäksi hallintokoodi ohjeistaa selostamaan johdon organi-
saation, antamaan tiedot mahdollisesta johtoryhmästä¹⁰⁵, sen tehtävistä ja kokoonpanos-
ta sekä jäsenten vastuualueista.¹⁰⁶ Osuuskuntalain 5:14 §:n mukaan ”muille toimielimil-
le” ei voida antaa lain mukaan osuuskunnan kokoukselle, hallitukselle, toimitusjohtajal-
le tai hallintoneuvostolle kuuluvia tehtäviä.

Yhtiön suositetaan myös määrittelevän sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan
toimintaperiaatteensa sekä selittävän, miten sisäinen tarkastus on organisoitu. Erityisesti
pienissä yhtiöissä johdon valvonta ja raportointi on tärkeää muutamien ihmisten päättä-
essä asioista. Tilintarkastus antaa omistajille riippumattoman mielipiteen yhtiön kirjan-
pidon, tilinpäätöksen ja hallinnon hoidon laillisuudesta. Yhtiökokous valitsee tilintar-

¹⁰² Suomen listayhtiöiden hallinnointikoodi 2010, s 15-18.

¹⁰³ Keskuskauppakamari 2006, s 6-7.

¹⁰⁴ Pöyhönen 2005, s 87-88.

¹⁰⁵ Johtoryhmällä ei ole virallista yhtiöoikeudellista asemaa, mutta monesti tosiasiallisesti merkitykselli-
nen asema yhtiön johdon organisaatiossa.

¹⁰⁶ Suomen listayhtiöiden hallinnointikoodi 2010, s 18-19.

kastajat.¹⁰⁷ Hallinnointikoodin mukaan tilintarkastajaehdokka tulisi ilmoittaa yhtiökokouskutsussa (osuuskunnan kokouskutsussa) sekä tilintarkastajalle maksetut palkkiot tulisi ilmoittaa.¹⁰⁸

Keskuskauppakamari suosittelee hyvää ja riittävää tiedottamista hallinnointi- ja ohjausjärjestelmistä esimerkiksi toimintakertomuksessa. Sen tulisi sisältää henkilötiedot hallituksen jäsenistä ja toimitusjohtajasta sekä tärkeät taloudelliset tunnusluvut. Listayhtiöiden täytyy suosituksen ja lain mukaan esittää selvitys hallinto- ja ohjausjärjestelmänsä erillisenä kertomuksena, sisältäen kuvauksen hallituksen ja sen valiokuntien sekä hallintoneuvoston toiminnasta ja kokoonpanosta sekä tiedot toimitusjohtajasta. Lisäksi internetissä suositellaan tiedotettavan laajasti muun muassa koodin noudattamisesta, tehdyistä selvityksistä, yhtiökokouksesta, hallituksesta, valiokunnista, toimitusjohtajasta, osakkeista ja osakepääomasta.¹⁰⁹

Pellervo-Seura julkaisi osuustoiminnan omistajuudesta raportin, Omistajuus ja hallinto, jota Pellervon valtuuskunta käsitteli kokouksessaan 4.3.2011. Lakiasianjohtaja Kari Lehdon mukaan hallintotehtävien vaatimukset ovat lisääntyneet osuuskuntien koon kasvaessa. ”Omistajien otteen pitää olla riittävän vahva tai muuten voidaan puhua isännättömästä rahasta”, toteaa hän. Omistajien tulee määritellä tavoitteensa selkeästi.¹¹⁰ Pellervon työryhmä korosti omistajuuden merkitystä osuuskunnissa, joissa kyse on nimenomaan pitkäjänteisestä omistajuudesta ja pääsystä mukaan toimintaan. Jäsenistön osallistumiselle demokraattiseen päätöksentekoon tulisi luoda aitoja edellytyksiä. Tavoitteena on jäsenen omistajaroolin vahvistaminen, jäsensuhteen tiivistäminen ja asiakasuskollisuuden vahvistaminen. Raportissa suositellaankin jäsenten koulutukseen ja sitouttamiseen liittyvän jäsenstrategian laatimista.¹¹¹

Raportissa on otettu aikaisempaa vuoden 1993 raporttia paremmin huomioon eri osuustoimintayritykset ja painotettu erityisesti hallinnon kouluttamista. Toimikunnassa vaikuttanut Osuuskunta Maitosuomen toimitusjohtaja Antti Tukeva korostaa hallinto henkilöstön paneutumisen ja osaamisen merkitystä, koska yritysten määrän vähennyttyä yhä pienempi hallinto vastaa osuustoiminnasta. Heillä tulisi olla liiketaloudellista tietotaitoa ja alakohtaista erityisosaamista.¹¹² Tämän vuoksi suositellaan myös koulutussuunnitelman laatimista. Raportissa suhtaudutaan myönteisesti ulkopuolisten asiantuntijoiden käyttämiseen osuuskuntien hallituksissa.

¹⁰⁷ Keskuskauppakamari 2006, s 8.

¹⁰⁸ Suomen listayhtiöiden hallinnointikoodi 2010, s 22-23.

¹⁰⁹ Keskuskauppakamari 2006, s 10 ja Suomen listayhtiöiden hallinnointikoodi 2010, s 24-25.

¹¹⁰ Akkanen 2/2011, s 10-11.

¹¹¹ Pellervo-Seura ry:n raportti 2/2011, s 2,3,5,6, 8.

¹¹² Akkanen 2/2011, s 10-11.

Raportti sisältää suosituksia hallintoelimistä. Edustajiston ja hallintoelinten koon tulee olla tarkoituksenmukainen osuuskunnan toimintaan nähden. Pienissä osuuskunnissa riittää osuuskunnan kokous ja hallitus, suuremmissa kokouksen voi korvata edustajisto.¹¹³ Tärkeänä hallinnon kehittämässä raportti pitää hallituksen jäsenten valintojen valmistelua ja siihen sidoksissa olevaa jäsenen kompetenssia. Hallintoneuvostojen työskentelyä tulisi aktivoida ja harkita elimen tarpeellisuutta. Toimitusjohtaja voi olla hallituksen jäsen, ja se voi olla jopa suositeltavaa taloudellisista ja vastuuseen liittyvistä syistä.¹¹⁴

Kauppätieteiden tohtoreiden Iiro Jussilan ja Janne Tienarin suosituksen mukaan vuosikertomuksessa tulisi selostaa hallintoelimiin kuuluvien henkilöiden toiminnasta ja jääviyksistä osuuskuntaa koskevassa julkisen vallan päätöksenteossa, eri toimielinten roolit, edustavuus, osuuskunnan toiminta hallintoväen strategisten valmiuksien kehittämiseksi sekä hallinnon näkemys eri sidosryhmien arvostusten huomioonottamisesta osuuskunnan toiminnassa¹¹⁵.

Vastuusuhteiden selkeys lisää luottamusta yrityksiin. Yrityksen, jotka täyttävät tiukat hyvän hallinnon vaatimukset houkuttelevat enemmän sijoittajia.¹¹⁶ Osuuskuntalain 5:6.1 §:ssä on nimenomaisesti mainittu hallituksen ja toimitusjohtajan velvollisuudeksi edistää osakunnan etua huolellisesti. Lojaliteetti- ja huolellisuusvelvollisuutta koskevan maininnan säilyttämistä osuuskuntalaisissa ehdotettiin, koska osakeyhtiökäytännössä oli esiintynyt epäselvyyttä siitä, voiko yksittäinen osakas vaatia vahingonkorvausta sanottujen yleisten periaatteiden laiminlyönnistä aiheutuneesta vahingosta. Vuoden 1978 osakeyhtiölain (29.9.1978/734) 8:6.1 §:stä vastaava velvoite puuttui, mutta osakeyhtiölain esitöiden mukaan myös hallituksen ja toimitusjohtajan edellytettiin hyvän liiketavan mukaisesti ja kaikin tavoin edistävän yhtiön parasta (HE 27/1977, s 52). Osuuskuntalain mallin mukaisesti nykyisen osakeyhtiölain keskeisiin periaatteisiin kuuluvat johdon huolellisuus ja lojaliteetti yhtiötä ja kaikkia sen osakkeenomistajia kohtaan (OYL 1:8 §).¹¹⁷

Oikeustieteen tohtori Pekka Timosen mukaan erilaisten corporate governance -järjestelmien yhdistävänä tekijänä ovat yhteiset perustavat tavoitteet; niiden tehtävänä on varmistaa yritysjohdon mahdollisimman tehokas organisointi ja toiminta, valvoa ja

¹¹³ Edustajisto valitsee hallintoneuvoston, joka valitsee hallituksen. Koska hallintoneuvosto ei ole pakollinen, yleisimmin hallituksen valitsee osuuskunnan kokous tai edustajisto. Toimitusjohtajan valitsee usein hallitus, vaikka se on usein hallintoneuvoston tehtävänä.

¹¹⁴ Pellervo-Seura ry:n raportti 2/2011, s 6-8.

¹¹⁵ Jussila – Tienari 3/2008, s 17.

¹¹⁶ Cadbury Report 1992, s 11.

¹¹⁷ Helminen 1999, s 2, HE 176/2001 vp, s 81 ja HE 109/2005 vp, s 40-41.

motivoida yritysjohtoa, järjestää yrityksen rahoitus, estää eri intressitahoja alentamasta yrityksen arvoa, minimoida rahoittajien väliset konfliktit ja auttaa säilyttämään taloudellisen toiminnan legitimitettiin.¹¹⁸ Tavoitteiden toteutumisessa omistajien lakisääteiset tai elinkeinoelämän itsesääntelyyn perustuvat oikeudet ovat keskeisessä asemassa.

Hyvän corporate governancen lähtökohtana on, että yhtiön johto ja hallintoelimet tuntevat lain ja yhtiön toiminnan edellyttämän vastuunsa. Myös omistajien pitää huolehtia valvontavastuustaan. Oikeustieteen tohtori Liisa Halme painottaa johdon vastuun toteutumista käytännössä, ja ehdottaa uudenlaisia sanktioita. Keskittyen pankin johdon vastuuseen hän ehdottaa, että vastuu voitaisiin toteuttaa hallinnollisen viranomaisen määräämällä, siviilisakon tyyppisellä sanktiolla. Lisäksi huomautuksia ja varoituksia voitaisiin hyödyntää.¹¹⁹ Jälkimmäisen voisivat olla käyttökelpoisia osuuskuntienkin kohdalla johdon pyrkiessä toteuttamaan omistajien tahtoa. Myös median kiinnostus johdon väärinkäytöksiin ja saamiin huomautuksiin toimisi lisäkannustimena.

5.3 Johdon palkitsemisesta

Yritysten johdon palkitseminen on herättänyt viime aikoina laajaa keskustelua. 2000-luvulla suuryritysten johdon palkkiot ovat kasvaneet tuntuvasti. Maaseudun Tulevaisuus-lehden pääkirjoituksessa arvosteltiin arvoissa suositun avoimuuden puuttumista palkitsemisesta palkkioperusteiden ja palkitsemisen toteutuksen ollessa usein hämäriä. Selvää on, että osuustoimintaan perustuva omistus ei voi olla esteenä johtajien palkitsemiselle, mutta sen on kestettävä arvojen mukainen kriittinen tarkastelu jäsenten ja yhteiskunnan taholta.¹²⁰

Palkitsemalla yhtiön johtoa pyritään saamaan heidät toimimaan yhtiön ja sen omistajien edun mukaisesti ja saamaan yhtiölle paras mahdollinen johto. Etenkin hyvinä aikoina on hyväksytty palkitsemissyiksi kansainvälinen kilpailu johtajista ja se, kuinka johdon menestys luo työpaikkoja ja tuo verotuloja. Pääkirjoituksessa pidetään ongelmallisena etenkin yritysjohton omistamien holding-yhtiöiden kautta tapahtuvaa johtajien epäsuoraa palkitsemista, jota esimerkiksi OP-Pohjola ja Metsäliitto Osuuskunta ovat käyttäneet. Järjestelyssä yhtiö lainaa emoyhtiöltä rahaa osakeostoihin. Yleensäkin järjestelyt, joissa palkkiot näyttävät syntyvät johdon itsensä ja palkitsemiskonsulttien ryh-

¹¹⁸ Timonen 2000, s 60.

¹¹⁹ Halme 2000, s 53, 56.

¹²⁰ Kontro 11.4.2012, s 2.

mätyönä johtaen verotuksellisestikin epäselviin tilanteisiin eivät välttämättä kestä kriittä. ¹²¹

Timosen mukaan omistusrakenteella ja johdon palkkauksella on yhteys toisiinsa. Johdon palkkaus on tyypillisesti alempi keskittyneen kuin hajaantuneen omistuksen yrityksissä. Valvontaongelma ja tarve kannusteiden yhdenmukaistamiseen ovat pienempiä omistukseltaan keskittyneissä yrityksissä. Samalla johdon mahdollisuudet hankkia niissä epäoikeutettuja etuja omistajien kustannuksella ovat vähäisemmät. Omistukseltaan hajautuneissa yrityksissä, johon osuuskunnat tyypillisesti kuuluvat, hallituksen ja ammattijohdon intressit voivat olla pitkälti yhdensuuntaiset. Palkitsemistarpeeseen vaikuttaa myös yrityskulttuuri, johon liittyy kysymys siitä, valikoituuko johto yrityksen sisältä ja on siten sitoutunut paremmin myös omistajien arvoihin. ¹²²

Listayhtiöiden hallinnointikoodin mukaan palkitsemisessa tulisi noudattaa avointa käytäntöä. Tulisi edistää yhtiön kilpailukykyä ja pitkän aikavälin taloudellista menestystä sekä omistaja-arvon suotuisaa kehitystä. Järjestelmien on perustuttava ennalta määriteltäviin tuloskriteereihin. Niissä määritellään ansaintajakso, jonka ajalta suoritus- ja tuloskriteerien täyttymistä arvioidaan, sekä mahdollinen sitouttamisjakso, jonka jälkeen palkkiot ovat käytettävissä. ¹²³

Myös Greenbury-raportissa suositellaan erityisen palkkiotoimikunnan perustamista yrityksiin, jotta vältetään intressiristiriita, joka aiheutuu johdon päättäessä omista palkkioistaan. Toimikunnan jäsenillä tulisi olla tietämystä yrityksestä, joten hallituksen ulkopuolisten henkilöiden valintaa toimikuntaan ei suositeta. ¹²⁴ Palkkiotoimikunta olisi suoraan vastuussa osakkaille, ja sen jäsenten palkkioista päättäisi hallitus. Toimikunnalla ei saisi olla omia taloudellisia intressejä vaikuttamassa päätöksentekoon. Toimikunta määrittelee yhtiön reilun palkkiopolitiikan. Johdon palkitsemisessa tulisi raportin mukaan noudattaa läpinäkyvyyttä: Toimikunnan pitäisi raportoida vuosittain osakkaille jokaisen hallituksen jäsenen palkkioista. Raportti sisältää tiedot tehdyistä optiojärjestelyistä ja saavutetuista eläke-eduista, jäsenten suoriutumisesta, siitä miten sitä mitataan ja miten palkkiot on suhteutettu siihen. Tiedot hallituksen jäsenten saamista optiojärjestelyistä ja eläke-eduista tulee myös julkaista jäsenkohtaisesti. ¹²⁵

¹²¹ Kontro 11.4.2012, s 2.

¹²² Timonen 2000, s 123-124.

¹²³ Suomen listayhtiöiden hallinnointikoodi 2010, s 19.

¹²⁴ Kuten edellä mainittiin, Cadbury-raportin suositusten mukaan palkitsemistoimikunnan jäsenen enemmistön tulisi kuitenkin olla toimivan johdon ulkopuolisia ja etenkin toimikunnan puheenjohtajan. Toimikunta ei myöskään voi päättää omista palkkioistaan. (Cadbury-raportti 1992, s 30.)

¹²⁵ Greenbury Report, s 21-24, 26-29. Ks. myös Pellervon omistajaohjaustyöryhmän mietintö, s 18.

Pörssiyhtiöt palkitsevat ja sitouttavat johtoaan yleensä yhtiönsä osakkeilla. Esimerkiksi vuonna 2007 Atria antoi enintään 100 100 A-sarjan osakettaan konsernin avainhenkilöille ja HKScan 528 000. M-real antoi vuonna 2008 enintään 180 000 B-osakettaan ja OP-Pohjola käytti vuonna 2007 2,2 miljoonaa euroa osakepalkitsemiseen. Esimerkiksi OP-Pohjolan palkitsemisjärjestelmässä kolmen vuoden ansaintajaksolla tavoitteiden toteutumisasteen määräämä palkkio jaetaan seuraavan helmi-maaliskuun osakkeen vaihdolla painotetulla keskikurssilla, jolloin saadaan osakkeiden määrä.¹²⁶

Suomen listayhtiöiden hallinnointikoodin mukaan yhtiökokous päättää hallitus- ja valiokuntatyöskentelystä maksettavista palkkioista ja niiden perusteista. Tarvittaessa voidaan perustaa palkitsemisvaliokunta valmistelemaan päätöksiä. Toimitusjohtajan palkkiosta päättää hallitus. Yhtiön on selostettava hallituksen jäsenen, puheenjohtajan ja toimitusjohtajan palkkiot ja taloudelliset etuudet, kuten osakkeet, lisäeläkkeet ja irtisanomiskorvaukset, joista tulee olla selvitys internetsivuilla, kuten myös päätöksentekojärjestelmästä ja palkkioperusteista.¹²⁷

Pellervon omistajaohjaustyöryhmän mietinnössä kiinnitetään huomiota myös luottamusjohdon palkkioiden riittävyteen. Jotta hallintoelinten jäsenillä olisi aikaa, valmiuksia ja tahtoa tehtäviensä hoitamiseen, tulisi palkkioiden olla oikeudenmukaisia ja valtakunnallisesti yhteneväisiä, ottaen kuitenkin huomioon yhteisöjen erilaisuus¹²⁸.

Pellervo-Seuran valtuuskunta hyväksyi palkkiosuositukset osuustoimintayhteisöjen hallintoelimille vuodelle 2011. Suositukset sisältävät euromääräiset ohjearovot kokous- ja toimenpidepalkkioiksi edustajiston, hallintoneuvoston ja hallituksen jäsenille, puheenjohtajille ja varapuheenjohtajille, sekä vaihtoehtoisesti puheenjohtajan – hallituksen palkkioiden kohdalla myös jäsenen ja varapuheenjohtajan – kuukausipalkkioiksi. Maksulle asetettiin seuraavat tavoitteet: Hallintoelinten jäsenillä tulee olla tahtoa tehtävänsä asianmukaiseen hoitamiseen ja kehittymiseen siinä, sekä aikaa ja valmiuksia. Korvauksen työstä on oltava kohtuullinen ja oikeudenmukainen, ja huomioon on otettava hallintotehtävän luonne ja vaativuus. Esimerkiksi toiminnan kansainvälisyys tai poikkeuksellinen vaativuus tai laajuus on korottavia tekijöitä. Palkkioiden taso on myös syytä tarkistaa vuosittain, jotta ne pysyvät palkkakehityksen mukana.

Palkkioiden suuruuteen vaikuttaa yrityksen koko; yritykset on jaettu valtakunnallisiin/suuriin, alueellisiin/keskisuuriin, paikallisiin ja pieniyhteisöihin. Esimerkiksi edustajiston puheenjohtajan palkkioksi keskisuudessa yrityksessä suositellaan 150-300

¹²⁶ Kaskinen 6/2008, s 25.

¹²⁷ Suomen listayhtiöiden hallinnointikoodi 2010, s 20-22.

¹²⁸ Pellervon omistajaohjaustyöryhmän mietintö 2001, s 26.

euroa/kokous. ”Edustajiston puheenjohtajan palkkioon vaikuttaa mm. se, valitaanko puheenjohtaja koko edustajiston toimikaudeksi vai vuodeksi kerrallaan vai erikseen per edustajiston kokous ja osallistuuko hän hallintoneuvoston/hallituksen kokouksiin.” Valtakunnallisen yrityksen hallituksen jäsenen kokouspalkkiosuositus oli 200-400 euroa kokoukselta. Erityisestä tulonmenetyksestä tai kustannuksista voidaan maksaa erillinen korvaus. Henkilöille, joiden palkkio sisältyy päätoimeen, maksetaan vain kulukorvaus ja päiväraha ot-ryhmän/yhteisön oman matkustussäännön tai Verohallituksen verovapaista matkakustannusten korvauksista antaman päätöksen mukaisesti.¹²⁹

Myös henkilöstön palkitseminen on yleistä osuuskunnissa, ja tulospalkkioiden maksaminen parantaakin tuottavuutta vuosiin 1996-2002 ja 2006 perustuvan Elinkeinoelämän tutkimuslaitos Etlan tutkimuksen mukaan. Ne paransivat myös johtamisen edellytyksiä ja henkilöstön sitoutumista yritykseen. Esimerkiksi OP-Pohjolassa on käytössä henkilöstörahasa, johon kuuluu noin 95 prosenttia henkilöstöstä.¹³⁰

Palkitsemisjärjestelmien yleistyminen liittyy omistajalähtöiseen johtamiskulttuuriin niiden heijastaessa johdon ja omistajien yhdensuuntaisia tavoitteita. Kannuste- ja sitouttamispalkkiot voidaan jakaa kassaperusteisiin ja osakeomistukseen tähtääviin sekä osakkeen arvoon sidottuihin. Jotta palkitsemisen tavoitteet voitaisiin saavuttaa, järjestelmän piirissä olevien tulisi pystyä tunnistamaan, miten he voivat vaikuttaa heille asetettujen tavoitteiden saavuttamiseen.

Suorite-, tulos- ja voittopalkkiot ovat lyhyen aikavälin kannustimia, joita osuuskunnat voivat hyödyntää. Osakepohjaiset, pitkän aikavälin kannustinjärjestelmät eivät ole osuuskuntien käytettävissä ainakaan toistaiseksi. Osuuskuntien on kehitettävä muita kannustinjärjestelmiä, kuten taloudelliseen lisäarvoon (economic value added) pohjautuvia, joiden laskemisessa käytetään yrityksen oman laskentatoimen aineistoa. Taloudellinen lisäarvo jää jäljelle, kun tuloksesta vähennetään sijoitetun pääoman vaadittu korvaus. Järjestelmän etuna on sen ohjaaminen oman pääoman käytön tehokkuuteen, mutta haittana pohjautuminen menneeseen kehitykseen ja sovitun yksiselitteisen laskentatavan puute.¹³¹ Uusille palkitsemismenetelmille ja niitä koskevalle tutkimukselle olisi käyttöä, sillä osakeyhtiön johdon palkitsemista koskevat opit eivät suoraan sovellu osuuskuntiin. Osuustoiminnan piirissä tulisi erityisesti osoittaa luovuutta moraalisesti kestävästä ja laillista palkitsemisjärjestelmää kehitettäessä¹³².

¹²⁹ Pellervon palkkiosuositukset vuodelle 2011, 1/2011, s 22.

¹³⁰ Kaskinen 6/2008, s 24-25.

¹³¹ Pellervon omistajaohjaustyöryhmän mietintö 2001, s 25-26.

¹³² Kontro 11.4.2012, s 2.

5.4 Tulosraportoinnista

Pellervo-Seura julkaisi Vuoden tulos -nimisen oppaan avaamaan osuustoiminnan tulosraportointia vuonna 2009. Se on suunnattu etenkin ot-yritysten johdolle, luottamushenkilöille, toimihenkilöille ja tiedottajille. Raportoinnin tehtävä on kertoa edellisen tilikauden keskeiset tapahtumat ja ennusteet tulevaisuuden suunnitelmista. Kirjanpitolain mukaan toimintakertomuksessa on arvioitava osuuskunnan toiminnan laajuuteen ja rakenteeseen nähden kattavasti merkittävimpiä riskejä, epävarmuustekijöitä ja arvioitava toiminnan tulevaa kehitystä ja osuuskunnan taloudellista asemaa ja tulosta. Tarvittaessa tilinpäätöksessä ilmoitetuista luvuista on esitettävä lisäselvitystä. Lisäksi vaaditaan tiedot olennaisista tapahtumista edeltävältä tilikaudelta ja sen jälkeen, sekä selvitys tutkimus- ja kehitystoiminnan laajuudesta sekä keskeisimmät tunnusluvut liiketoiminnan ja tuloksen ymmärtämiseksi (Kirjanpitolaki 3:1:5-6).

Toimintakertomuksen tulisi sisältää ainakin tuloslaskelma, tase, niiden liitetiedot ja tärkeät tunnusluvut. Itikka osuuskunnan ja Lihakunnan toimitusjohtaja Reijo Flink suosittelee, että tunnusluvuista otetaan mukaan ainakin liikevaihto, nettotulos, oman sekä sijoitetun pääoman tuotto prosentit, omavaraisuusaste, quick ratio, jäsen- ja henkilöstömäärät sekä niiden muutokset. Tarpeen on myös ilmoittaa osuuspääoman korkoprosentti ja maksetut korot sekä jäsenten maksettu ja maksamaton osuuspääoma. Tunnusluvuilla kuvataan toiminnan laajuutta, kannattavuutta, vakavaraisuutta ja maksuvalmiutta. Näiden kaikkien kehitystä pitäisi myös seurata esimerkiksi viideltä vuodelta. Tunnuslukuja olisi hyvä tarkastella omistajan näkökulmasta. Heitä kiinnostaa se, miten jäsenhyötyjä mitataan ja miten siinä on onnistuttu. Toimialasta ja koosta riippumatta kaikille osuuskunnille tärkeitä tunnuslukuja ovat vakavaraisuus, liikevaihto sekä henkilöstön määrä ja kehitys.¹³³

Toimintakertomuksen tulee sisältää myös perustiedot yrityksestä, tilitiedot sekä edellisen vuoden toiminta lyhyesti. Strategia ja sen onnistuminen kannattaa ohjeen mukaan selittää myös muutoin kuin liikevaihtolukemin.¹³⁴ Kirjanpitolain 1 luvun 3 pykälän mukaan kirjanpitovelvollisen on myös noudatettava hyvää kirjanpitolapaa. Sen mukaisesti toimintakertomuksessa on oltava tiedot toiminnan aloittamisesta tai lopettamisesta jollain liiketoiminnan alalla, huomattavista käyttöomaisuushyödykkeiden hankinnoista sekä liikevaihdon jakautumisesta eri toimialoille ja maantieteellisille alueille. Lisäksi hyvän kirjanpitotavan mukaista on ilmoittaa tiedot hallintoelinten jäsenistä ja varajäse-

¹³³ Karjalainen: Vuoden tulos 2009, s 3, 5, 7, 11, 14.

¹³⁴ Karjalainen: Vuoden tulos 2009, s 5.

nistä sekä toimitusjohtajasta ja näissä tapahtuneet muutokset sekä emoyhtiön toimintakertomuksessa tytäryhteisöt ja konsernisuhteet.

Toinen asiantuntija, Sataosaajat Osuuskunnan toimitusjohtaja Tuula Merikivi suosittelee, että vuosikertomuksessa otetaan huomioon kaikki jäsenryhmät ja toimialat. Kaiken lähtökohtana on tietojen oikeellisuus, avoimuus ja ymmärrettävyys. Tärkeää on myös tuoda esille osuustoiminnallisuus ja yhteiskuntavastuu yrityksen kilpailuetuina¹³⁵. Toimintakertomus olisi hyvä laittaa verkkoon esimerkiksi pdf-tiedostona, jolloin se on kaikkien saatavilla helposti. Lukijat toivovat toimintakertomuksilta hyvää luettavuutta, selkeää kieltä ja kiinnostavaa ulkoasua.

Pienillä osuuskunnilla ei osuuskuntalain 6 luvun 7 pykälän 1 momentin mukaan ole velvollisuutta laatia toimintakertomusta, jos päättyneellä ja sitä välittömästi edeltäneellä tilikaudella kaksi seuraavista kirjanpitolain 3 luvun 9 §:n 2 momentissa säädetyistä rajoista ei ylitä: liikevaihto tai sitä vastaava tuotto on 7 300 000 euroa, taseen loppusumma 3 650 000 euroa tai osuuskunnan palveluksessa keskimäärin 50 henkilöä. Tällöinkin jonkinlainen epävirallinen toimintakertomus tai toimintakatsaus on yleensä tarpeen. Tilinpäätöksen liitetietoina on silti esitettävä osuuskuntalain 7 pykälän mukaiset tiedot, pienehköjen osuuskuntien kohdalla lähinnä esitys ylijäämää tai tappiota koskeviksi toimenpiteiksi, tiedot jäsenten ja osuuksien yhteenlasketuista määristä tilikauden alkaessa ja päättyessä, jos säännöissä määrätään jäsenten lisämaksuvelvollisuudesta sekä selostus asiasta, jos osuuskunta on ollut vastaanottavana osuuskuntana sulautumisessa. Toimintakatsauksessa voidaan kertoa merkittävimpien tulonlähteiden kehityksestä, sekä siitä, mihin rahankäyttö kohdistuu, nostaa esiin tilikauden tärkeimmät tapahtumat ja suunnata katse tulevaisuuteen.

Tilintarkastajaakaan ei pienissä yhteisöissä lain mukaan ole pakko valita, sillä tilintarkastusvelvollisuus syntyy kahden kohdan täytyessä kolmesta, sillä erotuksella toimintakertomuskentekovelvollisuuteen, että raja-arvot ovat huomattavasti pienemmät: liikevaihtoraja on 200 000 euroa, taseen loppusumma 100 000 euroa ja palveluksessa keskimäärin 3 henkilöä (Tilintarkastuslaki 2:4.2). Tilintarkastajan puuttuessa hallituksen ja operatiivisen johdon vastuu taloustiedoista on entistäkin suurempi. Osuuskuntien pitää luonnollisesti myös laatia tilinpäätös, joka sisältää taseen, tuloslaskelman ja niiden liitetiedot. Suurten osuuskuntien tilinpäätös sisältää lisäksi rahoituslaskelman liitetietoineen (Kirjanpitolaki 3:1.1-2. ja OKL 6:1.1).¹³⁶

¹³⁵ Karjalainen: Vuoden tulos 2009, s 11, 3.

¹³⁶ Karjalainen: Vuoden tulos 2009, s 8, 9, 11, 14.

Kattava tuloraportointi on tärkeä osa osuuskunnan hyvää hallintoa. Omistajille on tärkeää saada riittävästi tietoa yrityksen toiminnoista päätöksentekonsa perustaksi. Johdon kannalta kyse on myös osaltaan itsearvioinnista; on keskeistä myöntää, missä kohdin on onnistuttu ja missä kohdin suoriutumista on syytä parantaa.

6. Johtajuudesta

6.1 Yleistä

Johtajuutta on monenlaista, kuten henkilöstön johtamista, strategiaprosessin johtamista, liiketoimintakonseptien johtamista, asioiden toimeenpanoa ja toimintaympäristön seuranta. Esimerkiksi osuuskauppojen Oma kauppa -visiossa johtamisprosessien pohjana ovat yhteisesti omaksutut arvot ja periaatteet.¹³⁷ Harvardin professori Chester Barnardin mukaan johtamisessa on kyse kolmesta asiasta: Pitää itse ymmärtää ja saada väki ymmärtämään, mihin ollaan menossa. Toiseksi johtaja jakaa tehtävät sekä koordinoi ja kolmanneksi saa ihmiset toimimaan tiettyjen tehtävien mukaan¹³⁸.

Näkemyks tarjoaakin hyvän yleiskuvan johtajan roolista. Hyvä yhteistyö omistajatahon kanssa on välttämätöntä. Johtajan maine ammattimiehenä on tärkeä¹³⁹. Atrian pitkäaikainen toimitusjohtaja, vuorineuvos Seppo Paatelainen korostaa yrityksen kokonaisedun ymmärtämisen merkitystä. Pitää olla kärsivällinen muutostavastarinnan suhteen ja pyrkiä loputtomasti kertomaan asioita, mikä koskee kaikkia organisaation lä.¹⁴⁰ Myös kuuntelemisen taidolla on suuri merkitys¹⁴¹.

Paatelaisen mukaan johtajalta täytyy löytyä erilaisia ominaisuuksia eri tilanteisiin. Koviinkin päätöksiin, kuten saneeraamiseen, pitää pystyä ja muutoksia tulee havainnoida jatkuvasti. Esimerkkinä Paatelainen mainitsee liha-alan pelastumisen nopean reagoimisen ansiosta EU-jäsenyyden lähestyessä.¹⁴²

Osuuskunnissa on monentyyppisiä johtajia, joiden oikeudellinen asema vaihtelee siitä huolimatta, että OKL:n säännökset yhtiön organisaatiosta ovat pakottavia oikeusnormeja. Osuuskunnilla on päätösvaltaa määrätä johdon yhtiöoikeudellisesta organisaatiosta, mikä käytännössä tarkoittaa päätöstä siitä, valitaanko toimitusjohtajaa tai hallintoneuvostoa. Hierarkkisesti alempien johtajien tehtävänjaoista ei ole säännöksiä, joten niistä päätetään yrityskohtaisesti. Oikeustieteen tohtori Heikki Toiviaisen mukaan osa-

¹³⁷ Kotisalo 3/2007, s 26.

¹³⁸ Alarotu 3/2007, s 23.

¹³⁹ Alarotu 3/2007, s 23.

¹⁴⁰ Alarotu 3/2007, s 22.

¹⁴¹ Alarotu 3/2007, s 24.

¹⁴² Alarotu 3/2007, s 21.

keyhtiön johtajia ovat hallintoneuvosto, hallitus ja toimitusjohtaja, enkä näe syytä, miksei sama soveltuisi osuuskuntiinkin. Osakkaat eivät asiallisesti johda yhtiön toimintaa kokouksessa, lukuun ottamatta henkilövalintojen suorittamista.¹⁴³

Professori Iiro Jussila veti kansainvälistä työryhmää ”Jaettu johtajuus ja jäsenyhteisöt”, jonka mukaan jaetun johtajuuden prosessissa eri yksilöiden toisiaan täydentävät kompetenssit kohtaavat ja tuottavat parempia päätöksiä. Malli on tyypillinen osuuskunnissa, joissa eri sidosryhmien intressejä sovitellaan yhteen. Sen etuja ovat myös parantuva kyky mukautua liiketoimintaympäristön muutoksiin, lisääntyvä innovatiivisuus ja älyllisten resurssien edistynyt käyttö. Kun yksittäiselle johtajalle on keskittynyt paljon valtaa, voi se uhata osuuskuntien kulttuurista ja sosiaalista stabiilitettä sekä laajalaisesti laadukkaiden päätösten tekoa nykyaikaisessa, monimutkaisessa liiketoimintaympäristössä.¹⁴⁴

Mahdollisina haittapuolina jaetulle johtamiselle ryhmän jäsenet näkivät vastuupäselvyydet. Tietoa tarvittaisiin lisää etenkin vastuista ja hierarkioista kyseisessä kontekstissa. Myös täsmällinen jaetun johtajuuden teoria puuttuu, mistä syystä ryhmä ehdottikin reunaehdoiksi yhteisön sisäiseen kollektivismiin, keskinäiseen riippuvuuteen ja luottamukseen sekä osallistujien riittävään osaamiseen perustuvaa mallia ja yrittäjäkasvatusta jäsenten aktivoimiseksi. Vahva johtajuus ja hyvät alustaidot olivat toisten mielestä tärkeämpiä. Ryhmä tulikin johtopäätökseen, ettei yhtä oikeaa johtamistapaa osuuskunnille ole. Osuuskuntamuotoisten yritysten moninaisuuden vuoksi monet johtajuuden muodot tulevat kyseeseen.¹⁴⁵ Selvää lienee kuitenkin, että johtajan tulee pystyä itsenäiseen työskentelyyn.

Osaamista johdolta vaatii osuustoiminnallisen yrityksen erityispiirteenä sen eläminen demokraattisen hallinnon alaisena¹⁴⁶. Osuuskunnan tai edustajiston kokous voi antaa osuuskunnan johdolle näitä sitovia sisäisiä toimiohjeita, vaikka ne eivät sidokaan niistä tietämätöntä sivullista¹⁴⁷. Valtiotieteen professori Maija-Reetta Ollilan mukaan tulevaisuuden johtajan tärkein ominaisuus on yhteistyökyky. Lahjakas yksilö ei voi toimia yksin, vaan pitää ymmärtää verkosto, jonka osana oma organisaatio toimii, ja saada muut seuraamaan itseään.¹⁴⁸ Strategian toimeenpano vaatii onnistuakseen kaikki organisaation ihmiset ja sidosryhmät¹⁴⁹. Osuuskuntien johdossa on myös muistettava tasaver-

¹⁴³ Toiviainen 1995, s 114, 116, 118-121.

¹⁴⁴ Jussila 6/2011, s 25

¹⁴⁵ Jussila 6/2011, s 25.

¹⁴⁶ Alarotu 3/2007, s 22.

¹⁴⁷ HE 176/2001, s 81.

¹⁴⁸ Akkanen 1/2009, s 19.

¹⁴⁹ Alarotu 3/2007, s 20

taisuuden vaade.¹⁵⁰ Useita alan toimijoita koskee myös haaste yhdistää onnistuneesti keskitetyn johtamisen mallit ja paikallisen organisaatioiden toiminnot¹⁵¹.

Hallituksen valta perustuu yhteisymmärrykseen, joten äänestykset eivät välttämättä ole paras keino asioista päättämiseen. Kuitenkin Farin painottaa, ettei hallituksen jäsenten ja toimitusjohtajan tulisi olla liian läheisiä keskenään, jottei yritys kärsi vaihtoehtoisten näkemysten puutteesta. Jotta päteviä luottamushenkilöitä olisi jatkossakin käytävissä, tulisi hallituksen miettiä, miten turvata toimielimen jatkuvuus. Osuuskunnassa tulisi olla kasvamassa kyseenalaistamiskykyisiä, luottamustyöhön soveltuvia henkilöitä.¹⁵²

6.2 Roolijaosta

Päivi Nergin mukaan osuustoimintayrityksen hallinnossa on tärkeää hallinnon eri portaiden ja toimivan johdon roolijaon selkeys. Hallintohenkilöillä ei esimerkiksi saa olla näennäisvaltaa- ja vastuuta.¹⁵³ Hallitus on osuuskunnan ainoa pakollinen toimielin, johon kuuluu lähtökohtaisesti yhdestä seitsemään jäsentä. Osuuskuntalain mukaan ”Hallituksen ja toimitusjohtajan on edistettävä osuuskunnan etua huolellisesti ja hoidettava sen asioita tämän lain ja sääntöjen mukaisesti” (OKL 5:6.1). Lain mukaan hallitus huolehtii myös hallinnosta ja toiminnan asianmukaisesta järjestämisestä sekä voi valtuuttaa toimitusjohtajan toimiin, jotka muutoin eivät tämän toimivaltaan kuuluisi. Hallituksen on myös huolehdittava siitä, että kirjanpidon ja varainhoidon valvonta on asianmukaisesti järjestetty (OKL 5:6.2-3). Se on osuuskunnan merkittävin päätöksentekoeelin ja muodostaa sen ylimmän johdon¹⁵⁴.

Toimitusjohtaja hoitaa osuuskunnan päivittäistä hallintoa hallituksen ohjeistuksen mukaisesti. Osuuskunnan toimintaan nähden laajoihin tai laajakantoisiin toimiin hän ei saa ryhtyä ilman hallituksen valtuutusta, ellei toimimattomuus aiheuttaisi osuuskunnalle olennaista haittaa. Tällöinkin hallitusta on informoitava asiasta pikimmiten. Toimitusjohtaja vastaa myös kirjanpidon lainmukaisuudesta ja siitä, että varainhoito on luotettavalla tavalla järjestetty (OKL 5:6.2-3). Toimitusjohtaja ei ole osuuskunnan pakollinen toimielin. Jos toimitusjohtajaa ei valita, hallitus vastaa toimitusjohtajan tehtävistä.¹⁵⁵

¹⁵⁰ Alarotu 3/2007, s 20.

¹⁵¹ Alarotu 3/2007, s 24.

¹⁵² Farin 2006, s 30, 54.

¹⁵³ Nerg 6/2007, s 7.

¹⁵⁴ Pöyhönen 2005, s 101.

¹⁵⁵ HE 176/2001 vp, s 82.

Kuten aiempaan mainittiin, ehdoton suositus on, että toimitusjohtajan kanssa tehdään kirjallinen johtajasopimus, jossa sovitaan toimitusjohtajan sisällöstä. Toiviaisen mukaan tulisi sopia etenkin tehtävän alkamisesta, toimessaoloajasta, tehtävistä sekä taloudellisista ja sosiaalisista eduista. Lisäksi sopimukseen tulisi pyrkiä ottamaan määräys siitä, että yhtiö ottaa vastuuvakuutuksen kattamaan vahingot, joita toimitusjohtaja – sekä sopimuksen koskiessa muuta johtoa hallituksen tai hallintoneuvoston jäsen – tehtävää hoitaessaan aiheuttaa.¹⁵⁶ Sopimus selventää toimitusjohtajan toimitusjohtajan luonteen.

Toimitusjohtajan toimitusjohtajan ehdoista päättää nimittävä toimielin, hallitus, hallintoneuvosto tai osuuskunnan kokous. Vuoden 2002 osuuskuntalaki selvensi jo osaltaan toimitusjohtajan oikeudellista asemaa omaksumalla kyseistä toimielintä koskevat säännökset, korvaten edeltävän lain hallinnon hoitajaa koskevat säännökset¹⁵⁷. Kuitenkaan osuuskunta ei voi sopia lain määräyksistä poikkeavasti toimitusjohtajan asemasta. Toimitusjohtaja on yhtiön toimielin ja siten toimitusjohtajan kanssa. Hänet voidaan vapauttaa tehtävästään välittömästäkin ilman työsopimuslain mukaisia perusteita¹⁵⁸.¹⁵⁹ Viimeaikoina lehdistössä onkin nostettu esiin tapauksia, joissa on viitattu siihen, ettei toimitusjohtaja nauti valitsijoidensa luottamusta. Pienemmissä osuuskunnissa ilman johtajasopimusta työskennellyt toimitusjohtaja on rinnastettu työntekijään koskien työsuhteturvaa työsuhdetta päätettäessä.¹⁶⁰

Hallitus määrittelee siis yrityksen strategiset linjaukset yhteistyössä toimitusjohtajan kanssa ja valvoo niiden toimeenpanoa. Onnistuessaan hallituksen puheenjohtaja ja toimitusjohtaja sitouttavat omistajat ja jäsenet strategiaan, joihin heidän tulisi myös itse olla sitoutuneita. Hallitukselle ei kuulu osuustoimintayrityksen operatiivinen johtaminen.¹⁶¹ Farinin mukaan hallitus luo omistajaohjauksen perustan olemalla aktiivinen ja yksimielinen päätöksenteossa muodostaen siten vastavoiman toimivalle johdolle. Hallituksen ja toimivan johdon yhteistyö luo toimivan perustan päätöksenteolle. Omistajahal- linnon tärkeimmäksi tehtäväksi on väitetty toimitusjohtajan valintaa.¹⁶²

Keskisuurissa ja etenkin suurissa yrityksissä hallituksen tulisi laatia työjärjestys. Kokousten aikapulan vuoksi epäviralliset ”iltakoulut” auttavat jäseniä valmistautumaan kokouksiin. Keskusteluyhteyttä, etenkin hallituksen puheenjohtajan ja toimitusjohtajan

¹⁵⁶ Toiviainen 1995, s 168, 171, 177, 180, 189.

¹⁵⁷ HE 176/2001 vp, s 77.

¹⁵⁸ Pöyhönen 2005, s 89.

¹⁵⁹ Luonnollisesti myöskään hallintoneuvoston tai hallituksen jäsenet eivät ole työsuhteessa yhtiöön. Heidänkin välinen sopimussuhde voidaan säännellä johtajasopimuksin. (Toiviainen 1995, s 127.)

¹⁶⁰ Lehto 4/ 2007, s 61.

¹⁶¹ Uusitalo 2/2007, s 6.

¹⁶² Farin 2006, s 52, 56.

välillä, tarvitaan myös kokousten välillä. Hallitus saa kuitenkin tehdä päätöksiä vain virallisissa kokouksissa.¹⁶³

Hallituksen puheenjohtajalta vaaditaan paljon. Hän valmistelee toimitusjohtajan kanssa hallituksen päätettäväksi tulevat asiat ja päättää mitä asioista hallituksen kokouksessa käsitellään. Hän toimii linkkinä yrityksen omistajiin, joten hänen vastuunsa sidosryhmien suuntaan on suuri. Puheenjohtajan tulisi varmistaa kaikkien jäsenten ja omistajien yhteisen edun toteutuminen.¹⁶⁴

Hallituksen ja sen puheenjohtajan perehtyneisyys osuuskunnan asioihin on tärkeää, jotta asioihin laajasti perehtynyt toimitusjohtaja ei saa yliotetta. Vallan keskittyessä toimitusjohtajalle tämä voi ohjata hallitustyöskentelyä liiaksi ja päättää, mitä tietoa hallitukselle annetaan¹⁶⁵. Hallituksen puheenjohtajan ja toimitusjohtajan tulisi muodostaa työpari, jonka suhde perustuu luottamukseen. Puheenjohtaja voi toimia toimitusjohtajan keskustelukumppanina. Molempien tulee pitäytyä sovitussa työnjaossa, jotta osapuolten luottamus säilyy.¹⁶⁶

Hallituksen puheenjohtajan pitäisi omata liikkeenjohdollinen koulutus- ja kokemus sekä strateginen johtaminen.¹⁶⁷ Asioiden kyseenalaistamista hallituksen toimesta ei pitäisi tulkita huonoksi käytökseksi.¹⁶⁸ Nergin mukaan hallintohenkilöiltä nimenomaan odotetaan aktiivisuutta ja positiivis-kriittistä näkökulmaa¹⁶⁹. Toimitusjohtajan esimies on hallitus, ja onkin moitittavaa, jos tietty omistajaryhmä pyrkii vaikuttamaan hallituksen päätöksentekoon edukseen; hallituksen tehtävä on ajaa koko yrityksen etua.¹⁷⁰

Farinin mukaan osuustoimintayrityksen hallitus on vastuussa yritystoiminnan epäonnistumisista. Onkin tärkeää, että kollektiivina toimivan hallituksen jäsenillä on monipuolista osaamista ja kokemusta ja että kokoonpano muuttuu yrityksen kehityksen mukana. Jos hallituksen omat resurssit eivät riitä, olisi tärkeä hankkia ulkopuolinen yritysanalyysi tai kilpaileva strategia toimitusjohtajan näkemykselle. Myös toimiva johto hyötyy avoimesta keskustelusta ja arvioinnista ennen päätöksentekoa. Hallintohenkilön tulee kuitenkin sitoutua tehtyihin päätöksiin¹⁷¹. Raportoinnissa vaaditaan läpinäkyvyyt-

¹⁶³ Uusitalo 2/2007, s 6.

¹⁶⁴ Uusitalo 2/2007, s 6.

¹⁶⁵ Farin 2/2008, s 16.

¹⁶⁶ Uusitalo 2/2007, s 6.

¹⁶⁷ Arvonen 5/2008, s 2.

¹⁶⁸ Farin 2006, s 39, 64, 66.

¹⁶⁹ Nerg 6/2007, s 7.

¹⁷⁰ Uusitalo 2/2007, s 6.

¹⁷¹ Nerg 6/2007, s 7.

tä, jotta omistajat saavat riittävän informaation.¹⁷² Hallituksen olisi hyvä harjoittaa myös itsearviointia¹⁷³.

Jokaisen hallituksen jäsenen on tiedettävä omat osakeyhtiölain ja yhtiöjärjestyksen mukaiset tehtävänsä. Hallituksen ja toimitusjohtajan asema on samanlainen osakeyhtiöissä ja osuuskunnissa. Osuuskuntalaisissa on nimenomainen hallituksen ja toimitusjohtajan huolellisuus- ja lojaliteettivelvollisuus¹⁷⁴. Osuuskunnan hallituksen jäsenen on tunnettava osuuskuntalain ja osuuskunnan sääntöjen lisäksi myös osuuskunnan kokouksen antamat ohjeet ja muu keskeinen, yhtiön toimintaa koskeva lainsäädäntö. Tarvittaessa jäsenen pitää kääntyä lakimiehen tai muun asiantuntijan puoleen, sillä lähtökohtaisesti tietämättömyys lain sisällöstä ei vapauta jäsentä myöskään vahingonkorvausvastuuta.¹⁷⁵

Hallituksen tulee esimerkiksi jatkuvasti valvoa toimitusjohtajan toimintaa varojen käytössä. Velvollisuus korostuu etenkin pienissä ja pienehköissä osuuskunnissa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että hallituksen puheenjohtajan on käytävä läpi pankkitilien tapahtumat vähintään kuukausittain ja hallituksen kokouksessa on tarkastettava maksutapahtumat. Velvollisuuden laiminlyönti voi johtaa hallituksen vahingonkorvausvastuuseen (OKL 20:1).¹⁷⁶

Vahingonkorvauskanteita olisi kyettävä nostamaan ja korvauksia tuomitsemaan laiminlyöntien sitä edellyttäessä. Korkein oikeus onkin tukenut tulkintaa, jonka mukaan norminrikkominen on tuottamusta, josta voi seurata johdon vahingonkorvausvastuu tuomiossaan 1999:12. Mäntsälän Säästöpankin hallituksen jäsenet ja toimitusjohtaja olivat rikkoneet säästöpankkilain mukaista ns. yleistä huolellisuusvelvoitetta sekä erityistä huolellisuusvelvoitetta.¹⁷⁷

Osuuskuntien päättäjillä on useita rooleja, jotka voivat aiheuttaa intressiristiriitaja. Esimerkiksi tuottajaosuuskunnassa tuottaja valvoo jäsenen roolissaan tuottajahintaa, mutta päättäjänä yrityksen etua.¹⁷⁸ Nerg painottaakin, että toimijoiden on hyvä pitää mielessä, että osuuskunnan tehtävä on tuottaa lisäarvoa omistajille eikä hallintohenkilöille itselleen. Tulevaisuuden hallintohenkilön on edustettava laajapohjaisesti sekä omistajakuntaa että asiakkaita, ottaen huomioon ikä, sukupuoli, koulutustausta ja asiantunte-

¹⁷² Farin 2/2008, s 16-17.

¹⁷³ Uusitalo 2/2007, s 6.

¹⁷⁴ HE 176/2001 vp, s 76, 81.

¹⁷⁵ Salonen 2000, s 174-176.

¹⁷⁶ Lehto 1/2012, s 32.

¹⁷⁷ Halme 2000, s 53, 55, 40.

¹⁷⁸ Farin 2006, s 15-15.

muksen alat.¹⁷⁹ Johtajan tehtävänä on lopulta saada eri intressit omaavat tahot, kuten omistajat, työntekijät ja johto, sitoutumaan yrityksen visioon ja strategiaan.¹⁸⁰

Omistajien ja omistajahallinnon perustehtäviin kuuluu omistaja-arvon määrittely. Esimerkiksi OP-ryhmässä ”asiakasomistajalle tuleva arvo voidaan määrittellä perustehtävässä, joka on edistää omistajajäsenten, asiakkaiden ja toimintaympäristön kestävää taloudellista menestystä ja hyvinvointia sekä turvallisuutta”, esittää kauppatieteen tohtori Juha-Matti Saksa. Hän myöntää arvon määrittelyssä olevan mittausongelman. Osuustoiminnassa tulosta on järkevää tarkastella pidemmällä aikavälillä, kvartaalina voidaan pitää esimerkiksi 25 vuotta. Saksa esittää omistajien edustajien rooliksi kompromissia johdon valvonnan ja toimintaan johdon kanssa osallistumisen välille.¹⁸¹

Farinin mukaan hallituksen puheenjohtajan ja enemmistön tulisi olla osuuskunnan jäseniä. Hallinnon vaatimusten kasvaessa olisi kuitenkin perusteltua lisätä ulkopuolisten asiantuntijoiden osuutta yritysten hallintoelimissä. Hän painottaa myös, että kaikilta hallituksen jäseniltä edellytetään liikemiesnäkemystä.¹⁸² Myös Pellervon hallituksen puheenjohtaja Marcus Borgström korostaa ulkopuolisten asiantuntijoiden ja riittävän asiantuntemuksen tärkeyttä, etenkin yrityksen kansainvälistyessä. Toimialan tapahtumien seuraaminen, talouslehtien lukeminen ja matkustelu ovat hänen mukaansa erittäin suositeltavia keinoja pysyä ajan tasalla ja lisätä tietämystään. Edistyksellisen osuuskunnan täytyy tarjota hallituksen jäsenille kielten koulutusta vuosittain. Jos tiedonkeruu jää toimivan johdon varaan, ei tietämätön hallitus voi toimia kriittisesti päätöksenteossa.¹⁸³ Omistajien koulutus on myös tärkeää, jotta he pysyvät ammattitaitoisina. Tällöin vältetään tarve nimittää osuuskuntien hallintoon hyvin paljon ulkopuolisia.¹⁸⁴

Osuuskunnan kokous kuitenkin valitsee hallituksen jäsenet, ellei säännöissä toisin mainita (OKL 5:1.3). Hallituksen ja toimitusjohtajan toimikausi jatkuu myös toistaiseksi, jollei säännöissä määrätä määräaikaisesta toimikaudesta (OKL 5:2) Toimitusjohtajan erottamisen lisäksi myös hallituksen jäsenen voi erottaa se, joka on hänet tehtävään valinnut. Kokous voi siten erottaa milloin vain hallituksen, jos se ei nauti valitsijoidensa, osuuskunnan jäsenten, luottamusta¹⁸⁵.

¹⁷⁹ Nerg 6/2007, s 7.

¹⁸⁰ Alarotu 3/2007, s 25.

¹⁸¹ Alarotu 3/2007, s 23-24.

¹⁸² Alarotu 3/2007, s 25.

¹⁸³ Alarotu 2/2007, s 33.

¹⁸⁴ Alarotu 3/2007, s 21.

¹⁸⁵ HE 176/2001 vp, s 79.

7. Hallintoneuvoston rooli omistajaohjauksessa

7.1 Asema ja tarpeellisuus

Hallintoneuvostot kuuluvat dualistiseen järjestelmään, jossa hallinto on jaettu johtokunnan ja sitä valvovan hallintoneuvoston kesken. Monistisesta järjestelmästä puuttuu hallintoneuvosto, jolloin hallitus johtaa yhtiötä.¹⁸⁶ Jälkimmäinen malli on käytössä anglosaksisissa maissa, joissa ei tunneta hallintoneuvostoa. Englantilaisessa johtamisen valvontamallissa hallituksen muodostaa yritysjohto sekä mahdolliset hallituksen ulkopuoliset henkilöt. Saksalainen malli tuntee puolestaan hallintoneuvostoa vastaavan elimen, jolla on oikeus nimittää, hyväksyä ja erottaa ylin johto; yhtiön aktiivinen johtaminen kuuluu johtoryhmälle, joka raportoi yrityspolitiikasta, kannattavuudesta, liikevaihdosta ja merkityksellisistä toiminnoista hallintoneuvostolle, jossa osakkeenomistajilla ja työntekijöillä on edustajansa.¹⁸⁷

Suomen listayhtiöiden hallintokoodin johdannossa todetaan suomalaisilla listayhtiöillä olevan pääsääntöisesti yksitasoinen hallintomalli, joka käsittää toimieliminä yhtiökokouksen lisäksi hallituksen ja toimitusjohtajan. Kuitenkin osakeyhtiölain mukaan yhtiöllä voi olla myös hallintoneuvosto, kuten myös osuuskuntalain mukaan (OYL 6:1.1 ja OKL 5:12.1). Hallinnointikoodin mukaan vain harvalla listayhtiöllä on hallintoneuvosto.¹⁸⁸ Koodi sisältää yksittäisiä viittauksia hallintoneuvostoihin, joiden lisäksi yhtiön tulee noudattaa soveltuvin osin hallitusta koskevia suosituksia myös hallintoneuvostojen osalta. Keskuskauppakamarin kannanotossa listaamattomien yhtiöiden hallinnoinnin kehittämiseksi ei ole lainkaan mainintaa hallintoneuvostoista.¹⁸⁹

Kauppatieteiden tohtori Risto Tainion mukaan ennen 2000-lukua eurooppalaisia yrityksiä on johdettu passiivisesti ja pitkälti toimitusjohtajakeskeisesti. Kaksiportaisesta hallintomallista huolimatta valta yrityksissä oli toimivalla johdolla, joka muodosti niin kutsutun sisäisen hallituksen. Valvontatehtävää hoitavat hallintoneuvostot kokoontuivat harvoin ja niiden työskentely oli muodollista ja seremoniaalista.

Tulevaisuudessa Tainio arvioi kuitenkin tilanteen olevan muuttumassa; tulevaisuudessa omistetaan aktiivisemmin ja johdetaan omistajavetoisemmin.¹⁹⁰ Sisäisiä hallituksia on kritisoitu vahvasta johdon ja toimitusjohtajan asemasta sekä hallituksen sisäisistä intressiritiriidoista, jotka syntyivät toimivan johdon ollessa vastuussa alaisistaan

¹⁸⁶ Kaisanlahti – Lagus 2003, s 579.

¹⁸⁷ Ruuhela – Laitinen 1997, s 316-317.

¹⁸⁸ Arvopaperimarkkinayhdistys 2010, s 9.

¹⁸⁹ Keskuskauppakamari 2006. Ks. myös Kivimäki 2010, s 21.

¹⁹⁰ Tainio 2000, s 159-160.

koostuvalle elimelle. Hallintoneuvostot joutuivat toimimaan johdolta saadun informaation varassa riittämättömin resurssein, eivätkä omistajat aina olleet tyytyväisiä intressiensä valvontaan. Ratkaisuksi on tarjottu ainakin pienempiä työryhmiä hallintoneuvoston sisällä, vaikkakin vastuukysymysten delegoinnin vaikeus on ongelmana.

Varsinkin suuremmat yritykset, kuten OPK, ovat valinneet hallintoneuvoston tarkastusvaliokuntia, jotka työskentelevät hallintoneuvoston ja tilintarkastajien yhteistyöelimenä strategisella tasolla. Jotkin suomalaiset ei-osuustoiminnalliset yritykset ovat luopuneet toimimattomiksi katsoneistaan hallintoneuvostoista, jolloin omistajat ovat edustettuina hallituksen kautta. Käytössä esiintyy myös sekahallituksia, joissa on toimivan johdon lisäksi ulkopuolisia, osuuskuntien tapauksessa yleensä jäsenedustajia.¹⁹¹

Kauppatieteiden tohtori Samuli Skurnikin mukaan hallintoneuvostojen perusrooli ja kokoonpano ovat säilyneet osuustoiminnan piirissä pääsääntöisesti ennallaan, toisin kuin muussa yksityisessä yritystoiminnassa, merkittävimpien muutosten ollessa lähinnä toiminnallisia. Hallintoelinten kokoonpanoja on pyritty pienentämään sekä vahvistamaan hallintoneuvostojen strategista omistajaohjausroolia.¹⁹² Osuuskuntien hallintoneuvostojen tarpeellisuutta ei yleensä ole asetettu kyseenalaiseksi. Ne edustavat usein koko laajan jäsenkentän näkemyksiä. Niillä voi olla luonteva rooli jäsenomistajien yhteistyöelimenä, joka päättää yritystoiminnan kauaskantoisimmista asioista ja sitouttaa omistajakunnan päätöksiin, mikä voi nopeuttaa muodollista päätöksentekoa.¹⁹³ Myös kauppaneuvos, hallitusammattilainen Arto Arvonen katsoo, että hallintoneuvostot sopivat osuuskuntien henkilöyhteisöjen luonteen mukaisesti edelleen osaksi hallintoa, sillä ne edustavat jäseniä, omistajia ja parhaita asiakkaita. Poikkeuksena hän mainitsee pienet paikalliset osuuskunnat, joissa jäsenten ääni tulee muutenkin kuulluksi eikä edustajistoakaan tarvita¹⁹⁴.

Hallintoneuvoston tehtävä on lähinnä strategisen tason ohjaus ja valvonta. Siellä päätetään usein strategisista reunaehdoista, tavoitteista – kuten missä bisneksessä ollaan, mihin laajennutaan – tehdään tärkeitä henkilövalintoja sekä valvotaan hallituksen ja toimitusjohtajan toimintaa. Sen kautta omistajat, johto ja muut sidosryhmät voivat vaihtaa informaatiota, mikä antaa mahdollisuuksia toiminnan arviointiin ja kehittämiseen. Hallintoneuvostolla on oltava riittävästi osaamista ja voimavaroja toimiakseen tehokkaasti, aivan kuten hallituksellakin.¹⁹⁵ Sen jäsenten valinnassa tulisi siten pitää kiinni

¹⁹¹ Pellervon omistajaohjaustyöryhmän mietintö 2001, s 16, 21.

¹⁹² Skurnik 2006, s 32.

¹⁹³ Pellervon omistajaohjaustyöryhmän mietintö 2001, s 17.

¹⁹⁴ Arvonen 5/2008, s 2.

¹⁹⁵ Pellervon omistajaohjaustyöryhmän mietintö 2001, s 21.

pätevyysvaatimuksesta, vaikka jäsenet valittaisiinkin alueellisin tai puoluepoliittisin perustein. Hallintoneuvoston jäsenten tulisi osata analysoida tilinpäätöksiä, ajatella strategisesti ja laajasti.¹⁹⁶

7.2 Tehtävät

Jos hallintoneuvosto perustetaan, tulee sitä maininta osakeyhtiön yhtiöjärjestykseen samoin kuin osuuskunnan sääntöihin. Osuuskuntalain mukaan osuuskunnan kokous valitsee hallintoneuvoston, jossa on oltava vähintään kolme jäsentä. Toimitusjohtaja tai hallituksen jäsen ei saa olla hallintoneuvoston jäsenenä (OKL 5:12.1-3).

Hallintoneuvoston tehtävistä ja kokouksesta säädetään OKL 5 luvun 13 pykälässä. Toimielimen yleinen tehtävä on 1 momentin mukaan toimitusjohtajan ja hallituksen hoitaman osuuskunnan hallinnon valvonta. Lisäksi se antaa lausunnon tilinpäätöksestä varsinaiselle osuuskunnan kokoukselle. Hallituksen esityksen mukaan hallintoneuvostolla on myös muuten oikeus ja velvollisuus informoida osuuskunnan kokousta sellaisista seikoista, joiden on tultava jäsenten tietoon.¹⁹⁷ Pykälän mukaan hallituksen ja toimitusjohtajan on annettava hallintoneuvostolle ja sen jäsenille ne tiedot, jotka nämä arvioivat tarvitsevansa tehtävänsä hoitamiseksi. Tämän vuoksi hallituksen jäsenillä ja toimitusjohtajalla on läsnäolo-oikeus hallintoneuvoston kokouksessa, ellei hallintoneuvosto evää sitä muilta kuin jäseniltään¹⁹⁸. Hallintoneuvosto voi myös antaa johdolle ohjeita periaatteellisesti tärkeissä tai laajakantoisissa asioissa.

Hallintoneuvoston tehtävistä voidaan pitkälti päättää osuuskunnan säännöissä, mikä sopii hyvin sen rooliin vapaaehtoisena toimielimenä. Kuitenkaan sille ei voida siirtää 6 §:ssä määriteltyjä hallituksen ja toimitusjohtajan yleisiä tehtäviä, joilla tarkoitetaan päivittäistä hallintoa, kirjanpitoa ja varainhoitoa koskevia tehtäviä, eikä rajoittaa hallituksen, sen jäsenten tai toimitusjohtajan oikeutta edustaa osuuskuntaa (OKL 5:13.3).

Sen sijaan säännöissä voidaan määrätä, että hallintoneuvosto valitsee hallituksen, toimitusjohtajan ja ylimpään johtoon kuuluvat henkilöt sekä päättää heidän palkkioistaan. Pätevän hallituksen valintaa pidetään usein yhtenä hallintoneuvoston tärkeimmistä tehtävistä,¹⁹⁹ vaikka lähtökohtaisesti osuuskunnan kokous valitseekin hallituksen jäsenet (OKL 5:1.3). Esimerkiksi osuuskauppojen sääntöjen mukaan hallintoneuvoston

¹⁹⁶ Juutinen – Stenström – Vuori 2006, 18, 31, 50, 51.

¹⁹⁷ HE 176/2001 vp. s 84.

¹⁹⁸ Juutinen – Stenström – Vuori 2006, s 31.

¹⁹⁹ Juutinen – Stenström – Vuori 2006, s 50.

tulee ”ottaa toimitusjohtaja, määrätä hänen palkkausjärjestelmänsä perusteet, tehdä hänen kanssaan kirjallinen toimitusjohtajasopimus ja päättää hänen toimisuhteensa lopettamisesta”, sekä ”valita hallitukseen kalenterivuodeksi kerrallaan 4-6 jäsentä ja määrätä heidän palkkionsa”.²⁰⁰

Lisäksi hallintoneuvosto voi sääntöjen niin määrätessä päättää asioista, jotka koskevat toiminnan huomattavaa supistamista tai laajentamista taikka osuuskunnan organisaation olennaista muuttamista sekä hoitaa muita hallitukselle OKL:n mukaan kuuluvia tehtäviä (OKL 5:13.2). Tällaisia tehtäviä voivat hallituksen esityksen mukaan olla esimerkiksi päätökset toiminnan laatu ja laajuus huomioon ottaen laajakantoisista asioista, kuten toimintasuunnitelmista²⁰¹. Lähtökohtana hallituksen tehtävien siirrosta on, että hallitus menettää toimivaltansa hallintoneuvostolle siirrettyjen tehtävien osalta, eikä päällekkäistä toimivaltaa synny.

Hallituksen esityksessä todetaan, että osuuskunnassa hallintoneuvoston rooli poikkeaa jossain määrin osakeyhtiön hallintoneuvoston roolista. Tämä johtuu yhteisömuotojen erilaisista tarkoituksista. Osuuskunnassa jäsenten lähtökohtaisesti odotetaan osallistuvan osuuskunnan toimintaan esimerkiksi asiakkaina tai liikeyhteistyinä. Heillä voi olla tarve jäsenille suunnattua palvelutarjontaa ja sen ehtoja ohjaavalle ja valvovalle hallintoneuvostolle.²⁰²

Osakeyhtiölaista poiketen hallintoneuvosto ei asemansa vuoksi anna lausuntoa tilintarkastuskertomuksesta, sillä se koskee myös sen oman toiminnan lainmukaisuutta. Hallituksen ja hallintoneuvoston tulee kylläkin antaa osuuskunnan kokoukselle selitys, jos tilintarkastajat esittävät tilintarkastuskertomuksessa varauksia tilinpäätöksen, tuloksen käsittelyn tai vastuuvapauden myöntämisen suhteen tai tilintarkastuskertomukseen sisältyy tilintarkastuslain 19 §:ssä tarkoitettu muistutus osuuskunnan johtoon kuuluvalle. Sen sijaan hallintoneuvoston vastuulla on aina osuuskunnan muun johdon valvominen, ja sillä voi olla toimivaltaa esimerkiksi osuuskunnan liiketoimintaa koskevassa päätöksenteossa.²⁰³

Osuuskunnan hallintoneuvostoa koskevien muutaman pykälän ja osuuskunnan sääntöjen lisäksi hallintoneuvostoon ja sen jäseniin sovelletaan myös soveltuvin osin OKL:n 5 luvun 1 §:n 4-6 momenttien sekä 2, 3, 5 ja 8-11 pykälien säännöksiä hallituksen jäsenistä, varajäsenistä ja hallituksesta. Kyseiset lainkohdat koskevat hallituksen jäsenten asettamista, toimikautta, eroamista ja erottamista, kelpoisuusvaatimuksia, halli-

²⁰⁰ Esimerkiksi Satakunnan Osuiskaupan säännöt, s 8 ja Helsingin Osuiskauppa Elannon säännöt, s 6.

²⁰¹ HE 176/2001 vp. s 85.

²⁰² HE 176/2001 vp, s 77.

²⁰³ HE 176/2001 vp s 84.

tuksen puheenjohtajaa ja kokousta, kokouksen päätöstä, esteellisyyttä päätöksenteossa sekä yhdenvertaisuusperiaatetta ja täytäntöönpanokieltoa (OKL 5:12.4 ja OKL 5:13.4).

Oulaisten Osuuspankin hallintoneuvoston puheenjohtaja Voitto Sorvojan mukaan hallintoneuvostojen asema on korostunut osuuskunnissakin. Niille kuuluu aatteellinen työ ja yhteenkuuluvaisuuden tunteen rakentaminen. Ne nähdään turvallisuus- ja vakaustekijöinä tehtävinään ymmärtää yritystoiminnan kokonaisuus ja edistää osuustoiminta-ajattelua. Hallinnon keskinäinen vuorovaikutus ja avoimuus ovat tärkeitä, ja hallintoneuvoston on pystyäkseen toimimaan saatava hallitukselta informaatiota. Sorvojan mukaan hallinnossa ei myöskään voi toimia, ellei osallistu osuuskunnan toimintaan myös jäsenen roolissa.²⁰⁴ Haasteena hallintoneuvoston toiminnalle voi olla se, ettei sen jäsenillä ole paljoa työtä, mutta silti pitäisi tuntea tehtävä kiinnostavaksi ja arvokkaaksi.²⁰⁵

8. Kansainvälistä näkökulmaa

8.1 Yleistä

Suomi on eurooppalaisen osuustoiminnan mallimaa, joka on näyttänyt kuinka hyvin osuustoiminnallinen malli toimii liiketoiminnassa. Osuustoiminnan osuus bruttokansantuotteesta sekä ot-yritysten lukumäärä suhteutettuna maan väkilukuun on suurempi kuin millään toisella maalla²⁰⁶. Euroopan kuluttajaosuustoimintajärjestön Eurocoopin puheenjohtaja ja Cooperatives European hallituksen jäsen Anne Santamäki toteaa, että suomalaisesta yrityskulttuurista on paljon opittavaa EU:ssa, jossa avoin keskustelu ja terävä päätöksenteko eivät ole samalla tasolla. Suomen esimerkki asiakkaan roolin korostamisesta omistajana sekä naisten kohoaminen merkittäviin asemiin yrityksissä ovat tekijöitä, joista muissa jäsenmaissa voitaisiin ottaa mallia.²⁰⁷

Osuuskuntatoiminta huomioitiin Euroopan unionin tulevaisuusstrategiassa, jonka seurauksena kansallisiin ohjelmiin tulisi kirjata suunnitelma osuuskuntien mahdollisuuksista saavuttaa EU 2010-tavoitteet²⁰⁸. Osuustoiminta sai poliittisen tunnustuksen vuonna 2004 EU-komission annettua yleisluontoisen tiedonannon osuustoimintaan liittyvän lainsäädännön kehittämistarpeista sisältäen 12 toimenpidekohtaa²⁰⁹. Neuvoston

²⁰⁴ Karhu 2/2011, s 18.

²⁰⁵ Karhu 1/2012, s 19.

²⁰⁶ Karjalainen 5/2007, s 18.

²⁰⁷ Akkanen 2/2007, s 36-37.

²⁰⁸ Laxåback 2/2010, s 17.

²⁰⁹ Laxåback 6/2009, s 33.

asetus (EY, n:o 1435/2003) eurooppaosuuskunnan (SCE) säännöistä edustaa eurooppaoikeudellista suhtautumista osuustoimintaan.

Osuustoiminta on merkittävää etenkin Pohjoismaissa. Ruotsissa osuustoiminnalla on pisimmät perinteet; ensimmäinen osuustoimintalaki säädettiin maassa vuonna 1895 ja Suomessa seurattiin perässä vuonna 1909, kun osuustoimintaidea oli tuotu maahan. Norjassa ja Tanskassa ehdotukset on torjuttu aina viime vuosiin saakka, kunnes Norja sai lakinsa vuonna 2008.²¹⁰ Skandinavian maista osuustoimintalaki puuttuu vielä Tanskalta. Esimerkiksi asunto-osuuskunnat (bostadsrättsförening) ovat pohjoismainen ilmiö sektorin ollessa merkittävä Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa. Käsittelen seuraavaksi Ruotsin ja Norjan osuustoimintalakeja ja omistajaohjausta. Ne ovat maailman johtavia osuustoiminnallisia maita, joiden osuustoiminnallista tutkimusta ja tietämystä voitaisiin hyödyntää maailmassa.

8.2 Ruotsi

Ruotsissa perustetaan vuosittain noin 400 osuuskuntaa, joista suurin osa toimii palveluiden tuottajina yksityisellä sektorilla. Suomen tapaan osuustoiminnallisuus on vallannut yhä uusia toimialoja. Ruotsissa aktiivisia sekä työntekijöinä että hallinnossa ovat etenkin koulutetut nuoret naiset. Companion Sverige -verkosto tukee aloittavia pienosuuskuntia tarjoamalla neuvontaa. Myös ruotsalaista osuustoimintaa vaivaa se, ettei se ole tasavertaisessa asemassa muiden yritysmuotojen kanssa yritystukia jaettaessa tai opeuksessa. Ruotsin valtio panostaa kuitenkin pienosuustoiminnan edistämiseen, muun muassa antamalla rahallista tukea saman verran kuin yhteisö pystyy itse hankkimaan paikallisilta toimijoilta, jopa yli kolme miljoonaa Ruotsin kruunua.²¹¹

Lag om ekonomiska föreningar (1987:667) (FL) on ruotsalainen vastine osuuskuntalaille. Laissa käytetään termiä taloudellinen yhdistys, joka vastaa pitkälti suomalaista osuuskuntaa. Taloudellisen yhdistyksen tarkoitus on edistää jäsentensä taloudellisia intressejä siten, että jäsen osallistuu taloudelliseen toimintaan kuluttajana, tuottajana, työpanoksellaan, käyttämällä yhdistyksen palveluita tai muulla vastaavalla tavalla (FL 1:1.1). Muut yhdistykset ovat aatteellisia, joita laki ei koske. Suomen osuuskuntalain 1:2.2:n mukaan osuuskunnan säännöissä voidaan puolestaan määrätä, että osuuskunnan tarkoitus on pääasiassa aatteellisen tarkoituksen yhteinen toteuttaminen; taloudellisia ja aatteellisia osuuskuntia koskee siis sama laki.

²¹⁰ Fjørtoft – Gjems-Onstad 2003, s 1.

²¹¹ Lehto 4/2008, s 56.

Aatteellisia yhdistyksiä ruotsalaisessa oikeusjärjestelmässä ovat ne, jotka harjoittavat aatteellista toimintaa, harjoittavat taloudellista toimintaa aatteellista tarkoitusta edistääkseen tai harjoittavat aatteellisesti painottunutta toimintaa edistäen samalla jäsentensä taloudellisia etuja. Niiden säännöissä määrätään pitkälti yhdistyksen toiminnasta ja päätöksenteosta lainsäädännön merkityksen ollessa vähäisempi²¹². Taloudelliset yhdistykset rekisteröidään, jolloin niistä tulee juridisia henkilöitä. Rekisteröintiviranomaisena ot-yrityksille toimii bolagsverket (FL 15:1). Aatteellisia yhdistyksiä ei puolestaan rekisteröidä.²¹³

Vuodesta 2000 alkaen taloudellista toimintaa eivät ole välttämättä harrastaneet paikalliset taloudelliset yhdistykset, vaan tuli mahdolliseksi, että toimintaa harjoittaa toinen tai toiset yhdistykset, joiden toimintaan paikallisen yhdistyksen jäsenet osallistuvat. Jäseniä ruotsalaisessa osuuskunnassa OKL:n tapaan pitää olla vähintään kolme (FL 2:1).²¹⁴

Osuuskunnan sisäinen hallinto on järjestetty pitkälti osakeyhtiön mallin mukaan Ruotsissakin. Jäsenyhteisössä jäsenyys saa aikaan osallistumisoikeuden päätöksenteoon, kun taas osakeyhtiössä se seuraa taloudellisesta panostuksesta. Yhdistyksessä suoran päätöksenteon voi korvata valittujen edustajien päätöksenteko.²¹⁵

FL:n mukaan osuuskunnan kokous on sen ylin päättävä elin. Kaikilla jäsenillä on yksi ääni ellei muuta määrätä säännöissä. Jäsen voi käyttää äänioikeuttaan myös asiamiehen välityksellä. Tämän täytyy lähtökohtaisesti olla puoliso, avopuoliso tai toinen jäsen (FL 7:2.2). Myös asumisoikeusyhdistyksessä on lähtökohtaisesti yksi ääni per asumisoikeus (bostadsrätt)²¹⁶. Kokous on yleensä päätösvaltainen riippumatta kokoukseen osallistuvien määrästä. Päätösehdotuksia valmistellaan usein erilaisissa valiokunnissa, etenkin suurempien yhdistysten monipäiväisissä kokouksissa. Ongelmana on usein alhainen osallistujamäärä, jopa ainoastaan 6-8 prosenttia. Suuremmissa osuuskunnissa ongelma on vältetty valitsemalla edustajistot, joiden jäsenet voidaan valita korkeintaan kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Edustajaksi kelpaa ainoastaan osuuskunnan jäsen tai muutoin hallituksen jäseneksi kelpollinen (FL 7:12.2).²¹⁷

Jäsenten hyväksymissä säännöissä tulee ainakin määrätä taloudellisen yhdistyksen Ruotsissa olevasta kotipaikasta, jäsenmäärästä, toiminnan tarkoituksesta, hallituksen jäsenten ja tilintarkastajien sekä näiden varajäsenten määrästä, toimikausista ja mahdol-

²¹² Lennung – Nelson-Bülow 2005, s 12-13.

²¹³ Roos 1995, 115-116.

²¹⁴ Hemström 2010, s 81.

²¹⁵ Roos 1995, s 118-119.

²¹⁶ Lennung – Nelson-Bülow 2005, s 14.

²¹⁷ Lennung – Nelson-Bülow 2005, s 41, 50.

lisesti laista poikkeavasta valintatavasta. Jäsenten osuusmaksuista ja muista maksuista sekä velvollisuuksista harjoittaa liiketoimintaa yhdistyksen kanssa tulee sisällyttää määräys sääntöihin. Lisäksi tulee olla maininta mahdollisesta kokouksen korvaavasta edustajistosta toimivaltuuksineen, säännöt kokouksen koollekutsumisesta ja päätöksistä tiedottamisesta sekä kokouksen päiväjärjestyksestä. Myös maininta toiminimestä, tilivuodesta, suunnitelma voitonjaosta sekä siitä, kuinka yhdistyksen purkaminen tapahtuu tulee ottaa sääntöihin.²¹⁸ (FL 2:2). Asumisoikeusyhdistyksen säännöissä on lisäksi mainittava kyseessä olevan asumisoikeusyhdistys, vuosimaksut ja muut maksut, sekä se, miten varat jaetaan yhdistyksen mahdollisesti purkautuessa. Asumisoikeusyhdistyksessä edustajisto ei voi korvata jäsenten kokousta.²¹⁹

Kokous valitsee hallituksen korkeintaan neljäksi vuodeksi. Kahden vuoden hallituskausi on tavallinen, eikä koko hallitusta aina vaihdeta kerralla jatkuvuuden turvaamiseksi. Se valitsee usein myös hallituksen puheenjohtajan vuoden jaksoksi²²⁰. Lagen om styrelserepresentation för de privatanställda (1987:1245) koskee myös taloudellisia yhdistyksiä. Siitä johtuen ammattiyhdistys valitsee kaksi edustajaa hallitukseen lukuun ottamatta aivan pienimpiä osuuskuntia.

Hallituksen tehtävä on vastata yhdistyksen organisaatiosta ja hallinnosta. Sen velvollisuutena on hoitaa yrityksen asioita parhaan kykynsä mukaan²²¹. FL 6:9:n mukaan yleensä yli puolen kaikista hallituksen jäsenistä tulee olla läsnä, jotta kokous olisi päätösvaltainen (FL 6:9.1). Päätökseksi tulee se, mikä saa yli puolet annetuista äänistä. Lisäksi yli kolmanneksen kaikista jäsenistä pitää kannattaa ehdotusta²²². Kokous voi antaa ohjeita hallitukselle, joita sen tulee noudattaa.²²³ Hallituksen tulee valita toimitusjohtaja, jos yrityksellä on yli 200 työntekijää. Toimitusjohtajalla on vastuu kirjanpidosta ja henkilöstöhallinnosta hallituksen valvonnan alaisena.²²⁴

Taloudellisen yhdistyksen omistajajäsenen oikeuksia ovat muun muassa perustuslaillinen yhdistymisvapaus, äänioikeus, oikeus tehdä aloitteita ja saada ajoissa pyytämänsä asia käsiteltäväksi kokouksessa (FL 7:6), säännöissä määrätyt taloudelliset oikeudet sekä sääntöjen muuttamiseen tarvittavat määräenemmistöt. Jäseniä suojaavat FL 6:13:n ja 7:17:n pykälien yhdenvertaisuussäännöt, jotka vastaavat OKL:n yhdenvertaisuusperiaatetta (likhetsprincipen). Jäsenellä on oikeus moittia kokouksen päätöstä, joka

²¹⁸ Lennung – Nelson-Bülow 2005, s 28-29.

²¹⁹ Lennung – Nelson-Bülow 2005, s 29-30.

²²⁰ Lennung – Nelson-Bülow 2005, s 15.

²²¹ Hemström 2010, s 86.

²²² Hemström 2010, s 86.

²²³ Roos 1995, s 121.

²²⁴ Roos 1995, 122.

on tehty väärässä järjestyksessä tai on lain vastainen, perustuen FL:n 7:17 pykälään. Vastaavasti hänellä on velvollisuus noudattaa yhdistyksen sääntöjä ja maksaa jäsenmaksunsa ajallaan. Yhdenvertaisuus koskee OKL:n tavoin myös jäseneksi pääsyä: Kaikki pitää hyväksyä jäseniksi, ellei ole toiminnan luonteesta tai alasta johtuvaa erityistä syytä. Asumisoikeusyhdistyksenkään säännöissä ei saa olla syrjiviä tai epäasiallisia jäsenehtoja.²²⁵

Lag om bostadsrättsföreningar koskee puolestaan taloudellisia yhdistyksiä, joiden tarkoitus on luovuttaa talosta jäsenilleen käyttöoikeus asuntoihin rajoittamattomaksi ajaksi korvausta vastaan. Laki on FL:n tavoin osin pakottava, osin dispositiivista oikeutta. Lait sisältävät samoja säännöksiä koskien rekisteröintiä, toiminimen kirjoittamista, hallitusta ja kokousta. Bostadsrättslagen on kuitenkin erityislakina ensisijaisesti sovellettava.²²⁶ Kaikilla jäsenillä ei tarvitse olla kyseistä oikeutta, vaan he voivat olla jonossa sen saadakseen²²⁷.

Myös hyvinvointipalvelualan osuustoiminta on vakiintunutta Ruotsissa sisältäen muun muassa kotipalveluita, hammashoitoa ja muita terveyspalveluita tarjoavia henkilöstön osuuskuntia sekä vammaisten ja vanhusten osuuskuntia, joiden jäsenistö koostuu palveluiden käyttäjistä tai tarjoajista. Lisäksi vanhemmat ovat perustaneet päiväkotiosuuskuntia, jotka ovat tutkimusten mukaan tuottaneet kunnallisia päiväkoteja edullisempaa hoitoa. Julkisen rajoituksen merkitys on ollut suuri hyvinvointipalveluosuuskuntien kehittymiselle. Kunnilla on ollut aktiivinen rooli etenkin sosiaali- ja terveydenhuollon koti- ja vanhuspalveluita tuottavien osuuskuntien, osuustoiminnallisten hammasklinikoiden sekä terveyskeskusten perustamisessa ja kehittämisessä.²²⁸

8.3 Norja

Norjan osuustoimintalaki (LOV 2007-06-29 nr 81: Lov om samvirkeforetak, SFL) tuli voimaan vasta 1.1.2008, vaikka osuustoiminnalla on maassa pitkät perinteet. Lainsäädäntöhankkeita asian tiimoilta on ollut useita 1900-luvun aikana, mutta ne eivät johtaneet toivottuun tulokseen. Pääasiallinen syy lakihankkeiden epäonnistumiseen tuntui olevan osuuskuntasektorin kielteinen suhtautuminen; osuuskunnat ovat halunneet kehittyä omaehtoisesti ilman toimintaa rajoittavaa lakia. Lakikomissio piti osuuskuntalain säätämistä kuitenkin tärkeänä, jotta osuustoiminnasta tulisi todellinen vaihtoehto yritystoiminnassa. Haluttiin päästä eroon käsityksestä osuustoiminnasta tuntemattomana, mi-

²²⁵ Lennung – Nelson-Bülow 2005, s 129-130.

²²⁶ Lennung – Nelson-Bülow 2005, s 26.

²²⁷ Siljeström – Svennegård 1965, s 15.

²²⁸ Laurinkari – Laukkanen – Miettinen – Pusa 1997, s 38, 41, 47, 39-40.

täänsanomattomana ja vaikeasti ymmärrettävänä. Laki olisi tarkoituksenmukainen apu uusien osuuskuntien perustamiselle.²²⁹

Norjassa osuuskuntia toimii neljällä suurella sektorilla, jotka ovat maatalous-, kalastus-, kuluttaja- ja asumisoikeusosuuskunnat. Noin neljästä tuhannesta osuuskunnasta tunnetuimmat toimivat maatalousalalla, esimerkiksi Tine ja Nortuna, huolehtien tuotteiden jalostuksesta, myynnistä, ostamisesta, kasvattamisesta sekä luotottamisesta ja vakuuttamisesta. Kuluttajapuolta edustaa Coop-Norge, joka kuuluu Skandinavian suurimpaan ruuan vähittäismyyjä Coop Nordic Group:iin. Kalatalousalan, joka on Norjan toiseksi suurin vientiteollisuuden ala, osuuskunnilla on ensisijainen oikeus myydä kalat ja simpukat. Ruotsin tavoin myös osuuskuntamuotoinen asuminen on suosittua ja edustaa noin 15 prosenttia markkinoista. Uudistetut kaksi lakia asumisoikeusosuuskunnista tulivat voimaan vuonna 2005²³⁰. Lisäksi osuuskuntia toimii monilla talouden ja sosiaalisen elämän aloilla. On esimerkiksi kuljetus-, energianjakelu, terveydenhuolto-, kuntoutus ja kouluosuuskuntia. Tulevaisuuden kehitysnäkymät osuuskuntatoiminnalle ovat uuden lain myötä hyvät.²³¹

Ensimmäinen osuuskuntalaki on puitelaki Suomen OKL:n tavoin, jolloin käytännön toiminta määritellään pitkälti osuuskunnan säännöissä. Laissa osuuskunta on määritelty avoimeksi ja vapaaehtoiseksi yhteenliittymäksi, jonka tarkoituksena on tukea jäsentensä taloutta harjoittamalla yhteistä taloudellista toimintaa. Jäsenomistajat hallitsevat osuuskuntaa demokraattisesti eivätkä ole vastuussa osuuskunnan veloista. Jäseniä norjalaisessa osuuskunnassa pitää olla vähintään kaksi, eikä vähimmäispääomaa OKL:n tavoin ole määritelty. OKL:stä poiketen jäsenenä voi olla myös tila tai perhe. Myös norjalainen osuuskunta pitää rekisteröidä kolmen kuukauden määräajassa perustamisesta Norjan kaupparekisteriin, jotta se saa oikeushenkilöllisyyden. Muussa tapauksessa perustaminen on tehoton (12 ja 13.1 §)²³². Hallintoelimiin voidaan valita myös ei-jäseniä. Yli tuhannen jäsenen osuuskunnassa täytyy sukupuolikiintiölain mukaan hallinnossa olla vähintään 40 prosenttia kumpaakin sukupuolta.²³³

Ennen lain voimaantuloa toimineiden norjalaisosuuskuntien täytyy sopeutua lain vaatimuksiin viiden vuoden siirtymäajan kuluessa, joka päättyy vuoden 2012 lopussa. Ennen osuustoimintalakia ne oli rekisteröity osakeyhtiöiksi rajoitetulla vastuulla tai ta-

²²⁹ Fjørtoft – Gjems-Onstad 2003, s 2-5.

²³⁰ Housing Co-operatives in Norway, s 2-4.

²³¹ Fjørtoft – Gjems-Onstad 2003, s 3-4.

²³² Fjørtoft – Gjems-Onstad 2003, s 9.

²³³ Lindström 1/2008, s 7.

loudellisiksi yhdistyksiksi.²³⁴ Norjan osuustoimintalain mukaan osuustoimintayrityksen tarkoitus on edistää jäsentensä taloudellisia intressejä, siten että jäsenet toimivat yrityksessä ostajina, tuottajina tai muulla vastaavalla tavalla siten, että tuotto, lukuun ottamatta normaalia korkoa sijoitetulle pääomalla, jää yritykseen tai jaetaan jäsenten kesken heidän osallistumisensa suhteessa. Osuuskunta voi myös edistää jäsentensä etua yksin tai toisen osuuskunnan kanssa omistamansa yhtiön avulla (SFL 1.3 §). Jäsenet eivät myöskään ole henkilökohtaisessa vastuussa yrityksen veloista (SFL 1:1.2).

Lakia sovelletaan kaikkiin osuuskuntiin niiden koosta riippumatta, lukuun ottamatta asunto-osuuskuntia, keskinäisiä vakuutusyhtiöitä ja tytäryhteisöosuuskuntia (SFL 1:1.4). Lainsäätäjän tavoitteena oli yksinkertainen laillinen viitekehys, joka perustuu osuustoiminnallisten periaatteiden varaan sisältäen runsaasti joustavuutta. Lakikomissio kiinnitti huomiota myös pienosakkaiden ja kolmansien osapuolten suojaan.²³⁵

Osuuskunnassa on lain mukaan avoin jäsenyys, ja FL:n ja OKL:n tavoin liittyminen voidaan kieltää vain puolustettavista syistä. Jäsenillä on vapaa eroamisoikeus, jota säännöissä voidaan rajoittaa kolmeen tai 12 kuukauteen, riippuen siitä, onko kyseessä ensimmäisen vai toisen asteen osuuskunta. Lähtökohtaisesti jäsenyys ei ole siirrettävissä, mutta säännöissä voidaan määrätä toisin. Jäsen voidaan myös erottaa velvollisuksiensa merkittävän rikkomisen seurauksena, ellei säännöissä ole asiasta tarkempia määräyksiä (SFL 23 §).²³⁶

SFL 15 pykälän mukaan jäsenen oikeuksia ovat oikeus saada tieto osuuskunnan vuosittaisesta kokouksesta ja oikeus osallistua siihen, äänioikeus ja oikeus tulla informoiduksi johdon taholta sekä oikeus saada tilinpäätös, toimintakertomus ja tilintarkastuskertomus lähetetyksi itselle. Jäsenellä on myös taloudellinen oikeus yhtiön voittoon perustuen jäsenen osallistumisaktiivisuuteen yhtiön toiminnassa sekä muut laissa ja säännöissä määrätyt oikeudet. Jäsenten velvollisuus on maksaa määrätty pääoma, noudattaa osuuskunnan laillisia päätöksiä sekä noudattaa lakia ja sääntöjä (SFL 16.1).

SFL 10 pykälässä määrätään sääntöjen vähimmäisisällöstä, joka vastaa hyvin pitkälti FL 2:2.1:n vaatimuksia säännöille. Osuuskunnan kokous ja hallitus ovat ainoat pakolliset toimielimet. SFL sisältää myös edustajistoa ja hallintoneuvostoa (supervisory committee) vastaavia elimiä koskevia säännöksiä. Jälkimmäinen on ainoastaan valvova elin, kun taas ensimmäisen roolista voidaan määrätä säännöissä. Toimitusjohtajan puuttuessa hallitus puheenjohtajineen hoitavat sen tehtävät.

²³⁴ Lindström 1/2008, s 7.

²³⁵ Fjørtoft – Gjems-Onstad 2003, s 6-7.

²³⁶ Fjørtoft – Gjems-Onstad 2003, s 10.

Kokous on myös norjalaisen osuuskunnan ylin päättävä elin (SFL 37 §). Kaikilla jäsenillä on oikeus osallistua kokoukseen itse tai laillisen edustajansa edustamana. Valtakunnallisten tai yli 100 jäsenen osuuskuntien säännöissä voidaan määrätä, että jäseniä edustavat edustajat (delegate), jotka edustavat jäsenryhmiä. Edustajat voidaan valita korkeintaan neljäksi vuodeksi kerrallaan ja heidän tulee olla osuuskunnan jäseniä (37.1 §). Näiden ryhmien tulee perustua alueellisuuteen, jäsenten määrään tai heidän ja osuuskunnan välisten liiketoimien merkittävyyteen.

Lähtökohtaisesti jäsenellä on yksi ääni kokouksessa. Säännöissä voidaan määrätä liiketoimien määrään perustuvasta äänimäärästä (SFL 38 §). Kellään ei saa olla yksin enemmistöä äänistä. Päätökset tehdään lähtökohtaisesti yksinkertaisella enemmistöllä. Kuitenkin sääntöjen muuttamiseen vaaditaan kahden kolmasosan enemmistö annetuista äänistä. Suomen OKL:n tavoin myös korkeampia, neljän viidesosan määrään enemmistövaatimuksia vaaditaan tiettyihin sääntömuutoksiin (SFL 54.2 §). Kyse on jäsenten rahallisen vastuun lisäämisestä osuuskunnalle tai velkojille, osallistumisvelvollisuuksien lisäämisestä tai eroamisoikeuden rajoittamisesta.

Hallituksen ja toimitusjohtajan rooli on SFL:ssa Norjan lakien julkisista osakeyhtiöistä (LOV 1997-07-13:Lov om aksjeselskaper) ja yksityisistä osakeyhtiöistä (LOV 1997-06-13, nro 45, Lov om almennaksjeselskaper) mallien mukainen. Harmonisointimahdollisuuksien lisääminen muun yhtiöoikeuden kanssa olikin lainsäätäjän tavoitteena. Yli 30 työntekijän osuuskunnissa työntekijöillä on oikeus edustajaan hallituksessa. Yli tuhannen jäsenen osuuskuntien hallituksessa on myös oltava merkittävä osuus molempia sukupuolia, hallituksen jäsenten määrästä riippuen vähintään noin 40 prosenttia kumpaakin (SFL 67.1 ja 69.1 §).²³⁷

Osuustoiminnalla on Pohjoismaissa hyvin samantyyppinen käytännön historia ja kulttuuri. Vaikka maiden lainsäädännöt ovat sikäli erityyppisiä, että Ruotsin osuuskunnat toimivat taloudellisten yhdistyksien lain puitteissa ja Suomessa ja Norjassa puhutaan nimenomaisesti osuuskunnista, Ruotsin ja Norjan osuustoimintalakien mukaiset hallinnointijärjestelmät eivät merkittävästi eroa Suomen laista. Kaikki perustuvat yhteispohjoismaalaiseen oikeusperinteeseen. Ruotsin lainsäädäntö on ollut pohjoismaisena mallina osuuskuntien hallinnon järjestämiselle. Asumisoikeusyhdistysten ja -osuuskuntien osalta käytäntö on erilainen Suomessa, missä laki asumisoikeusasunnoista (16.7.1990/650) ei ole osoittautunut suureksi menestykseksi.

²³⁷ Fjørtoft – Gjems-Onstad 2003, s 6, 12-13.

Pohjoismainen yhteistyö olisi eduksi osuuskuntatoimijoille, koska kyseisissä maissa on samankaltaisia ongelmia osuuskunnan imagon ja tunnetuksi tekemisen kanssa. Myös yhteisiä neuvontakäytäntöjä kehittämällä voidaan auttaa etenkin aloittavia osuuskuntia.

8.4 EU

8.4.1 SCE

Vuoteen 2003 mennessä Euroopan unionilla ei ollut osuuskuntia koskevaa lainsäädäntöä, eikä osuuskuntia koskeva mallilakia siten kuulunut sopimukseen Eurooppalaisen talousalueen (ETA) perustumisesta. 22.7.2003 neuvosto antoi asetuksen eurooppaosuuskunnan (SCE) säännöistä. Se koskee osuuskuntia, joilla on jäseniä vähintään kahdessa unionin jäsenmaassa, mutta ei kuitenkaan puhtaasti kansallisia osuuskuntia.²³⁸ Neuvoston asetuksessa on säännöksiä eurooppaosuuskunnan perustamisesta, 30 000 euron vähimmäispääomasta, osuuspääomasta, kotipaikasta ja sen siirtämisestä. Lisäksi säännöksiä on eurooppaosuuskunnan jäsenyydestä, osuuskunnan kokouksesta, varojen jakamisesta ja toimielimistä. Asetukseen liittyy neuvoston direktiivi eurooppaosuuskunnan sääntöjen täydentämisestä henkilöedustuksen osalta (ns. henkilöedustusdirektiivi, EY, n:o 72/2003).

Neuvoston asetus on sellaisenaan sitova, ja sitä sovelletaan EU:n jäsenvaltiossa ja muussa Euroopan talousalueeseen kuuluvassa valtiossa ilman kansallisia täytäntöönpanotoimia. Suomen laissa ei voida säännellä kattavasti eurooppaosuuskuntaan liittyvistä seikoista, eikä se ole myöskään tarpeen, koska asetusta sovelletaan Suomessa kuten kansallista oikeutta. Hallituksen esityksessä todetaan, että jäsenvaltio on kuitenkin velvollinen ryhtymään asianmukaisiin toimenpiteisiin asetuksen tehokkaan toimeenpanon varmistamiseksi sekä nimeämään viranomaiset, joiden toimivaltaan asetuksessa säännellyt viranomaistehtävät kuuluvat (SCE 78 artikla). Onkin suotavaa, että eurooppaosuuskunnan ja kansallisen osuuskuntamuodon väliset erot ja yhtäläisyydet ovat mahdollisimman helposti havaittavissa. Lainsäädännöllisen viitekehyksen selkeyttä ja soveltamista helpottanee se seikka, että Suomeen rekisteröitävää eurooppaosuuskuntaa koskeva sääntely vastaa mahdollisimman pitkälti suomalaista osuuskuntaa koskevaa sääntelyä.²³⁹

²³⁸ Fjørtoft – Gjems-Onstad 2003, s 2.

²³⁹ HE 54/2006 vp, s 6-7.

SCE 2 artiklan mukaan SCE voidaan perustaa seuraavilla tavoilla: 1) muuntamalla sellaiseksi kansallinen osuuskunta, jolla on toimipaikka myös toisessa jäsenvaltiossa; 2) sulauttamalla yhteen vähintään kaksi eri jäsenvaltiossa sijaitsevaa osuuskuntaa; 3) vähintään viiden sellaisen luonnollisen henkilön tai missä tahansa oikeudellisessa yritysmuodossa olevan yhtiön toimesta, jotka toimivat eri maissa; 4) vähintään viiden sellaisen yhtiön tai luonnollisen henkilön toimesta, joiden kotipaikat ovat vähintään kahdessa jäsenvaltiossa. Niihin kaikkiin liittyy kansainvälinen elementti. SCE-sääntöjen tarkoituksena on poistaa lainsäädännöllisiä esteitä eri jäsenvaltioista tulevien osuuskuntien ryhmittymien perustamiselta ja hallinnalta.²⁴⁰

Suomi sai 1.11.2006 eurooppaosuuskuntalain (19.10.2006:609). Se säädettiin seurauksena EU:n velvoitteesta jäsenmailleen säätää kansalliset säännökset täydentämään eurooppaosuuskunnan säännöistä annettua neuvoston asetusta. Se toimii kansainvälistymisen välineenä mahdollistaen sen, että eri valtioista tulevat luonnolliset henkilöt ja osuuskunnat järjestävät yritysrakenteita yli valtiollisten rajojen. Tämä on mahdollista esimerkiksi sulautumalla tai muuntamalla osuuskunta SCE:ksi. Kyseessä täytyy olla EU:n jäsenvaltioiden lainsäädännön mukaisesti perustettujen osuuskuntien, joiden pääkonttorit ja sääntömääräiset kotipaikat ovat kyseisissä valtioissa ja osuuskunnan muuntamistapauksessa ETA-alueella, jolloin sillä on pitänyt olla tytäryritys kahden vuoden ajan toisessa jäsenvaltiossa. Osuuskuntalaki salli jo aikaisemmin ulkomaalaisten jäsenyyden osuuskunnassa ja ulkomaalaisille osuuskunnan perustamisen Suomeen. Euroopan unionissa valmistellaan jatkuvasti uusia yhtiöoikeudellisia lainsäädäntöhankkeita, joilla on vaikutuksensa myös eurooppaosuuskuntalain käyttöön.²⁴¹

Asetuksessa eurooppaosuuskunnan säännöistä eurooppaosuuskunnan tavoitteena on ”jäsentensä tarpeiden tyydyttäminen ja/tai näiden taloudellisen ja yhteiskunnallisen toiminnan kehittäminen, erityisesti tekemällä näiden kanssa sopimuksia tavaroiden tai palveluiden toimittamisesta tai sellaisten työsuoritusten tekemisestä, joita SCE toimittaa tai suorittaa”. Se voi harjoittaa toimintaansa myös tytäryhteisön kautta (SCE 1.3 artikla)²⁴². Syrjimättömyysperiaatteen mukaan, jollei asetuksen säännöksistä muuta johdu, SCE:tä on kohdeltava jokaisessa jäsenvaltiossa samalla tavoin kuin kansallisia osuuskuntia (SCE 9 artikla). Siihen sovelletaan SCE 8 artiklan mukaan asetuksen ja SCE:n sääntöjen lisäksi täydentävästi sääntömääräisen kotipaikan jäsenvaltion lainsäädäntöä.

²⁴⁰ Komission kertomus 23.2.2012, s 4.

²⁴¹ Pellervo-Seura ry 2007, s 7-8.

²⁴² Pellervo-Seura ry 2007, s 51.

Lisäksi sovelletaan kansallisen lainsäädännön SCE:n liiketoiminnan luonnetta koskevia erityisiä säännöksiä sekä myös viranomaisvalvontaa täysimääräisesti (SCE 8 artikla).

Perustajajäsenet laativat SCE:n säännöt kansallisten osuuskuntien perustamista koskevien säännösten mukaisesti. Sääntöjen tulee sisältää ainakin toiminimi ja lyhenne SCE, toimiala, perustajajäsenet ja oikeushenkilöiden osalta niiden toimiala ja sääntömääräinen kotipaikka, SCE:n kotipaikan osoite, jäseneksi ottamiseen, erottamiseen ja eroamiseen sovellettavat ehdot ja menettelyt, eri jäsenluokat ja jäsenten oikeudet ja velvollisuudet. Lisäksi tulee määrätä merkittyjen osuuksien nimellisarvosta, osuuspääoman määrästä ja vaihtuvuudesta, erityyssäännöt rahastoivasta ylijäämästä, hallintoelinten jäsenten valtuuksista, velvollisuuksista sekä nimittämisestä ja erottamisesta, enemmistö- ja päätösvaltaisuusvaatimuksista sekä mahdollisesta määräaikaisesta toimikaudesta (SCE 5.2,4 artikla).

SCE:n hallintorakenteeseen kuuluu toisaalta osuuskunnan kokous ja toisaalta joko hallintoneuvosto ja johtokunta (kaksitasoinen järjestelmä) tai hallitus (yksitasoinen järjestelmä) riippuen siitä mitä säännöissä määrätään (SCE 36 artikla). Valitusta rakenteesta riippuen joko hallintoneuvosto tai hallitus huolehtii SCE:n hallinnoinnista ja voi edustaa sitä tuomioistuimissa sekä nostaa sen nimissä kanteen kolmatta osapuolta vastaan. SCE:n säännöissä on lueteltava ja luokiteltava valtuutusta edellyttävät toimet. Johtokunta tai osuuskunnan kokous voi antaa valtuutuksen hallintoneuvostolle tai hallitukselle.

Kukaan ei voi olla samanaikaisesti johtokunnan ja hallintoneuvoston jäsen. Se olisi ristiriidassa hallintoneuvoston johtokuntaa valvovan roolin kanssa (SCE 37.3 ja 39.1). Rooliin perustuen sillä on myös oikeus tiedonsaantiin johtokunnalta säännöllisten selontekojen, tarkastusten ja johtokunnan osuuskunnan tilanteeseen vaikuttavien tapahtumien ilmoitusvelvollisuuden muodossa (SCE 40 artikla). Toimielinten jäsenet voidaan valita korkeintaan kuuden vuoden määräajaksi (SCE 45.1).

Osuuskunnan kokouksissa jäsenillä on yleensä yhtäläinen äänioikeus. Poikkeuksia voidaan tehdä sijoittajina toimivien suurten osuuskunnan jäsenten hyväksi joissain rahoitusalan osuuskunnissa (SCE 59.1-2). Jokaisessa SCE:ssä on päätettävä henkilöstöedustusta koskevista järjestelyistä liittyen tiedotukseen, kuulemiseen ja osallistumiseen. Pääsääntöisesti perustetaan erityinen neuvotteluryhmä, jossa on edustettuna SCE:hen osallistuvien oikeushenkilöiden ja niiden tytäryritysten henkilöstö. Erityinen neuvotteluryhmä neuvottelee osallistuvien oikeushenkilöiden toimivaltaisten elinten kanssa sopimuksen, jossa määritetään tulevan SCE:n henkilöstöedustusta koskevat järjestelyt (hen-

kilöedustusdirektiivi 1.2, 3.2-3). Mikäli sopimukseen ei päästä, noudatetaan toissijaisia säännöksiä.

SCE:n henkilöstöedustusta koskevat säännöt määritetään kuitenkin sen jäsenvaltion kansallisten säädösten mukaan, jossa SCE:n kotipaikka sijaitsee, mikäli kyseessä on SCE, joka koostuu yksinomaan luonnollisista henkilöistä tai yhdestä oikeushenkilöstä ja luonnollisista henkilöistä, joiden palveluksessa on yhteensä vähemmän kuin 50 työntekijää tai vähintään 50 työntekijää vain yhdessä jäsenvaltiossa (henkilöedustusdirektiivi 8.1-2 artikla).²⁴³

Yhtiön sulautuminen toiseen valtioon rekisteröitävään yhtiöön ja kotipaikan siirtäminen toiseen valtioon ovat toimenpiteitä, joihin Suomeen rekisteröidyn yhtiön osakkaiden ja velkojien ei aikaisemmin ollut tarvinnut varautua. Eurooppayhtiölain (742/2004) esitöissä todetaankin, että näiden toimien vaikutukset osakkaiden asemaan voivat olla vaikeasti ennakoitavissa, koska yhtiö voi sulautua tai siirtää kotipaikkansa mihin tahansa ETA-valtioon. Lisäksi osakkaiden asemaan olennaisesti vaikuttava kansallinen sääntely on vain osittain harmonisoitu asetuksella ja yhtiöoikeudellisilla direktiiveillä. Toisaalta osakkaiden ja velkojien suojan tason ja käytettävien keinojen valinnassa on otettava huomioon, että neuvoston asetuksen vähimmäistason ylittävä osakkaiden ja velkojien suoja voi vaikuttaa eurooppayhtiön kotipaikan valintaa koskevaan päätökseen.

SCE 20 artiklan mukaan asetuksessa sääntelemättömien seikkojen osalta SCE:n sulautumalla perustettavaa osuuskuntaa koskevat sen jäsenvaltion lainsäädännön osuuskuntien ja julkisten osakeyhtiöiden kotimaisiin sulautumisiin sovellettavat kansalliset säännökset. Hallituksen esityksessä eurooppayhtiölaiksi todetaan oikeussuojakeinoista seuraavaa: Eurooppayhtiön perustamista tai sen kotipaikan siirtoa koskevaan päätöksentekoon sovelletaan aina perustajan tai eurooppayhtiön kotipaikan valtion lain mukaisia oikeussuojakeinoja siltä osin kuin neuvoston asetuksessa ei toisin säädetä. Muotovirheiden lisäksi moite- tai korvauskanne voi perustua lähinnä osakkaan asemaa huonontavaan yhdenvertaisuuden loukkaukseen, jonka osoittaminen voi olla hyvin vaikea vastaanottavan valtion oikeusjärjestyksen erilaisuuden vuoksi. Moiteoikeudenkäynti lykäksi kuitenkin kotipaikan siirron tai sulautumisen täytäntöönpanoa. Hallituksen esityksen mukaan moiteoikeudenkäynnit ovatkin erittäin harvinaisia, koska lunastusmenettelyä pidetään yleensä käyttökelpoisena oikeussuojakeinona osakkaan ja yhtiön kannalta.

²⁴³ Europa-sivusto: Eurooppaosuuskunnan perussääntö 2011: http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/social_dialogue/126018_fi.htm.

Tyytymättömätkään osakkaat eivät käytännössä ole vaatineet lunastusta, jos rakennejärjestely ei vaikuta negatiivisesti yhtiön osakkeen kurssiin.²⁴⁴

Eurooppaosuuskuntamuodolla ei hallituksen esityksen mukaan ole välittömiä vaikutuksia jäsenten ja muiden sijoittajien asemaan, koska näiden oikeudet osuuskunnan perustamisessa ja kotipaikan siirrossa turvataan samoin kuin OKL:n mukaisessa sulautumisessa. Myöskään suomalaisen osuuskunnan henkilöstön asema ei muutu lukuun ottamatta sitä, että Suomen palkkaturvalainsäädäntö jää soveltamatta ulkomailla työskentelevään henkilöön, kun SCE:n kotipaikka siirretään muualle.²⁴⁵

8.4.2 SCE:n hyödyntäminen käytännössä

Useissa valtioissa toimivat osuuskunnat voivat vähentää hallinnointikulujaan luopuessaan konsernirakenteesta. Hallituksen esityksen mukaan tämä auttaa etenkin luvanvaraista rahoitustoimintaa harjoittavia suuria osuuskuntia, jotka voisivat jatkossa käyttää pääomaa tehokkaammin. Eurooppaosuuskuntalain voimaantullessa oikeusministeriössä arvioitiin, että muissa yrityksissä säästöt olisivat vähäisempiä, koska ainakin sivuliikkeen kirjanpitovelvollisuus säilyy siltä osin kuin se on tarpeen isäntävaltion verotusta varten. Pienten osuuskuntien mahdollisuutta käyttää eurooppaosuuskuntamuotoa rajoittaa myös 30 000 euron vähimmäispääomavaatimus.²⁴⁶

Mahdollisuus osuuskunnan kotipaikan siirtämiseen lisännee jäsenvaltioiden välistä kilpailua osuuskunnista.²⁴⁷ Oikeusministeriössä arvioitiin, että osuuskunnan perustamisen, kotipaikan siirron ja toiminnan verotuksella on keskeinen merkitys uuden osuuskuntamuodon suosioon, sillä se tapahtuu SCE:n kotipaikan lainsäädännön mukaisesti. Komission kertomuksen mukaan myös kansallisen työlainsäädännön vaatimukset sekä osuuskuntia koskevan kansallisen lainsäädännön monimutkaisuus ja suhteellinen tiukkuus ovat huomioon otettavia asioita. Jäsenvaltioiden tasolle hajautettu lainsäädäntö mahdollistaa sen testaamisen, millä valtiolla on tehokkain lainsäädäntö. Unionin kannalta kokonaisharmonisointia välttettäessä vältetään riski siitä, että koko unionin kilpailukyky kärsisi.²⁴⁸

Yritystoiminnan harjoittajat valitsevat osuuskunnan kotipaikaksi mieluummin maan, jossa on hyvät viestintäverkot ja yritysmuuntoinen hallintoympäristö. Kilpailu tulisi ottaa huomioon kansallista lainsäädäntöä kehitettäessä, sillä osassa EU-maista

²⁴⁴ HE 55/2004 vp, s 6-7.

²⁴⁵ HE 54/2006 vp, s 10-11.

²⁴⁶ Nummi 24.10.2006.

²⁴⁷ HE 54/2006 vp, s 10.

²⁴⁸ Savela 1999, s 234-235.

esimerkiksi verotuksen taso on yritystoiminnalle edullisempaa.²⁴⁹ Jäsenmaiden kansallisen lainsäädännön osuustoiminnalle tarjoamalla puitteilla onkin tulevaisuudessa yhä suurempi merkitys kansainvälisessä kilpailussa yritystoiminnasta. Myös lainsäädännön täytäntöönpanon tehokkuudella ja tuomioistuinten asiantuntemuksella on merkitystä.²⁵⁰ Komission kertomuksen mukaan osuuskunnat ja ammattijärjestöt pitivät yleensä ottaen eurooppalaista imagoa ja osuustoiminnallisuuden imagoa SCE:n käyttöä puoltavina seikkoina.²⁵¹

Käytännössä SCE-välineen suosio ei ole ollut suurta. Marraskuussa 2011 mennessä EU:n ja ETA:n alueella oli 24 rekisteröityä eurooppaosuuskuntaa. Kolme jäsenvaltiota ei vielä ollut edes toteuttanut tarvittavia toimia asetuksen käytännön soveltamisen varmistamiseksi. Suurin osa nykyisistä SCE:istä tarjoaa palveluja. Seitsemää SCE:tä voidaan pitää sosiaalisina osuuskuntina tai sosiaalisen yrittäjyyden aloitteessa tarkoitettuina sosiaalisina yrityksinä, jotka on tarkoitettu esimerkiksi muita heikommassa asemassa olevien työllistämiseen, lääketieteelliseen konsultointiin ja terveydenhuoltoalan palveluihin. Euroopan unionin lainsäädännössä osuuskunnat luetaankin kuuluviksi sosiaalitalouden sektoriin, johon kuuluvat osuuskuntien lisäksi yhdistykset ja keskinäiset yhteisöt, vaikka voimakkain sektori onkin maatalous²⁵². Seitsemän muuta SCE:tä toimii kiinteistöalalla, kaksi rakennusalailla ja kolme tarjoaa liike-elämän konsultointipalveluja. Yksikään iso osuuskuntaryhmittymä, jolla on tai joka suunnittelee Euroopan laajuista toimintaa, ei ollut käyttänyt SCE-välinettä.²⁵³

SCE:tä koskee osuustoiminnan yleinen ongelma: sitä ei tunneta liikemaailmassa riittävän hyvin. Suurimpina kielteisinä tekijöinä sidosryhmät mainitsivat perustamiskustannukset, noudatettavien menettelyjen monimutkaisuuden ja oikeudellisen epävarmuuden siitä, mitä lakia milloinkin sovelletaan. Lukuisat viittaukset kansalliseen lainsäädäntöön ja julkisiin osakeyhtiöihin sovellettavaan lakiin tekevät asetuksesta luotaantyydyttävän. SCE:n suosiota voitaisiin lisätä yksinkertaistamalla asetusta lakiviittauksineen ja mahdollisesti lisäämällä riippumattomuutta kansallisista laeista. Sidosryhmät toivovat SCE-asetuksen antavan osuuskuntien jäsenille mahdollisuuden valita joustavasti niiden tavoitteisiin ja tarpeisiin parhaiten sopiva

²⁴⁹ Nummi 24.10.2006.

²⁵⁰ Savela 1999, s 238.

²⁵¹ Komission kertomus 23.2.2012, s 4, 6.

²⁵² HE 176/2001 vp, s 10.

²⁵³ Komission kertomus 23.2.2012, s 5, 13, 6.

hallintomalli ja rakenne.²⁵⁴ Pitänee kuitenkin huomauttaa, että liika tahdonvaltaisuus voi riskeerata osuustoiminnan idean.

Eurooppaosuuskuntaa voisi hyödyntää laajemmin edellä mainittujen sosiaalisten yritysten yhteydessä. Esimerkiksi osuuspankkien noin 20 % markkinaosuus EU:ssa lupaa hyvää osuuskuntamuotoisen yritystoiminnan tulevaisuudelle, kunhan tietoisuutta siitä lisätään ja lainsäädäntöä kehitetään.

9. De lege ferenda

9.1 Yleistä

Jo Matti Vanhasen II hallituksen tavoitteena oli ”tarjota yrittäjyydelle maailman paras toimintaympäristö”. Hallituksen lähtökohdat korostivat kaiken työn arvokkuutta, riippumatta yritysmuodosta tai siitä, onko kyse työ- tai virkasuhteesta. Osuuskuntatoiminnassa mukana olevilla oli paljon odotuksia porvarihallitukselle koskien osuustoimintayrittäjyyden kehitysedellytysten parantamista.²⁵⁵ Toiveissa oli saada uusi osuuskuntalaki voimaan kyseisen hallituksen aikana. Pellervo-Seuran lakihanketta koordinoi Lehto arvio vuonna 2008 lain tulevan voimaan vuoden 2010 alusta.²⁵⁶

Pellervo-Seuran, osuuskauppojen, osuuspankkien ja Metsäliiton muodostama epävirallinen lakimiestyöryhmä työsti luonnoksen uudeksi osuuskuntalaiksi ja sen perusteluiksi, joka luovutettiin oikeusministeriön lainsäädäntöosastolle keväällä 2010. Lehdon mukaan lain uudistamiseen ei ministeriössä lainsäädäntöruuhkan vuoksi olisi ryhdytty, ellei heille olisi toimitettu ehdotusta uudeksi osuuskuntalaiksi hallituksen esityksen muotoon kirjoitettuna.²⁵⁷

Oikeusministeriön ehdotus uudeksi osuuskuntalaiksi lähetettiin lausuntokierrokselle, jonka määräaika oli 10. helmikuuta 2012. Tämän jälkeen ministeriössä valmistellaan hallituksen esitysluonnos, joka oli tarkoitus julkistaa keväällä 2012. Tavoitteena oli antaa uutta osuuskuntalakia koskeva esitys eduskunnalle vielä kevätistuntoauden 2012 aikana.²⁵⁸ Valmistelu- ja esittelyvastuu siitä kuuluu oikeusministerille Anna-Maja Henrikssonille. Tavoitteena on, että uusi laki tulisi voimaan 1.1.2013.²⁵⁹ No-

²⁵⁴ Komission kertomus 23.2.2012, s 8-10.

²⁵⁵ Hämäläinen 2/2007, s 3.

²⁵⁶ Esim. Lehto 2/2008, s 7.

²⁵⁷ Lehto 4/2008, s 3.

²⁵⁸ Ehdotus uudeksi osuuskuntalaiksi lähtenyt lausuntokierrokselle 2011.

²⁵⁹ Oikeusministeriö 15.12.2011, s 6.

pean aikataulun selittää se, että hallitus peri osuuskuntalain uudistuksen edelliseltä hallitukselta.²⁶⁰

Uudistuksen tarkoituksena on saattaa osuuskuntien lainsäädäntöön perustuvat toimintaedellytykset nykyaikaisen yritystoiminnan vaatimusten mukaisiksi. Oikeustilaa on tarkoitus selkeyttää säätämällä laissa seikoista, jotka nykyään ilmenevät oikeuskäytännöstä. Muotomääräyksiä on tarkoitus keventää. Voimassa olevaa osuuskuntalakia säädettäessä tavoiteltu yhdenmukaisuus osakeyhtiölain kanssa on katkennut uuden osakeyhtiölain tultua voimaan²⁶¹. Ehdotus uudeksi osuuskuntalaiksi yhdenmukaistaisi jälleen osuuskuntalain sisällöltään ja kirjoitustyylyltään osakeyhtiölain kanssa, mutta vain siltä osin kuin se on tarkoituksenmukaista ja osuuskunnan erityispiirteet säilyttävää²⁶².

Se, että jatkossa OYL:n tuntemuksella pääsee selville lain sisällöstä helpommin, helpottaa juridisina neuvojina toimivien kirjanpitäjien työtä. Uusi laki ei aiheuttaisi laajasti pakottavaa sääntömuutostarvetta. Se olisi selkeämpi, ja pakottavia säännöksiä ja sopimusvapautta lisättäisiin siten, että jatkossa osuuskunnan säännöissä voidaan ohjata enemmän osuuskunnan toimintaa. On kuitenkin pidettävä mielessä, että osuustoimintaa sääntelevät myös kirjanpito-, vero-, työ- ja kilpailulainsäädäntö.²⁶³

Osuustoimintayritysten tila on tällä hetkellä oikein hyvä. Pellervo-Seuran toimitusjohtaja Sami Karhun mukaan kolme vuosikymmentä kestänyt osuustoiminnan ryhti-liike ja välillä tuskainenkin sovittautuminen moderniin markkinatalouteen on tuottanut hyvän tuloksen. Kuitenkin kauttaaltaan ajantasainen ja lakitekniseltä rakenteeltaan selkeämpi laki on tervetullut uudistus, vaikka mullistavia muutoksia ei ole tarkoitus tehdä²⁶⁴. On kuitenkin yrityksistä itsestään kiinni, miten ne toimivat uudessa toimintaympäristössä ja täyttävät itseensä kohdistuvat jäsentensä odotukset.²⁶⁵

9.2 Osuuskuntatoiminnan hallitusohjelmatavoitteet

Päätavoitteena suomalaisilla osuustoimintajärjestöillä kuluvalle hallituskaudelle on osuustoimintayritysten tasaveroinen kohtelu muiden yritysmuotojen kanssa nimenomaisesti lainsäädännössä, verotuksessa, koulutuksessa, tutkimuksessa ja yritysneuvonnassa. Tässä ylimpien valtiollisten toimijoiden lausunnoilla ja asenteelle on suuri merkitys, ja tarvitaankin erityisiä toimenpiteitä, jotta osuustoiminnan kehitys olisi suotuisaa. Tasa-

²⁶⁰ Karhu 4/2011, s 3.

²⁶¹ Mähönen – Villa 2006 (Osuuskunta), s 19.

²⁶² Lehto 4/2008, s 3.

²⁶³ Akkanen 1/2012, s 6-7.

²⁶⁴ Lehto 4/2008, s 3.

²⁶⁵ Karhu 4/2011, s 3.

arvoista kohtelua vaaditaan etenkin osakeyhtiöihin nähden, sillä vähäisempi tunnetta-
vuus tai asiantuntemuksen puute eivät saa olla sen esteenä. Järjestöt kiirehtivät uuden
osuuskuntalain säätämistä muistuttaen, että osakeyhtiölaki säädettiin jo vuonna 2006.
Kysymykseen ”Tarvitaanko uutta osuuskuntalakia?” Lehto vastaa myönteisesti. Hän
perustelee kantaansa osuustoimintayritysten menestyksellä ja niiden toiminnan merki-
tyksellä Suomen taloudessa. Hänen mukaansa osuustoiminnallisuus itsessään tuo yritys-
toimintaan lisäarvoa, mistä kertovat muun muassa osuuspankkien ja osuuskauppojen
menestys. Osuuskunnat myös luovat tervettä kilpailua markkinoille ja tarjoavat aidon
vaihtoehdon pääomayhteisöille perustuen jäsenten yhteistoimintaan.²⁶⁶ Pöyhösen mu-
kaan nykyinen laki ei turvaa riittävästi jäsenten, joiden jäsenarvo koostuu hänen mu-
kaansa palvelusta ja omistaja-arvosta, oikeuksia.

Omistajien asemaan osuuskunnissa vaaditaan parannusta vero- ja kirjanpitosään-
nösten kautta. Hallintokulujen vähentämiseksi OKLE:een on otettu toiminnantarkastusta
koskevat säännökset.²⁶⁷ Kyse olisi eräänlaisesta maallikkotilintarkastuksesta, jonka mal-
lina ovat asunto-osakeyhtiölain säännökset toiminnantarkastuksesta. Tavoitteeksi maini-
taan myös osuuspääoman korkojen verovapausrajan nostamista vähintään 5000 euroon
ja liittymismaksujen vapauttamista arvonlisä- ja tuloverosta, riippumatta siitä ovatko ne
palautuskelpoisia vai eivät. Lisäksi hallitusten tulisi pystyä toimimaan niin, että osuus-
pääoma ja lisäosuuspääoma tunnustetaan kansainvälisissä kirjanpitosstandardeissa ja
lainsäädännössä omaksi pääomaksi. Osuuspääoman koron jakaminen tulisi tapahtua
samoin verotuksellisten ehtojen mukaisesti kuin osakeyhtiöiden osingonjako.²⁶⁸

Osuuskuntien jäsenten asemaan toivotaan parannusta osuustoiminnallisten yri-
tysten hallinnollista taakkaa yleisesti keventämällä, mikä helpottaisi etenkin pieniä ja
aloittavia yrityksiä. Erityisesti finanssialalla ja elintarviketaloudessa lisääntyvä sääntely
hankaloittaa liiketoimintaan keskittymistä. Yliopistojen ja korkeakoulujen yrittäjyyteen
liittyvissä opinnoissa tulisi tuoda paremmin esiin henkilöomisteinen yrittäjyys ja asian-
tuntijaosuuskunnat, ja osuustoiminnallinen yritys malli tulisi saada osaksi yritysneuvoji-
en ammattitaitoa. Paikallisperiaatetta kunnioittava, asiakaslähtöinen ja työosuuskuntien
työntekijöiden itsejohtoinen osallistuminen markkinoille tulisi hyödyntää luodessa käy-
tännön toimintamalleja yhteiskunnallisille yrityksille.²⁶⁹

²⁶⁶ Lehto 4/2008, s 3.

²⁶⁷ Akkanen 1/2012, s 6-7.

²⁶⁸ Osuustoiminnan neuvottelukunta, Pellervo-Seura ry, Osuustoiminnan Kehittäjät – Coop Finland ry, Suomen vesihuolto-osuuskunnat SVOSK ry 1/2011, s 17-19.

²⁶⁹ Osuustoiminnan neuvottelukunta, Pellervo-Seura ry, Osuustoiminnan Kehittäjät – Coop Finland ry, Suomen vesihuolto-osuuskunnat SVOSK ry 1/2011, s 19.

Elinkeinoelämän keskusliiton, Suomen yrittäjien, Perheyritysten liiton, Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK ry:n ja suomalaisen osuustoiminnan vaaliohjelmassa nykyiselle hallituskaudelle yhdistyivät tavoitteet työnantajayritysten osuuden nostamisesta, joka ei ehkä onnistu ilman osuustoimintayrittäjyyden ennakkoluulotonta huomioon ottamista. Yhteistoimintaan perustuvilta osuuskunnilta nimittäin puuttuu yksinyrittäjyydelle tyypillinen kynnyksen kynnys palkata ulkopuolista työvoimaa, sillä työtä tekevien jäsenten lisääminen on joustavaa. Työosuuskunnan jäsenyys mahdollistaa joustavan osa-aikatyön, ja vähintään seitsemän jäsenen osuuskunnissa myös työttömyyskorvauksen maksamisen.

Osuuskunnat on todettu myös selvästi vähemmän konkurssialttiiksi kuin osakeyhtiöt. Vuosina 2003-2008 ero oli 29-kertainen ainoastaan seitsemän osuuskunnan joutuessa konkurssiin. Osuuskuntien konkurssit ovat myös vähentyneet päinvastoin kuin osakeyhtiöiden, ja liiketoiminta jatkuu usein jossain muodossa konkurssin keen.²⁷⁰ Osuuskunnissa riskit pystytään jakamaan tehokkaammin. Jussilan mukaan jaetun vastuun järjestelmässä jokainen jäsen kantaa oman osansa vastuista ja yhden luistaessa vastuustaan muiden osuus vastaavasti kasvaa. Sosiaalinen paine vastuun kantamiseen osuuskunnissa voi olla suuri henkilöiden tuntiessa toisensa, jolloin rahoittajankin asema on turvatumpi.²⁷¹ Osuuskuntamallilla voitaisiin vauhdittaa pk-yritysten kasvua kasvattamatta kohtuuttomasti yrittäjien riskiä, mikä olisi myös yrittäjäjärjestön intressissä.²⁷²

9.3 Lakiehdotus uudeksi osuuskuntalaksi

9.3.1 Jäsenten päätöksenteosta

OKLE:ssa ehdotetaan vähintään kolmen jäsenen vaatimuksesta luopumista, kuten osakeyhtiöiden kohdalla on. Jatkossa vaatimusta ei tarvitsisi kiertää nimeämällä jäseniksi esimerkiksi yrittäjän perheenjäseniä. Myös muut kuin jäsenet voivat omistaa kaikenlaisia osuuksia, jos säännöt sen sallivat. Tiedot osuuskunnan jäsenistä annettaisiin jatkossa muidenkin kuin velkojien ja jäsenten pyynnöstä.²⁷³

Uudistuksena voimassa olevaan osuuskuntalakiin lakiehdotuksen uudeksi osuuskuntalaksi 1 luvun 3 pykälän 2 momentin mukaan osuuskunnalla voi lisäksi olla osakepääoma ja osakkeita. Muutos on hyvä esimerkki osuuskuntalain laajamittaisesta

²⁷⁰ Karjalainen 4/2009, s 67.

²⁷¹ Karjalainen 4/2009, s 64.

²⁷² Karjalainen 1/2011 s 20-21.

²⁷³ Ehdotus osuuskuntalaksi 29.12.2011, s 26, 32, 62.

harmonisoinnista osakeyhtiölain kanssa. Ehdotus poikkeaa voimassa olevasta laista siten, että ehdotuksessa on otettu huomioon vapaaehtoisten osuuksien ja lisäosuuksien korvaaminen erilaisilla osuuksilla. Ehdotuksen mukaan osuuskunnat voivat edelleen antaa erilaisia ja erilajisia osuuksia, kuten perusosuuksia ja lisäosuuksia, OKLE:n 4. luvun säännösten perusteella. Myös osuuksien liittäminen arvo-osuusjärjestelmään on otettu huomioon.

Edelleen lähtökohtana on kaikkien osuuksien osalta osuuden siirtokelvottomuus, oikeus vain säännöissä määrättyyn varojenjakoön sekä vain osuuden merkintähinnan, kuten osuusmaksun, palautukseen osuuskunnan purkautuessa. Lisäksi pelkkä osuuden omistus ei edelleenkään tuottaisi suoraan lain nojalla äänioikeutta, joka olisi vain osuuskunnan jäsenillä, eikä oikeutta osuuskunnan palveluihin. Näistä syistä ehdotuksen mukaan osuuskunnan tarkoituksen toteuttamiseksi ei ole välttämätöntä edellyttää, että osuuskunnassa on oltava sellaisia osuuksia, joita vain jäsenet voivat omistaa.²⁷⁴

Ehdotuksen mukaan lähtökohtana on voimassa olevan lain tavoin jäsenten yhtäläinen äänioikeus. Toisin kuin osakeyhtiön yhtiökokouksessa, osuuskunnan osuus ja osake eivät tuottaisi äänioikeutta osuuskunnan kokouksessa. Perustelujen mukaan osuuksien omistus vaikuttaa jäsenen äänimäärään vain, jos siitä määrätään säännöissä. Säännöissä voidaan määrätä, että äänimäärä määräytyy osakkeiden tai osuuksien omistuksen perusteella (OKLE 4:3.2).²⁷⁵

Säännöissä voidaan määrätä jäsenten erisuuruudesta äänimäärästä. Jäsenen äänimäärä saa olla suurempi kuin kaksikymmentä kertaa toisen jäsenen äänimäärä vain sellaisessa osuuskunnassa, jossa sääntöjen mukaan jäsenten enemmistön on oltava osuuskuntia tai muita oikeushenkilöitä tai jonka jäsenenä on sääntöjen mukaan oltava vähintään yksi julkisyhteisö. Ehdotus poikkeaa voimassa olevasta laista siten, että äänimäärän rajoituksesta voidaan luopua myös sellaisessa osuuskunnassa, jossa sääntöjen mukaan pitää olla vähintään yksi julkisyhteisö-jäsen.

Kunnat ovat suunnitelleet voivansa järjestää terveydenhoitonsa tulevaisuudessa vaihtoehtoisesti osuuskuntien puitteissa. Tällaisen osuuskunnan jäsenenä voisivat olla alueen kunnat ja muut julkisyhteisöt yhdessä hoitohenkilökunnan ja muidenkin tahojen kanssa. Kun kunnilla ja julkisyhteisöillä olisi toiminnasta taloudellinen vastuu, haluavat ne turvata riittävän vaikutusvallan päätöksenteossa.²⁷⁶ Suomen Kuntaliitto kannattaa

²⁷⁴ Ehdotus osuuskuntalaiksi 29.12.2011, s 32-33, 80.

²⁷⁵ Ehdotus osuuskuntalaiksi 29.12.2011, s 2, 31, 42.

²⁷⁶ Ehdotus osuuskuntalaiksi 29.12.2011, s 73.

suurimman sallitun jäsenten äänivaltaerojen rajoitusten lieventämistä edellä mainitulla tavalla. Tässä tulisi kuitenkin päättää yksimielisessä osuuskunnan kokouksessa.²⁷⁷

OKLE sisältää myös seuraavat kokousmenettelyyn liittyvät uudistukset: Oikeutta käyttää asiameistä osuuskunnan kokouksessa on ehdotuksessa helpotettu siten, että jatkossa määräys voidaan antaa toistaiseksi tai kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Esteellisyttä arvioitaisiin jatkossa sen kannalta, kenen äänioikeutta käytetään. Esteellinen jäsen voisi aina osallistua häntä koskevasta asiasta käytävään keskusteluun. Säännöissä kokouspaikaksi voitaisiin määrätä myös Suomen ulkopuolella oleva paikkakunta, kuitenkin lähtökohtana on osuuskunnan kotipaikka. Kokouskutsussa olisi mainittava myös osuuskunnan nimi sekä kokouksen aika ja -paikka kokouksessa käsiteltävien asioiden lisäksi.²⁷⁸

Ehdotus poikkeaa voimassa olevasta laista siten, että ehdotuksen mukaan kaikki päätösehdotukset, ei ainoastaan tiettyjä asioita koskevat, on pidettävä nähtävänä ennen kokousta ja kaikki kokousasiakirjat on pidettävä nähtävänä myös kokouksessa. Riittää kuitenkin, että ne ovat että ladattavissa internetsivuilta. Myös kaikki tehdyt päätökset on aina pidettävä nähtävänä ja lähetettävä pyydettäessä. Osuuskunnan taloudellista tilaa osoittavat tilinpäätös- ja muut asiakirjat on pidettävä jäsenten nähtävänä myös silloin, kun päätetään osuus- tai osakeannista, varojen jakamisesta tai omien osuuksien tai osakkeiden hankkimisesta tai lunastamisesta, jolloin tarvitaan perustietoja yhtiön taloudellisesta tilasta. Kutsusta poikkeavasta päätöksestä täytyy ilmoittaa jäsenille ja osuuden omistajille vain, jos säännöissä rajoitetaan jäsenen eroamisoikeutta tai oikeutta vähentää osuuksien lukumäärää tai lykätään merkintähinnan palautusta.²⁷⁹ Osuuskunnan jäsenten – ja johdon sekä muiden etutahojen – asemaa parannetaan selventämällä sääntelyä ja korostamalla osuuskunnan tiedonantovelvollisuutta²⁸⁰.

Vastuuvapauden myöntämistä ei tarvitsisi enää siirtää jatkokokoukseen vähemmistön vaatimuksesta, ja jatkokokous voitaisiin pitää kolmen kuukauden sisällä varsinaisesta kokouksesta. Enemmistö voi päättää siirtämisestä uudelleen. Lähtökohtana osuuskunnan kokouksen päätöksenteossa on edelleen enemmistöpäätös. Ylimääräinen edustajistolle kuuluvaa asiaa käsittelevä edustajiston kokous on pidettävä, jos vähintään neljäsosa edustajiston jäsenistä sitä vaatii tai säännöissä määrätty pienempi osa. Kokouksessa voidaan käsitellä vain tämän lain mukaan edustajistolle kuuluvaa asiaa.²⁸¹

²⁷⁷ Suomen Kuntaliitto 2012, s 1.

²⁷⁸ Ehdotus osuuskuntalaiksi 29.12.2011, s 70, 75-78.

²⁷⁹ Ehdotus osuuskuntalaiksi 29.12.2011, s 84-86, 101.

²⁸⁰ Oikeusministeriö 15.12.2011, s 1.

²⁸¹ Ehdotus osuuskuntalaiksi 29.12.2011, s 89, 91,110.

Ehdotetut osuuskunnan kokousta ja edustajistoa koskevat 5 luvun säännökset vastaavat pääosin sisällöltään voimassa olevaa lakia. Merkittävimpiä eroja voimassa olevaan lakiin nähden ovat osuuskunnan ja edustajiston kokouksen toimivallan tarkempi sääntely, suurimman sallitun äänivaltaeron laajentaminen ensimmäisen asteen osuuskunnassa ja edustajan käyttöä sekä tiettyjä päätöksiä koskevien erityisten päätösvaatimusten selventäminen. Toimivallan jakoa koskevilla uusilla säännöksillä pyritään lähinnä kirjaamaan lakiin voimassa olevan oikeuden sisältö. Äänivaltaeron käytön rajoituksen lievennyksen tarkoitus on helpottaa osuuskuntamuodon käyttämistä. Ehdotetut muutokset muun muassa jäsenten esteellisyyttä, varsinaista osuuskunnan kokousta, osuuskunnan kokouksessa läsnä olevia henkilöitä ja kokouspaikkaa koskeviin säännöksiin ovat merkitykseltään vähäisiä.²⁸²

Osuuskunnan kokouksen päätöksen moittimista koskevat säännökset on koottu OKLE:ssa 24 lukuun, joka koskee pätemättömyyden saattamista voimaan kaikkia jäseniä sitovalla moitekanteella. Ehdotettu 24 luku poikkeaa OKL 4:26 §:stä lähinnä siten, että vain edustajiston ja osuuskunnan jäsenellä olisi moiteoikeus. Lisäksi vuoden kaneajasta luovutaan. Luku on pyritty kirjoittamaan voimassa olevaa lakia selkeämmäksi OYL:a vastaten.

Mitätöntä ja määräajassa moitittavan osuuskunnan kokouksen päätöksen välisellä rajanvetoa ehdotetaan osittain muutettavaksi. Mitättömiä olisivat jatkossa muun muassa päätökset, jotka on tehty ilman lain tai sääntöjen edellyttämää jäsenten suostumusta, erityisesti tilanteissa, joissa sääntöjen mukaan nimenomaisesti edellytetään jäsenten suostumusta tiettyyn päätökseen. Ehdotuksen mukaan osuuskunnan kokouksen päätös olisi mitätön myös silloin, jos se on selvästi OKLE 1:7 §:ssä ehdotetun yhdenvertaisuusperiaatteen vastainen eikä loukatun jäsenen suostumusta ole saatu.

Myös päätös, jonka hallitus tekee osuuskunnan kokoukselle kuuluvassa asiassa valtuutuksen nojalla, rinnastettaisiin jäsenen moiteoikeuden suhteen eräissä tapauksissa osuuskunnan kokouksen päätökseen. Voimassa oleva oikeustila muodostaa tässä suhteessa selkeän aukon jäsenen oikeussuojassa. Rinnastus koskisi niitä hallituksen valtuutuksen nojalla tekemiä päätöksiä, joita rasittaa sellainen vakava aineellinen virheellisyys, että se tämän luvun säännösten mukaan johtaisi yhtiökokouksen päätöksen mitättömyyteen. Näissä tapauksissa hallituksen päätöstä vastaan voidaan reagoida samalla tavalla kuin yhtiökokouksen mitätöntä päätöstä vastaan. Moiteoikeutta ei ole hallituksel-

²⁸² Ehdotus osuuskuntalaiksi 29.12.2011, s 63-64.

la eikä hallintoneuvostolla eikä sanottujen toimielinten jäsenyyden tai toimitusjohtajuuden perusteella.²⁸³

Vahingonkorvausta koskevassa 25 luvussa säädettäisiin nimenomaisesti osuuskunnan johtoa eli hallituksen ja hallintoneuvoston jäseniä sekä toimitusjohtajaa koskevasta osuuskuntalain säännöksen tai sääntöjen määräyksen rikkomiseen liittyvästä tuottamusolettamasta, joka on aikaisemmin tunnettu oikeuskirjallisuudessa. Samoin säädettäisiin johtoa ja osuuskunnan ja edustajiston jäsentä koskevasta niin sanottuihin lähipiiritransaktioihin liittyvästä tuottamusolettamasta. Jäsenen vahingonkorvausvelvollisuuden edellytyksenä ei olisi tahallisuus tai törkeä tuottamus, vaan riittävää on, että jäsen on myötävaikuttamalla osuuskuntalain säännösten tai sääntöjen määräysten rikkomiseen tuottamuksesta aiheuttanut vahingon. Riittää siis lieväkin huolimattomuus. Muutoksella ei kuitenkaan olisi olennaista vaikutusta yksittäisen jäsenen vastuuseen.

Lisäksi osuuskunnan ja edustajiston kokouksen puheenjohtajan vahingonkorvausvelvollisuus säänneltäisiin nimenomaisesti laissa. Hänen vastuunsa kattaisi sen, jos päätöstä ei ole tehty oikeassa järjestyksessä tai hän on laiminlyönyt lakiin tai sääntöihin perustuvat velvollisuutensa. Asioista, jotka koskevat osuuskunnan oikeutta vahingonkorvaukseen, päättäisi lähtökohtaisesti hallitus. Osuuskunnan kokous voisi kuitenkin myös päättää asiasta. Kaikkia luvun kanteita koskisi viiden vuoden kanneaika.²⁸⁴

9.3.2 Enemmistövaatimuksista

OKLE sisältää muutoksia osuuskunnan kokouksen päätöksenteossa noudatettaviin määräenemmistö ja yksimielisyysvaatimuksiin. Osakkeiden ja osuuksien omistajien suostumus vaadittaisiin jo annettua osuutta tai osaketta koskevaan kokouksen päätökseen, josta säädetään ehdotuksen 5 luvun 30 ja 31 pykälissä. 30 §:ssä on kyse osuus- tai osakelajin oikeuksien muuttamisesta siten, että osuus- tai osakelajeja yhdistetään tai koko osuus- tai osakelajin oikeudet muuten vähenevät. Päätös olisi tehtävä kahden kolmasosan määräenemmistöllä kokouksessa annetuista äänistä. Lisäksi pätevän päätöksen syntymiseksi vaaditaan kahden kolmasosan enemmistö tällaisten kokouksessa edustettujen osuus- ja osakelajin omistajien äänistä.

31.1 §:ssä mainituissa sääntömuutostilanteissa vaadittaisiin kannatus jäseniltä, joilla on 9/10 äänienemmistö, jos rajoitetaan jo jäsenenä olevan eroamisoikeutta tai jo annettujen osuuksien osalta oikeutta irtisanoa osuuksia tai lykätään jo annetun osuuden palautuksen suorittamista, kun jäsenyys päättyy tai osuuden omistaja irtisanoa osuusi-

²⁸³ Ehdotus osuuskuntalaiksi 29.12.2011, s 105, 106, 111, 390, 392.

²⁸⁴ Ehdotus osuuskuntalaiksi 29.12.2011, s 394-297, 402.

aan. Lisäksi vaadittaisiin sama 9/10 enemmistö kunkin tällaisen osuus- ja osakelajin omistajien äänistä. Ehdotus vastaa aikaisempia säännöksiä lisäosuuden ja sijoitusosuuden omistajan kannatuksesta. Säännöissä voitaisiin lisäksi määrätä, että muussa osuuskunnan kokouksessa käsiteltävässä asiassa pätevään päätökseen vaaditaan myös osuuk-sien tai osakkeiden omistajien kannatus.²⁸⁵

Kaikkien kokouksessa edustettujen jäsenten kannatus vaadittaisiin sääntöjen muutosta koskeviin päätöksiin, jos niillä muutetaan osuuskunnan pääasiallista tarkoitusta, määrätään jäsenten erisuuruudesta äänimäärästä tai rajoitetaan jo jäsenenä olevan tai jo annetun osuuden tai osakkeen tuottamaa oikeutta ylijäämään, merkintähinnan palautukseen tai osuuskunnan netto-omaisuuteen. Ehdotus poikkeaa voimassa olevasta laista siten, että kokouksen yksimielistä päätöstä vaaditaan myös osakkeen tuottamien oikeuksien vähentämiseen. Lisäksi yksimielisyyttä vaaditaan, kun lisätään jo jäsenenä olevan tai jo annetun osuuden tai osakkeen omistajan maksuvelvollisuutta määräyksellä, jolla lisätään palautuskelvotonta merkintähintaa, ylimääräisiä maksuja, lisämaksuvelvollisuutta, rajoitetaan eroamisoikeutta tai oikeutta irtisanoa osuuksia osuuskunnassa, jonka säännöissä määrätään ylimääräisistä maksuista tai lisämaksuvelvollisuudesta. OYL:ssa jälkimmäistä vastaa osakkaan maksuvelvollisuuden lisääntyminen yhtiötä kohtaan.

Sääntöihin perustuvaa osuuk-sien vapaata vaihdantaa halutaan turvata ulottamalla yksimielisyysvaatimus myös päätökseen, jolla jo annetun osuuden tai osakkeen hankkimista rajoitetaan. Lakiehdotukseen on otettu myös uudet, nimenomaiset säännökset yksimielisyysvaatimuksista koskien seuraavia sääntömuutoksia: jäsenyyteen tai osuuden tai osakkeen omistuksen perustuvaa etuoikeutta osuuksiin tai osakkeisiin rajoitetaan, jo annettuun osuuteen tai osakkeeseen liitetään 19 luvun 10 §:ssä tarkoitettu lunastusehto, osuuskunnan oikeutta vahingonkorvaukseen rajoitetaan 25 luvun 9 §:ssä tarkoitettulla tavalla tai samanlajisten osuuk-sien tai osakkeiden tuottamien oikeuksien keskinäistä suhdetta muutetaan. Omien osuuk-sien ja osakkeiden lunastukseen sekä osuuspääoman ja osakepääoman alentamiseen on myös saatava kaikkien kokouksessa edustettujen jäsenten kannatus, jos päätöksellä rajoitetaan jo annetun osuuden tai osakkeen tuottamaa oikeutta osuuskunnan ylijäämään, osuuden palautukseen tai netto-omaisuuteen. Voimassa olevaa lakia vastaavasti osuuskunnan kokous ei saa tehdä 1 luvun 7 §:ssä tarkoitettua yhdenvertaisuusperiaatteen vastaista päätöstä ilman sen jäsenen tai osuuden tai osakkeen omistajan suostumusta, jonka kustannuksella epäoikeutettua etua annetaan.²⁸⁶

²⁸⁵ Ehdotus osuuskuntalaiksi 29.12.2011, s 43, 93, 95, 96, 99, 100.

²⁸⁶ Ehdotus osuuskuntalaiksi 29.12.2011, s 96-99.

OKLE:n 31 pykälässä puhutaan osuuskunnan jäsenten yksimielisyydestä ja äänen enemmistöstä. Lakiehdotuksen esittämä mahdollisuus antaa osakkeita ja ehdotuksen heijastelema pyrkimys tehdä osuuskuntien osuuksien vaihdannasta helpompaa ja yleisempää herättää ehdotuksen perusteluissa esiin nostetut kysymykset²⁸⁷: Onko mahdollista tehdä sääntömääräys, jonka mukaan 30 ja 31 §:ssä tarkoitettuihin päätöksiin ei vaadita osuuden ja osakkeen omistajien kannatusta? Vaihtoehtoisesti, voidaanko sallia, että osuuden ja osakkeen omistajien kannatusta koskevaan äänestykseen voivat osallistua vain sellaiset omistajat, jotka eivät ole osuuskunnan jäseniä?²⁸⁸

Sääntömääräys, jonka mukaan 30 ja 31 §:ien päätöksiin ei vaadittaisi osuuden ja osakkeenomistajien kannatusta on itsessään 30 pykälässä tarkoitettu sääntömuutos. Osuuskuntalain systematiikassa mainitaan tavallisesti, milloin asiasta voidaan määrätä toisin säännöissä. Mainitun määräyksen kohdalla näin ei ole mainittu. Sitä ei tosin ole kiellettykään. OKLE:n perustelujen mukaan osuuskunnan säännöissä voidaan tarvittaessa määrätä tiukemmista päätösvaatimuksista. Ehdotuksen mukaan määräenemmistövaatimusta, jota sovelletaan sääntöjen muuttamiseen, ei voi puolestaan lieventää. Kyse on pakottavasta normista, josta ei voida poiketa jäsenten vahingoksi. Tämä ilmentäisi myös yhdenvertaisuusperiaatetta, joka koskee myös osuuden ja osakkeen omistajien osuuskuntalakiin tai sääntöihin perustuvaa oikeutta, vaikka he eivät olisi osuuskunnan jäseniä²⁸⁹.

Vaikka OKLE 5:21.1:ssä puhutaan määräenemmistöstä osuuskunnan kokouksessa annetuista äänistä, on osuuden ja osakkeenomistajien kannatusta koskeva vaatimus, ”Pätevän päätöksen edellytyksenä on lisäksi se, että päätöstä kannattavat jäsenet, joilla vähintään kaksi kolmasosaa kunkin osuus- ja osakelajin kokouksessa edustetuista osuuksista ja osakkeista”, rinnastettavissa edellä mainittuun määräenemmistövaatimukseen²⁹⁰. Täten osuuskunnan sääntöihin ei tulisi sallia kyseistä määräystä, joka jo lähtökohtaisesti on yhdenvertaisuusperiaatteen vastainen.

Myöskään osuuskunnan jäsenten sulkemista sääntömääräyksin pois osuuden ja osakkeen omistajien kannatusta koskevasta äänestyksestä ei voi pitää osuuskuntalain hengen mukaisena. OKLE:n sanamuoto, ”pätöstä kannattavat osuuksien tai osakkeiden omistajat, joilla on mainituissa lainkohdissa tarkoitettu enemmistö kunkin tällaisen osuus- tai osakelajin osuuksien tai osakkeiden omistajien äänistä”, ei sulje äänestyksestä

²⁸⁷ Osuus on mahdollista saattaa julkisen kaupankäynnin kohteeksi myös liittämättä sitä arvo-osuusjärjestelmään. ”Tämän vuoksi ehdotetaan OYL:a vastaavia säännöksiä arvo-osuusjärjestelmään liittämättömistä noteeratuista osuuksista.” (Ehdotus osuuskuntalaiksi 29.12.2011, s 69.)

²⁸⁸ Ehdotus osuuskuntalaiksi 29.12.2011, s 100.

²⁸⁹ Ehdotus osuuskuntalaiksi 29.12.2011, s 99.

²⁹⁰ Ehdotus osuuskuntalaiksi 29.12.2011, s 93, 95.

pois osuuskunnan jäseniä. Lisäksi voimassa olevan lain mukaan myös osuuskunnan jäsenenä olevat erilajisten osuuksien omistajat voivat osallistua kannatusta koskevaan äänestykseen (OKL 11:6.1).²⁹¹ Pelkästään jäsenten sulkeminen pois olisi epäasiallista, ja yhdenvertaisuutta loukkaavaa. Lisäosuuksien omistajien kannatusta koskien hallituksen esityksessä päätellään, että säännöissä voidaan määrätä vain ankarammista vaatimuksista koskien yksimielisyyttä²⁹². Jäsenten poissulkeminen edustaisi päinvastaista menettelyä, vaatimuksen lieventämistä.

Jos edellä mainitut sääntömääräykset sallittaisiin, eihän niitä OKLE:n tekstissä kiellettykään ole, tulisi OKLE:n mukaan lisäksi säätää, että määräyksen laajentamisen edellytyksenä on osuuskunnan kokouksen päätöksen lisäksi kaikkien aiemmin annettujen osuuksien ja osakkeiden omistajien suostumus. Tämä johtunee yhdenvertaisuusperiaatteesta, jonka tarkoitus on suojata yksittäisiä jäseniä ja jäsenryhmiä enemmistövallan väärinkäytöltä. Myös OYL:n osakelajien oikeuksien muuttamiseen sovelletaan erityisiä enemmistövaatimuksia siten, että tällaisiin yhtiöjärjestyksen muutoksiin vaaditaan yleensä 2/3:n määräänemmistöpäätös yhtiökokouksessa ja kaikkien niiden osakkaiden suostumus, joiden osakkeita muutos koskee (OYL 5:29).

Hallituksen esityksen mukaan yhdenvertaisuusperiaatetta sovelletaan myös päätöksiin, joilta vaaditaan määräänemmistöä voimassa olevan lain 21-23 pykälien, joita OKLE:ssa vastaavat kyseiset 30 ja 31 pykälät, perusteella ja koskee myös passiivisia, kokoukseen osallistumattomia jäseniä.²⁹³ Vaikka sääntömääräykset olisivat teoriassa mahdollisia, voisivat henkilöt, joiden oikeuksia rajoitetaan, ne jatkossa estää.

Lisäksi määräänemmistöä vaadittaisiin suunnattuun osuuksien ym. ja optio-oikeuksien antamiseen vastaavasti kuin OYL:ssa. OYL:n 4:23.1 §:ään omien osuuksien takaisinottamista koskevista päätöksistä vain suunnatusta omien osuuksien ja osakkeiden hankinnasta päätetään määräänemmistöllä. Suunnattu lunastus ja osuuden merkin-tähinnasta maksetun määrän alentaminen edellyttäisivät puolestaan yksimielisyyttä.²⁹⁴

9.3.3 Johdosta

Osuuskuntien hallintoa halutaan tehostaa sääntelemällä hallituksen, hallintoneuvoston ja toimitusjohtajan asema OYL:a vastaavalla tavalla, mitä lausunnonantajista Suomen Kuntaliitto piti perusteltuna²⁹⁵. OKLE:n 6. luku koskee osuuskunnan johtoa ja edusta-

²⁹¹ Ehdotus osuuskuntalaiksi 29.12.2011, s 100.

²⁹² HE 176/2001 vp, s 148.

²⁹³ HE 176/2001 vp, s 61-62, 95.

²⁹⁴ Ehdotus osuuskuntalaiksi 29.12.2011, s 93-94.

²⁹⁵ Suomen Kuntaliitto 2012, s 2.

mista. Voimassa olevaa oikeutta selkeytettäisiin siten, että muihin kuin johtoon kuuluiin edustajiin ei sovellettaisi johtoa koskevia säännöksiä. Luvussa ehdotetaan säänneltäväksi myös johdon toimivallan siirtämistä portaittain toimitusjohtajan, hallituksen, hallintoneuvoston ja osuuskunnan kokouksen välillä, lähtökohtana voimassa olevan tapaoikeuden kirjaaminen lakiin. Hallintoneuvoston toimivalta voi olla jatkossakin laajempi kuin osakeyhtiöissä yhtiömuodon luonteesta johtuen. Jatkossakin johdon on huolellisesti toimien edistettävä osuuskunnan etua. Huolellisuusvelvoite ulotetaan koskemaan myös hallintoneuvostoa.²⁹⁶

Hallituksen koollekutsumisen ja myös mahdollisen erottamisen turvaamiseksi ehdotuksessa on tarkentavia säännöksiä. Hallituksen puheenjohtaja vastaa siitä, että hallitus kokoontuu tarvittaessa. Kokous on kutsuttava koolle, jos hallituksen jäsen tai toimitusjohtaja sitä vaatii. Jollei hallituksen puheenjohtaja vaatimuksesta huolimatta kutsu kokousta koolle, kutsun voi toimittaa hallituksen jäsen, jos vähintään puolet hallituksen jäsenistä hyväksyy koolle kutsumisen, tai toimitusjohtaja. Sen tarkoitus on helpottaa niitä ongelmia, joita on käytännössä syntynyt puheenjohtajan kieltäytyessä tai ollessa kyvytön kutsumaan hallitusta koolle. Selvyyden vuoksi hallituksen jäsenen erottamista koskien lakitekstiin otettaisiin maininta siitä, että hallituksen jäsenen voi kesken toimikauden erottaa se, joka hänet on valinnut.²⁹⁷

Osuuskunnassa toimivallan siirtomahdollisuus koskisi myös sellaisia osuuskunnan hallintoneuvostolle kuuluvia tehtäviä, jotka osakeyhtiössä kuuluvat hallituksen yleistoimivaltaan. Hallintoneuvosto ei edelleenkään ole lakisääteinen toimielin -kohdasta kuitenkin seuraa, ettei hallitukselle nimenomaan osoitettuja tehtäviä voida osoittaa hallintoneuvostolle. Hallituksen, hallituksen jäsenen ja toimitusjohtajan on annettava hallintoneuvostolle ja sen jäsenille tiedot, jotka ovat tarpeen hallintoneuvoston tehtävien hoitamiseksi. Tätä ei sidota hallintoneuvoston kokousvaatimukseen. Hallintoneuvoston mahdollisuutta kutsua koolle ylimääräinen osuuskunnan kokous on yhdenmukaistettu OYL:n kanssa siten, että se voi kutsua kokouksen koolle vain, jos sääntöjen mukaan hallintoneuvosto päättää kokouksen koolle kutsumisesta.²⁹⁸

9.3.4 Tavoitteista

Ehdotuksella uudeksi osuuskuntalaiksi pyritään yritysten toimintamahdollisuuksien lisäämiseen hallitulla tavalla. Tämä tarkoittaa yhtiökohtaisten, tehokkaiden menettelyjen

²⁹⁶ Ehdotus osuuskuntalaiksi 29.12.2011, s 8, 112, 113,

²⁹⁷ Ehdotus osuuskuntalaiksi 29.12.2011, s 115-116, 121.

²⁹⁸ Ehdotus osuuskuntalaiksi 29.12.2011, s 65, 67, 125-127.

sallimista nykyistä useammin. Uusi laki ei kokonaisuutena arvioiden heikennä yksittäisen jäsenen, osuuden omistajan eikä velkojan tai muun sivullisen oikeussuojan tasoa. Esitys sisältääkin useita velkojien ja vähemmistöjäsenten oikeussuojaa vahvistavia säännöksiä. Toimintamahdollisuuksien lisäämistä koskevat uudistukset eivät kohdistu näiden ryhmien aseman kannalta keskeisiin säännöksiin. OKLE:n yhtenä, kansantaloudellisena, tavoitteena on myös lisätä Suomen houkuttelevuutta sijoittautumismaana.²⁹⁹

Jäsenten mahdollisuuksia vaikuttaa kokouksen päätöksentekoon parannetaan jonkin verran esimerkiksi siten, että lisätään osuuskunnan ja sen johdon tiedonantovelvollisuutta kokouksessa käsiteltävistä asioista ennen kokousta ja kokouksen aikana. Osuuskunnan kokouksen päätöksiin sovellettavia enemmistövaatimuksia selvennetään ja yhdenmukaistetaan siten, että ehdotuksessa otetaan huomioon osuuskuntakäytäntö ja päätöksenteko sallittavista uusista järjestelyistä.³⁰⁰

Erityisesti pienten osuuskuntien toimintaedellytyksiä halutaan parantaa uudistuksella. Sääntelyn olennainen selkeytyminen, laajentaminen sekä eräät niitä koskevien säännösten kirjoittamistavassa valitut ratkaisut helpottavat pienten osuuskuntien mahdollisuuksia tutustua lain sisältöön. Myös esimerkiksi mahdollisuus perustaa osuuskunta yhden tai kahden jäsenen toimesta on suora helpotus pienosuustoiminnalle. Toiminnan-tarkastukseksi kutsutulla maallikkotarkastuksella pyritään säästämään pienimpien osuuskuntien hallinnointikuluissa. Oman pääoman ehtoisen rahoituksen saamista pyritään helpottamaan edellä käsitellyllä osuuskuntien uudella mahdollisuudella antaa osakkeita.³⁰¹

9.4 Haasteita ja mahdollisuuksia

2010-luvun osuustoiminnan selvänä haasteena on osaavien, kiinnostuneiden ja osuustoiminnan idean sisäistäneiden hallintohenkilöiden löytäminen. Esimerkiksi finanssialalla sääntely asettaa kovat vaatimukset johdon osaamiselle ja ajankäytölle, eivätkä maksetut palkkiot tunnu riittävältä tehtävän vaativuuteen nähden.³⁰² Arvosen mukaan osuuskuntien hallintoon pitäisi lisätä strategista liiketalouden osaamista. Pellervon jäsentapaamisessa tuli ilmi, että kaikkien hallinnon jäsenten koulutus oli yhä vieras ajatus. Tavoite lienee optimistinen, mutta sen suuntainen kehitys olisi toivottavaa.³⁰³

²⁹⁹ Oikeusministeriö 15.12.2011, s 6, 1.

³⁰⁰ Oikeusministeriö 15.12.2011, s 3.

³⁰¹ Oikeusministeriö 15.12.2011, s 3, 1.

³⁰² Karhu 1/2011, s 31.

³⁰³ Karhu 1/2012, s 19.

Perinteisesti demokraattisiin valintaprosesseihin pitäisi kiinnittää huomiota etenkin hallituksen jäsenten valinnassa, sillä jokaisen hallituksen jäsenen pitäisi tuoda lisäarvoa työskentelyyn. Tämä ei välttämättä toteudu, jos edustuksellisuus ja alueelliset näkökulmat vaikuttavat liikaa valintoihin. Arvonen ehdottaa hallituksen jäsenyydelle enintään kymmenen vuoden maksimiaikaa.³⁰⁴ Demokratian toteutumista estää myös se, ettei osuuskunnan kokouksen ja edustajiston päätöksenteon vaikutusmahdollisuuksia ymmärretä, eikä kokouksiin ole kiinnostusta osallistua, jos koetaan asioiden olevan kunnossa³⁰⁵.

Pk-yritykset yritysmuodosta riippumatta kamppailevat lisääntyvään yhteiskunnalliseen sääntelyyn liittyvien ongelmien kanssa. Elinkeinoelämän keskusliiton yrityskyselyn mukaan vero-, ympäristö- ja kilpailulainsäädäntö koettiin hankalimmiksi. Tyypiesimerkkinä eräs komponentteja valmistava yritys joutuu antamaan eri viranomaisille yli 150 pakollista raporttia vuodessa³⁰⁶. Myös pääoman hankinnan vaikeus on pitkään haitannut osuuskuntia.³⁰⁷ Nähtäväksi jää, auttavatko OKLE:n mukaiset uudet rahoitusinstrumentit ongelmaan; osuuskunnan osuus ja osakehan eivät tuottaisi äänioikeutta osuuskunnan kokouksessa.

Osuustoiminnan kehitykseen liittyvä ongelma on myös se, että uusia osuuskuntia perustetaan alle 200 vuodessa, vaikka yhteiskunnallisen vaikuttavuuden kynnyks on yli 500. Silloin ilmiö olisi pakko ottaa vakavasti. Tärkeää olisi myös saada osuustoiminta mukaan Suomen koulutusjärjestelmään. Perinteisiin ajattelutottumuksiin yrittäjyydestä yksinyrittäjyytenä pitäisi saada muutos.³⁰⁸ Suomalaista osuustoimintaa haittaa toimijoiden mukaan mittava mediaongelma; sen julkisuuskuva on vanha ja tunkkainen. Vaihtoehtoiksi Tienari esittää aktiivista mainontaa sekä työtä ruohonjuuritasolla, eli että ihmiset yksilö kerrallaan saataisiin kiinnostumaan osuustoiminnasta.³⁰⁹

Osuustoiminnallista mallia olisikin mahdollisuus hyödyntää nykyistä monipuolisemmin eri sektoreilla. Esimerkiksi Ruotsissa osuuskunnat hallitsevat suurinta osaa omistusasunnoista, vaikka niitä nimitetäänkin taloudellisiksi yhdistyksiksi. Suomessa 1990-luvun alussa suunnitteilla ollut osuustoiminnallinen asumisoikeusjärjestelmä ASO ei ole toiminut odotetulla tavalla.³¹⁰ Syiksi Mauno-Markus Karjalainen listaa lainvalmistelun loppuvaiheessa tapahtuneen tosiasiallisen luopumisen osuustoimintamallista;

³⁰⁴ Arvonen 5/2008, s 2.

³⁰⁵ Karhu 1/2012, s 19.

³⁰⁶ Alarotu 5/2007, s 60.

³⁰⁷ Laakkonen – Laurinkari 1995, s 105.

³⁰⁸ Karjalainen 1/2011 s 20-21.

³⁰⁹ Alarotu 2/2007, s 31.

³¹⁰ Asumisoikeusasunnot ovat vuokra- ja omistusasuntojen välimuoto, jossa asukkaalta edellytetään 15 prosenttia asunnon hinnasta rahoituspanoksena. (Laakkonen – Laurinkari 1996, s 100.)

ASO-asukkaat eivät nimittäin ole päättämässä asuntoyhtiönsä asioista muuta kuin muodollisesti, ja asumiskustannukset ja velat ovat usein kohtuuttomia. Asumisoikeus ei ole siirtokelpoinen eikä muuttaminen toiseen asunto-osuuskuntaan ole yleensä mahdollista niiden vähäisyyden vuoksi. Juhani Laurinkarin mukaan kokemukset järjestelmästä ovat kuitenkin vastanneet asukkaiden odotuksia, muttei se ole kehittynyt merkittäväksi asuntopoliittiseksi vaihtoehdoksi.³¹¹

Suomenkin laissa asumisoikeusasunnoista puhutaan yhdistyspohjaisesta asumisesta, mutta kyse on pitkälti osuuskuntamallista. Taloudellista toimintaa harjoittava yhdistys voidaan lisäksi muuttaa helposti osuuskunnaksi. Karjalainen näkee kuitenkin osuustoiminnassa olevan potentiaalin mahdollistaa turvallinen omistusasuminen pienemmällä alkupanostuksella, jos lainsäätäjät korjaavat järjestelmän puutteet ja ottavat aidon kansainvälisen osuustoimintamallin käyttöön. Omistajilla olisi tällöin aito omistajanintressi huolehtia kunnossapidosta ja pitää asumisen hintataso ja palvelut edullisina.³¹² Asunto-osuuskuntia koskeva laki voisi luoda edellytyksiä asunto-osuuskuntien perustamiselle Ruotsin ja Norjan mallien mukaan.

Osuustoiminnassa voidaan nähdä myös mahdollisuus Suomen terveydenhuollon pelastamiseksi. Ylilääkäri Esko Kumpusalon mukaan ”terveyskeskusjärjestelmä ei enää vastaa kansalaisten, työntekijöiden eikä päättäjien tarpeita”. Kuopion yliopistossa käynnistetyssä kehittämisohjelmassa on Kumpusalon mukaan kyse osuuskuntatyypisistä liiketoimintaideasta, jossa tavoitteena on terveyden ja hyvinvoinnin tuottaminen kotikunnassa laadukkaasti ja edullisesti. Jäseninä terveysosuuskunnassa voisivat olla kunnat, Kela, lääkärit, hoitajat ja asiakasomistajina kuntalaiset. Aluksi kokeilussa on tarkoitus perustaa terveyskeskusten tukiosuuskunta tehtävinään palvelujen prosessi- ja ketjuohjaus, talous- ja tietohallinta, palvelujen segmentointi, logistiikka, viestintä sekä työvoiman rekrytointi.³¹³

Kumpusalon mielestä Suomen terveydenhuollon ongelmiin voitaisiin vastata perustamalla viisi noin miljoona asukasta kattavaa terveysosuuskuntaa. Yritysmuotoinen toiminta päämäärätietoisena olisi tehokkaampaa, alueellisessa mallissa ero perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon välillä häviäisi ja säästöjä syntyisi toimintoja keskitämällä. Toiminta-ajatus olisi ”eettinen ja sosioekonomisesti kestävä”, joten se olisi paremmin hyväksyttävissä kuin ”markkinavetoinen yksityissektori”. Kumpusalo käyttää

³¹¹ Laakkonen – Laurinkari 1995, s 100-101.

³¹² Karjalainen 6/2008, s 14.

³¹³ Karjalainen 6/2007, s 15.

esimerkkinä yhdysvaltalaisista voittoja tuottamaton Kaiser Permanente säätiötä, joka panostaa myös sairauksien ennalta ehkäisyyn.³¹⁴

Karjalaisen mukaan ”Sosiaali- ja terveydenhuoltoon osuuskuntamalli sopii oikein hyvin. Yrittäjyyttä, innovatiivisuutta ja omatoimisuutta korostava toimintatapa toisi hyvinvointisektorille dynaamisen, myös nuoria lääkäreitä ja hoitajia kiinnostavan uramahdollisuuden.”³¹⁵ Hyvinvointipalvelujen tarpeiden jaksottaisuus on erityistekijä, joka puoltaa osuuskuntamuodon käytön tarkoituksenmukaisuutta. Alan osuuskuntaan voitaisiin kuulua niin kauan kuin palveluille on tarvetta.³¹⁶ Tuottajien perustaessa osuuskunnan he työllistyvät omaehtoisesti voiden vaikuttaa päätöksentekoon yrittäjinä. Käyttäjien ja henkilöstön osuuskunnissa osuuskuntamuotoa puoltaa mahdollisuus jakaa tietojen ja taitojen resurssit, yrittämisen riski sekä mahdollisuus ylläpitää toiminnan jatkuvuutta. Myöskään suurta alkupääomaa ei tarvita. Ennen kaikkea jokaisella jäsenellä on mahdollisuus vaikuttaa yrityksen toimintaan.³¹⁷

Valtiovallan siirtäessä yhä enenemissä määrin vastuuta kunnille lakisääteisten palveluiden järjestämisestä, kuntien voi olla tarpeen siirtää ihmisille vastuuta heidän palveluistaan. Kuntien järjestämien palveluiden tuottamisessa tarvitaan uusia vaihtoehtoja. Kunnalle voi tulla edullisemmaksi ostaa palvelut osuuskunnalta. Lisääntyvä kilpailu tehostaa toimintaa, josta seuraa kustannussäästöjä. Osuustoiminnan tarkoitus ja tavoitteet – kuten jäsenten talouden tukeminen – huomioiden yritysmuoto sopii hyvinvointipalveluiden tuotantoon. Etenkin pienessä osuuskunnassa jokainen jäsen voi vaikuttaa liiketoimintaa koskevaan päätöksentekoon.³¹⁸

Esimerkkinä nostan esiin vuonna 1994 toimintansa aloittaneen Tenholan, joka on päivähoitoa tarjoava käyttäjien ja henkilöstön omistama osuuskunta. Jäsenten saama hyöty hyvinvointiosuuskunnissa ei ole aina taloudellista; tutkimusten mukaan vaikuttamisen mahdollisuus lisää henkilöstön ja käyttäjien tyytyväisyyttä. Henkilöstöosuuskunnissa myös henkilöstön työmotivaatiota on pidetty hyvänä. Ruotsin mallia seuraten myös Suomessa olisi mahdollisuus hyödyntää osuuskuntia tämänkaltaisessa palvelutuotannossa lisääntyvissä määrin.³¹⁹

Pohjoismaissa valtion ja kunnan politiikka vaikuttaa elinkeinoelämään. Jos kunta ohjaa liiaksi toimintaa, menetetään joustavuutta ja yrittämisen vapaus. Pitäisi muistaa,

³¹⁴ Juusola 3/2007, s 10.

³¹⁵ Karjalainen 6/2007, s 15

³¹⁶ Laurinkari – Laukkanen – Miettinen – Pusa 1997, s 29.

³¹⁷ Laurinkari – Laukkanen – Miettinen – Pusa 1997, s 29-30.

³¹⁸ Laurinkari – Laukkanen – Miettinen – Pusa 1997, s 30, 51-52.

³¹⁹ Laurinkari – Laukkanen – Miettinen – Pusa 1997, s 39, 45, 53.

että jäsenten on tarkoitus hallita osuuskuntaa demokraattisesti.³²⁰ Julkisen vallan suuri puuttuminen soveltuu paremmin aloille, joilla palveluiden käyttäjillä ei ole kykyä tai kiinnostusta perustaa osuuskuntaa.

Alkuajojen jälkeen pienosuuskuntatoiminta on kehittynyt monin tavoin leviten uusille aloille. Se on hyvä esimerkki yhteiskunnallisesta yrityksestä, joka loi vähäisellä rahallisella panostuksella työpaikkoja 1990-luvun lopulla. Jukka Pötry mainitsee tulevaisuuden mahdollisuuksina luovat alat, vesihuoltoverkot ja opiskelijaosuuskunnat.³²¹ Myös Cooperatives European toiminnanjohtaja Rainer Schlüter näkee osuustoiminnalla potentiaalia uusilla sektoreilla, kuten sosiaali-, energia- ja IT-aloilla³²². Tienari arvioi osuustoiminnalla olevan potentiaalia perinteisten suurten osuuskuntien lisäksi pienyrityksissä täyttämään markkinarakoja. Yritysmuoto voisi sopia myös maahanmuuttajien työllistämiseksi.³²³ OKLE:ssa pyritäänkin lisäämään osuuskuntamuodon käyttökelpoisuutta uusosuustoiminnassa³²⁴. Vaikka työosuustoiminta ei olekaan ollut Suomessa yhtä suosittua kuin Etelä- ja Keski-Euroopassa, myös työosuuskuntien pyrkimys työllistää työttömiä julkisten toimijoiden tukemina sopisi yhteen osuuskuntien alkuperäisen tarkoituksen, jäsenten taloudellisen toiminnan tukemisen, kanssa.³²⁵

Yhdysvaltalaisen professori Michael Cookin mukaan osuuskunnat tulevat jossain elinkaarensa vaiheessa tilanteeseen, jossa osuustoiminnallisuuden edut asetetaan kyseenalaisiksi. Tilanteessa voidaan esimerkiksi palauttaa osuustoiminnallisuus liikkeenharjoitukseen, sen rajatulle alueelle, turvautua pienten uudistusten politiikkaan tai yhtiöittää yritys kokonaan. Perinteisten osuuskuntien vahvuudeksi Cook nostaa omistamiseen liittyvien kustannusten hallinnan, johon myötävaikuttaa edullisen pääoman saanti omistajilta. Verrattuna erilaisiin osakeyhtiöiden ja osuuskuntien sekamuotoihin, perinteinen osuuskunta voi olla kilpailukykyisempi omistajuuden kustannuksissa hallinnon, hallinnoinnin ja pääoman hinnan suhteen.³²⁶

Tulevaisuudessa tehokkuutta ja keskittämistäkin korostavien liiketaloudellisten toimintatapojen lisääntyessä osuustoiminnan kaksoisrooli on vaarassa hämärtyä. Muutospaineita on aiheuttanut muun muassa eri toimialojen kansainvälinen kehitys, joka osaltaan sai pankkitoiminnan ja metsäalan muuttamaan toimintatapojaan markkinahakuisiksi. Mikäli jäseniltä odotetaan ainoastaan sijoittajan roolia, eivät he tunne kuulu-

³²⁰ Laurinkari – Laukkanen – Miettinen – Pusa 1997, s 47, 55.

³²¹ Pötry 1/2012, s 26.

³²² Leiponen-Syyrakki 6/2007, s 8.

³²³ Alarotu 2/2007, s 31.

³²⁴ Oikeusministeriö 15.12.2011, s 1.

³²⁵ Laakkonen – Laurinkari 1995, s 103.

³²⁶ Huhtala – Karhu 4/2011, s 9.

vansa jäsenyhteisöön. Osuuskunnat eivät kuitenkaan voi suhtautua jäseniinsä pelkästään palveluidensa käyttäjinä, sillä omistajuuden merkitys ja heille kuuluva ylin päätösvalta on korostunut. Tämä pätee myös silloin, kun varsinainen liiketoiminta tapahtuu tytäryhtiöissä.³²⁷

Schlüter näkee toisen asteen osuuskuntien ja etenkin osuuskuntien omistamien pörssiyritysten lisääntymisen ongelmana, sillä niissä omistajien ja johdon välille syntyy ristiriitoja osuustoiminnallisen identiteetin kadotessa. Jäsenten luottamus etujensa valvontaan voi heiketä.³²⁸ Vaikka Pellervo-Seura suhtautuukin luonnokseen osuuskuntalaiksi myönteisesti, osuuskuntatoimijoiden keskuudessa vastustusta ovat herättäneet käsitteet osuuskunnan osake, osakepääoma, osuuden merkintähinta, pörssiosuuskunta sekä mahdollisuus yhden hengen osuuskuntaan. Ne voidaan nähdä osuustoiminnan identiteettiä heikentävinä.³²⁹

Osuustoiminta on moderni toimintatapa ja sopii vallalla olevaan ajatteluun, jonka mukaan ihmiset odottavat panostamiltaan asioilta muutakin kuin rahaa. Osuuskunnissa omistajuus, asiakkuus ja tarve kuuluu johonkin yhdistyvä.³³⁰ Pelkkä tehokkuuteen keskittyminen ei ole kannattavaa. Sen sijaan osuuskuntien tulisi keskittyä eri sidosryhmien tarpeisiin vastaamiseen parhaalla mahdollisella tavalla.³³¹ Niiden kilpailuvalttina on paikallisuus, joka onkin olennaista esimerkiksi pankki- ja hoiva-aloilla³³².

Trendi osuuskuntalain tahdonvaltaisuuden lisäämiseen on jatkunut vuoden 1954 osuuskuntalaista alkaen, ja tulevaisuuden tarpeetkin tuntuvat vaativan sitä. Tämä osaltaan mahdollistaa osuuskuntamuodon käyttämisen monipuolisesti. Kunnallisalan kehittämissäätöön tutkimusjulkaisun mukaan osuustoiminnalla voidaan vastata kaikkiin niihin tarpeisiin, joihin yleensäkin taloudellisella toiminnalla vastataan. Yhteistoimintana se sopeutuu kulloisiinkin olosuhteisiin sopeuttaen niitä toimintaan sopiviksi saaden piirteitä etenkin säädöksistä, toiminnan tarkoituksesta, jäsenistöstä, aikakaudesta ja kulttuurista.³³³ Osuustoiminnan luonteeseen liittynyt sopeutuminen onkin yksi syy osuustoiminnan kirjavuuteen ja moninaisuuteen³³⁴.

Neuvoston asetus eurooppaosuuskunnan säännöistä tarjoaa yhtiöille lisävaihtoehtojen kansainvälistymiseen. Se ei poista kansallisen oikeuden ja eurooppaoikeuden suhdetta koskevaa ongelmaa; kansallisten lakien ja EY-oikeuden rinnakkainen sovelta-

³²⁷ Laakkonen – Laurinkari 1995, s 97-98, 101, 104.

³²⁸ Leiponen-Syyrakki 6/2007, s 8.

³²⁹ Lehto 1/2012, s 3.

³³⁰ Nerg 6/2007, s 7.

³³¹ Laakkonen – Laurinkari 1995, s 98.

³³² Alarotu 2/2007, s 31.

³³³ Laurinkari – Laukkanen – Miettinen – Pusa 1997, s 25.

³³⁴ Laakkonen – Laurinkari 1995, s 104.

minen on koettu hankalaksi. Toistaiseksi jäsenmaiden kansallisen oikeuden merkitys on korostunut, koska osuuskunnat ovat valinneet kansallisen vaihtoehdon hallintorakenteelleen. Kansallisen oikeuden keskeisestä merkityksestä kertoo esimerkiksi Ari Savelan näkemys siitä, että sijoittajien ja velkojien yhtiöoikeudellista suojaa ei tarvita EY:n tasolla.

Yksittäinen jäsenvaltio voisi hyötyä taloudellisesti onnistuessaan luomaan itsensä houkuttelevan rekisteröitymisvaltion osuuskunnille. Myös ulkomaalaisten yhtiöiden houkuttelemiseksi on tärkeää, että lainsäätäjä osoittaa sitoutuvansa kehittämään yhtiöoikeutta ja ylläpitämään sen ajantasaisuutta. OKL:n säännösten selkeys ja ytimekkyys ovat hyvä kilpailuetu Suomelle yhdistettynä osuustoiminnan pitkiin perinteisiin, jotka ovat tuottaneet selkeän lain ja oikeuskäytännön. Joustava lainsäädäntö mahdollistaa yhtiömuodon sovittamisen palvelemaan omistajien toisistaan poikkeavia tarpeita hyvinkin erilaisissa osuuskunnissa sisältämättä kuitenkaan liikaa tahdonvaltaisuutta, joka puolestaan voi aiheuttaa epävarmuutta oikeustilasta ja siirtää tulkintaongelman tuomioistuimille.³³⁵

³³⁵ Savela 1999, s 240, 242-243, 255.